

Collegii Soc. Jesu Monachi 1752.

IDEA
RHETORICÆ

SIVE

METHODICA
INSTITUTIO

DE

PRÆCEPTIS,
PRAXI,

ET

USU ARTIS
QUOTIDIANO, CIVILI,

AC

ECCLESIASTICO.

AUCTORE

P. FRANCISCO NEUMAYR

Soc. JESU.

Impensis Joan. Franc. Xav. Crætz Bibl.

Acad. Ingo!st. & Thomæ Summer

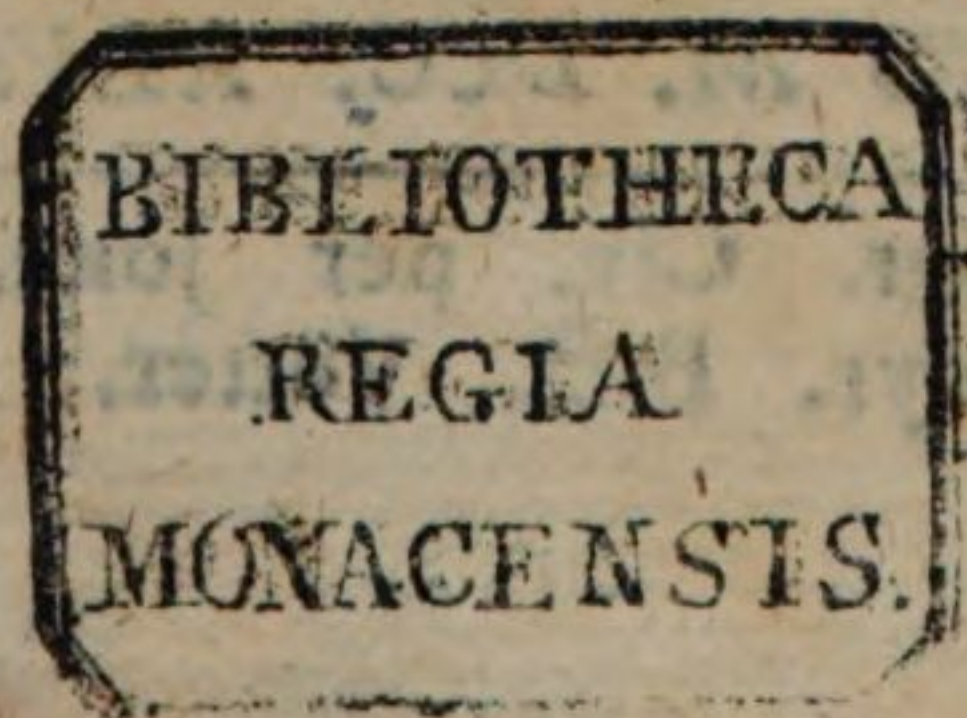
Bibl. Aug.

Ingolstadii, & Augusta Vindelicorum

ANNO M. DCC. XLVIII.

Typis in Typogr. Civ. per Joan. Christoph.
Mayr. Fac. Vötter.

Nunc sive, qui volet, eum PHILOSOPHUM, qui copiam nobis rerum, orationisque tradat, per me appellet ORATOREM licet: sive hunc ORATOREM, quem ego dico sapientiam JUNCTAM habere eloquentiae, PHILOSOPHUM appellare malit, non impediam: Dummodo hoc constet, neque INFANTIAM eius, qui rem NORIT, sed eam explicare DICENDO non queat: Neque INSCIENTIAM illius, cui RES non suppetit, VERBA non desint, esse laudandam: Quorum si ALTERUM sit optandum, malim equidem INDISERTAM PRUDENTIAM, quam STULTITIAM LOQUACEM. Sin quaerimus, quid UNUM excellat ex omnibus, DOCTORI palmam danda est: Quem si patiuntur EUNDEM esse PHILOSOPHUM, sublata controversia est: Sin eos disiungent, hoc erunt inferiores, quod IN ORATORE PERFECTO inest ILLORUM omnis SCIENTIA: In Philosophorum autem cognitione non continuo inest ELOQUENTIA, quae quamvis contemnatur ab eis, necesse est tamen, aliquem cumulum illorum artibus asferre videatur. Cicero l. 3. de Oratore num. mihi 156. paulò obscurius quidem, sed verè, ac solidè.

FA-

FACULTAS

Rev. P. Provincialis cum Privilegio Cæsareo.

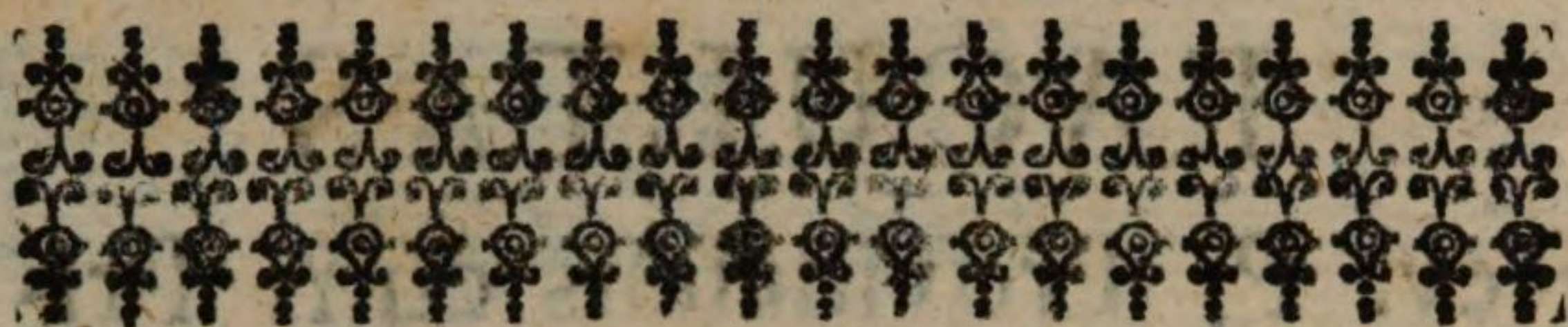
CUm D. Franciscus Xaverius Cräz Bibliopola Ingolstadiensis & D. Thomas Sumner, Bibliopola Augustanus typis vulgare desiderent librum, cui titulus: *Idea Rhetoricæ* &c. à P. Francisco Neumayr Societatis JESU Sacerdote compositum, ego Rudolphus Burckhart Societatis ejusdem per Superiorem Germaniam Præpositus Provincialis, potestate ad id mihi facta ab A. R. Patre Nostro Francisco Retz Universæ Societatis Præposito Generali Eisdem ad primam hanc editionem facultatem impertio, simulque communico Privilegium Cæsareum, quo aliis Bibliopolis, atque Typographis interdictum est, ne dictum librum citra consensum Superiorum recudere, aut intra S. R. I. fines, & hæreditarias S. C. Majestatis Provincias inferre præsumant. In cujus rei fidem has Eis manu propria subscriptas, & consuetô officii mei sigillô munitas dedi. Monachii 26. April. 1748.

(L. S.)

Rudolphus Burckhart.

X 2

PRÆ-

PRÆFATIO.

Lector Benevole.

Cùm tot ante me de Arte Rhetorica
Scriptoribus me adjungo, tria præ-
sto. 1. PRÆCEPTA, quæ passim
congesta sunt plurima, in paucissima
contraho, omisisque *arbitrariis* illa so-
la expono, quæ ex Eloquentiæ non
fucata natura, ac fine *ad persuadendum*
saltem *secundum quid* (ut cum Philoso-
phis loquar) esse *necessaria* demonstren-
tur. 2. PRAXIN & methodum præ-
ceptis utendi, qualem plerique omi-
serunt, trado facillimam in exemplis
ubique meis, eò quòd *aliena* ex antiquis
Auctoribus alii passim collegerint: Ty-
rones verò faciliùs *nova*, quàm vetera
intelligent, & ego artis Principes, Ci-
ceronem præcipuè, imitari maluerim,
quàm describere. 3. USUM addo,
osten-

ostendóque, nulli non hominum gene-
ri, etiam nostra ætate, atque *in quavis*
lingua (ne quis fortè *curam Latinitatis* mi-
hi in hoc opusculo fore *primam* falsò
existimet) Rhetoricam plurimùm emo-
lumentum afferre, ut faciliùs, feliciùsque
tum *quotidiana* negotia conficiamus, tum
Civilibus, Ecclesiasticisve ministeriis de-
fungamur. Ita, opinor, fiet, ut tol-
latur *difficultas*, ac *contemptus*, geminæ
causæ, propter quas pauci nobilissimam
artem hilariter discunt, pauciores cum
fructu exercent. Sítne prudens spes
mea, *ab experientia*, quàm à *lectione*,
ut iudices, malim. Interim, *quid sis*
lecturus, ex Synopsi intellige, quam
pro formanda *vera de arte Idea*
subjicio.

SYNOPSIS
INSTITUTIONIS
ET
ARTIS IDEA.

LIBER I.

*Præcepta, Praxis, Usus
Rhetoricæ Delectantis.*

PRÆCEPTUM I.

*Stylus Oratorius debet esse copio-
sus.*

§. I.

Exemplum Styli copiosi per Adjectionem verborum.

Fol. 4

§.

§. II.

Exemplum Styli copiosi per Variationem vocum. 6

§. III.

Exemplum Styli copiosi per multiplicationem sententiæ 8

PRÆCEPTUM II.

Stylus Oratorius debet esse numerosus.

§. I.

Exempla Periodorum ex locis intrinsicis. 10

§. II.

Exempla Periodorum ex locis extrinsecis. 22

§. III.

Exempla Periodorum, unius ex pluribus, & plurium ex una. 25

PRÆCEPTUM III.

*Stylus Oratorius debet esse ornatus
figuris verborum.*

§. I.

Exemplum Styli ornati figuris per Ad-
jectionem. 31

§. II.

Exemplum Styli ornati figuris per De-
tractionem. 34

§. III.

Exemplum Styli ornati figuris per Simi-
litudinem vocum. 35

PRÆCEPTUM IV.

*Stylus Oratorius debet esse ornatus
figuris sententiarum.*

§. I.

Exemplum Styli ornati per figuras do-
centes. 37

§. II.

Exemplum Styli ornati per figuras de-
lectantes. 45

§. III.

Exemplum Styli ornati per figuras mo-
ventes. 51

PCÆCEPTUM V.

*Styli Oratorii elegantia perficitur
per transitiones.*

§. I.

Exempla Transitionum per formulas
vulgares. 61

§. II.

Exempla Transitionum per Insinuatio-
nem. 62

§. III.

Exempla Transitionum per figuras. 64

Ufus Rhetoricæ Delectantis.

Ufus Styli copiosi	5
Ufus Styli varii.	8
Ufus Styli incisi.	9
Ufus Styli periodici.	30
Ufus figurarum in verbis.	36
Ufus figurarum docentium.	37
Ufus figurarum delectantium.	45
Ufus figurarum moventium.	51
Ufus transitionum.	60

LIBER II.

Præcepta, Praxis, Usus
Rhetoricæ Docentis.

PRÆCEPTUM I.

Rhetorica docens utitur Definitione.

§. I.

Exempla Definitionis à genere, & dif-
ferentia 67

§. II.

Exempla Definitionis per Etymolo-
giam, & enumerationem partium. 72

§. III.

Exempla Definitionis per causas, effe-
cta, & comparationes. 74

PRÆCEPTUM II.

Rhetorica docens utitur Divisione.

§. I.

Exempla Divisionis ex multiplicatione
Subjecti. 79

§. II.

Exempla Divisionis ex multiplicatione
Prædicati. 81

§. III.

Exempla Divisionis ex multiplicatione
rationum. 82

PRÆCEPTUM III.

*Rhetorica docens utitur Argumen-
tatione.*

§. I.

Exemplum Syllogismi Rhetorici. 85

§. II.

Exemplum Dilemmatis. 90

§. III.

Exemplum Soritis. 92

PRÆCEPTUM IV.

*Rhetorica docens utitur Confuta-
tione.*

§. I.

Exemplum Confutationis per negatio-
nem. 99

§.

§. II.

Exemplum Confutationis per Eleva-
tionem. 102

§. III.

Exemplum Confutationis per Distin-
ctionem. 103

§. IV.

Exemplum Confutationis per Retor-
sionem. 104

PRÆCEPTUM V.

*Argumentatio Rhetorica differt à
Philosophica.*

§. I.

Exemplum Argumentationis Perio-
dicæ. 107

§. II.

Exemplum Argumentationis figuratæ. 109

§. III.

Exemplum Argumentationis ex figuris
& periodis mixtæ. 111

§. IV.

Exemplum Dilemmatis ornati. 114

§. V.

Exemplum Soritis ornatæ. 116

Usus

Ufus Rhetoricae docentis.

Ad Dissertationem Ethicam.	119
Ad Prolusionem Scholasticam.	121
Ad Problemata.	125

LIBER III.

*Præcepta, Praxis, Usus
Rhetoricae moventis.*

PRÆCEPTUM I.

De subiecto affectuum.

§. I.

Exemplum Subiecti dispositi per instru- ctionem.	140
---	-----

§. II.

Exemplum Subiecti dispositi per animi præparationem.	142
---	-----

§. III.

Exemplum Subiecti dispositi per oc- cupationem.	144
--	-----

PRÆ-

PRÆCEPTUM II.

De Objecto Affectuum.

§. I.

Exemplum Objecti propositi per spectaculum. 146

§. II.

Exemplum Objecti propositi per descriptionem. 149

§. III.

Exemplum Objecti propositi per narrationem. 160

PRÆCEPTUM III.

De Causa Affectuum.

§. I.

Exemplum causæ propositæ per Amplificationem Aphtonianam. 170

§. II.

Exemplum Causæ propositæ per Amplificationem Quintilianam. 177

§. III.

Exemplum causæ propositæ per Amplificationem Aristotelicam. 181

Usus Rhetoricæ Moventis.

Usus ad Exordia. 139

Usus ad spectacula. 146

Usus ad descriptionem loci. 151

Ad

	Ad Descriptionem rei.	155
	Ad Descriptionem personæ.	156
Ufus	ad Narrationem fabulæ.	161
	Ad Narrationem historiæ.	163
	Ad Narrationem Parabolæ.	165
	Ad Narrationem Apologi.	166
Ufus	ad Chriam.	170
	Ad exaggerationem facti.	178
	Ad exaggerationem eventûs.	181
	Ad historiam amplificatam.	187

LIBER IV.

Præcepta, Praxis, Usus Rhetoricæ universæ.

PRÆCEPTUM I.

*In Inventione Rhetorica debet elu-
cere ingenium.*

§ I.

Exemplum inventionis pro usu Eccle-
siastico. 205

§. II.

Exemplum inventionis pro usu civili. 213

§. III.

Exemplum inventionis pro usu quo-
tidiano. 221

PRÆ-

PRÆCEPTUM II.

*In Dispositione Rhetorica debet e-
minere artificium.*

§. I.

Exemplum dispositionis partium. 230

§. II.

Exemplum dispositionis Argumento-
rum. 231

§. III.

Exemplum dispositionis Argumentatio-
num. 233

PRÆCEPTUM III.

*In Elocutione Rhetorica debet ad-
hiberi industria.*

§. I.

Exemplum Elocutionis in sermone po-
pulari. 239

§. II.

Exemplum Elocutionis in sermone so-
lenni. 245

§. III.

Exemplum Elocutionis in Concione. 259

O. A. M. D. G.

IDEA RHETORICÆ

Sive

METHODICA INSTITUTIO

De

Præceptis, Praxi, & Usu

Artis Quotidiano, Civili, ac

Ecclesiastico.

Rhetorica non est ars *eleganter* gar-
riendi (quod illi videntur existi-
mare, quibus si non unica, præ-
cipua tamen cura verborum est, quæ po-
test esse ultima) sed est *ars bene dicendi*. BE-
NE DICERE autem est *aptè dicere ad per-*
suadendum: & aptè dicit ad persuadendum,
qui *dicendo*, per selectissima Verba, atque
sententias delectat aures, docet intellectum,
movet voluntatem. Hæc tria qui curat, is
demum officium Oratoris integrè curat. Ita-
que non male facimus, si PER ORDINEM

A

in-

ingeniis etiam non optimis *facilem* progredientes, dividamus Rhetoricam in delectantem, docentem, ac moventem, primumque de partibus, postremo de arte universa in quatuor libris distinctis tractemus.

LIBER I.

Præcepta, Praxis, Usus Rhetoricæ Delectantis.

ID, per quod Rhetorica delectat, est Stylus. Stylus est *modus cogitationes mentis explicandi per verba, & sententias aptè ad finem.* Proinde *ars bene loquendi* vel involvit, vel supponit *artem bene cogitandi*, quam pro intellectu docet LOGICA, pro voluntate supeditat ETHICA, ex utraque in suum commodum usurpat RHETORICA, in id omnibus modis intenta, ut, quæ mens Oratoris sive ad docendum, sive ad movendum aptè concepit, sic lingua enuntiet, ut in animum auditoris per aures cum delectatione, suavi-que violentia illabantur. Propterea quidquid vel in verbis, vel in nexu verborum ac sententiarum delectationi opponitur, Stylum Oratorium vitiat, magis vel minus tamen, prout majus aut minus fastidium est, quo auditor afficitur. Ex hac observatione quinque Præcepta Rhetoricæ delectantis eruuntur, nempe quòd Stylus Oratorius debeat esse

primò copiosus, deinde numerosus, præterea ornatus figuris verborum, insuper pugnax & amplius ex figuris sententiarum, denique per elegantes transitiones ac nexus cohærens. Addunt aliqui, quod debeat esse emendatè latinus: sed ego hoc præceptum (uti supra jam monui) omitto, tum quia Rhetorica ars est omnium linguarum, tum quia etiam Orator latinus non rarò prudentiùs hanc regulam negligit, quàm observat (nimirum quoties auditores habet Latinitatis minùs peritos) tum quia Grammaticum esse non tam est decus Oratoris, quàm si non sit, est dedecus. Cætera explicemus.

PRÆCEPTUM I.

Stylus Oratorius debet esse copiosus.

Ratio Præcepti est, quia jejunium & paupertas in verbis facit, ut Orator audiat cum tædio, quod si fit, de persuasione est actum. Primus igitur labor Tyronis in eo versetur, ut sibi comparet copiam verborum; quod fiet, si aliquamdiu exerceat se in obviis propositionibus copiosè efferendis i. per adjectionem verborum. 2. per variationem vocum. 3. per multiplicationem sententiæ. Praxin per exempla docebo.

§. I.

Exemplum Styli copiosi per adjectionem verborum.

RHetores non, ut *Philosophi*, propositionis subjectum, prædicatum, & copulam nudè pronuntiant, eg. dicentes: *homo est animal rationale*, sed verbo addunt adverbia, subjecto & prædicato epitheta, toti propositioni plures propositiones synonymas, ut veritas non solum intelligatur, sed etiam splendeat, vivat, oblectet. Preme singulas voces sententiæ, singulas inspice: attende, inter quæ *animalia* homo excellat, expone, quanti sit esse *rationalem*, dic, quanta sit *differentiæ dignitas*. Hæc consideranti copia verborum talis se offeret:

Inter tot *animalia* tam specie diversa, tam indole varia, tam forma, viribus, ingenio per naturæ liberalitatem felicia, felicissimus homo usu *Rationis*, quam divinitatis aliquam particulam haud immerito voces, solus excellit, regium in omnes belluas dominatum naturali jure nobilissima prærogativæ adeptus.

Similiter *Philosophus* dicit: *ubique & semper scientiæ in æstimatione fuerunt*. Orator figit obtutum in vocabulis amplificationis verbalis magis capacibus, qualia sunt *ubique*,
sem-

semper, Scientia, æstimatio. Ista explicat *latius*, & dicit: Non fuit *unquam* Sæculum tam infelix, nec *ullibi* tam inculta barbaries, quam non *scientiarum* irradians splendor & blandè afficeret, & in sui admirationem, venerationemque quàm suaviter, tam potenter abriperet.

Addamus tertium exemplum. *DEUS* amat *innocentes*: ita Philosophus loquitur. Rhetor *uberius* exponit, quid sibi velit vox, *DEUS*, quid *amare*, quid *esse innocentem*, & sic loquitur: Optimus *DEUS*, etsi omnes homines, sicut creavit ex nihilo, ita cura planè paterna conservat, neminem de gremio suæ dilectionis excludens: *amore* tamen singulari, affectuque teneriore *in illos* rapitur, qui vitam à labe graviori immunem viuentes, quam in sacro fonte acceperunt gratiam, fervare animo, curâ summâ, & perpetua sollicitudine student.

In similibus sententiis per adjectionem *cum copia* efferendis per aliquot dies se Tyro exerceat, priusquam studium ad sequentia transferat. Eundum *per gradus* est, quando volare non licet.

Uusus præcepti se offert *quotidie*, quoniam arida & exucca est omnis oratio, in qua non vel coacervantur *sententia*, quod fit in *stylo inciso*, vel multiplicantur *Verba*, quod facimus, cùm utimur *periodico*.

§. II.

Exemplum Styli copiosi per variationem vocum.

EAdem sententia centies *alia*, atque *alia* phrasi efferri potest, si 1. velis variare *casum*, aut *numerum* subjecti vel prædicati. Si 2. mutes *tempus* aut *modum* copulæ, sive verbi. 3. Si adhibes *Tropos*, quorum notitiam ex poësi suppono. 4. Si *cum* figuris loquaris. Exemplum pro praxi unum sufficiet in ista sententia: *Cicero est Princeps Oratorum.*

Variabis 1. mutando *casum* subjecti, & dicendo: *Ciceronis* inter Oratores præcipuum nomen est.

2. Variando *numerum* subjecti, sic: *Ciceronem* novi, *Cicerones* non novi: Secundus inter Oratores non datur.

3. Ex modo indicativo copulæ formando *infinitivum* hoc modo: *Neminem esse* ex Oratoribus *Ciceroni æqualem*, totius orbis consensus testatur.

4. Per *Synecdochen*, sumendo *Speciem* pro genere inter Oratores, & dicendo: *Sileat omnis Demesthenes*, cum Cicero loquitur: *Omnis eloquentia*, quando ipse auditur, infantia est, & strepitus anseris coram olore.

§. Per

5. Per allegoriam sive similitudines dicendo: Eloquentiæ studiosis facem illustrissimam Cicero præfert. Hanc lucem qui sequuntur, *via regia* in reginæ palatium festinant: qui alios duces habent, certissimè aut aberrant, aut veniunt per *ambages*, & tardè.

6. Per *Apostrophen* cum exclamatione: Quanta tua, Marce Tulli, præ Oratorum reliquorum omnium laudibus gloria emicat!

7. Per plurium *figurarum* acervum: Quid est, quod in summo Oratore requirimus? ingenium felix, iudicium perspicax, maturam prudentiam, magnum animum utique? Ecquis hac laude Ciceroni est par? Quid præterea petimus? artis peritiam nempe, & industriæ robur? utramque libri Ciceronis loquuntur admirabilem omnibus, vix alicui imitabilem. Nam ut nihil dicam de *inventione* argumentorum, quæ prudentissimè seligebat: nihil de *dispositione* partium, quas sapientissimè ordinabat: nihil de *elocutionis* suavitate, quæ erat supra fidem mirabilis: quis vel in eo, in quo maxime eminere Orator debet, intelligo, in concitandis *affectibus* cum Cicerone Oratorem alium audeat comparare? vita, gratia, pugna, victoria in dicendo si Oratoris gloriam constituunt: enimverò vicisti Cicero,

neque adversarios solùm , sed æmulos etiam omnes feliciter triumphasti.

Etiam hæc exercitatio in eadem sententia variè efferenda diuturnior sit , si fructum velis , cum hac cautela tamen , ut postrema variatio , quæ fit per figuras, differatur, donec Tyro de locis & figuris Rhetoricis rudem saltem Ideam conceperit : alias garrire assuescet, non dicere.

Uusus variationis præcipuus est in orationibus longioribus , in quibus propositio fere post singula argumenta repeti debet , & auditoribus inculcari. Id ut facias sine fastidio, fac varia phrasi.

§. III.

Exemplum Styli copiosi per multiplicationem sententiæ.

Multiplicatio sententiæ fit, si datam sententiam non merè asseras, sed per aliqua argumenta etiam vel probes, vel explices, sicut vidisti fecisse me in postrema variatione, in qua quomodo Cicero Princeps sit Oratorum , per enumerationem partium , ex quibus officium Oratoris conficitur , explicavi. Praxis sine notitia locorum Rhetoricorum locum non habet. Exemplum tamen in hac sententia do : *Artes politice artes pessime sunt.*

sunt. Explico per effectus, & Stylo inciso quidem, quippe ad quem rectè tractandum multiplicatio sententiæ præcipuum usum habet, sic eloquor ad imitationem Ciceronis pro Archia Poëta:

Artes politicæ artes pessimæ sunt: adolescentiam enim corrumpunt, senectutem infamant, felicibus aspirant superbiam, miseris contumaciam: generant in aulis tyrannos, in templis hypocritas, adulatores in curiis, avaros domi, prodigos foris, amicis perfidos, familiaribus graves, sævos pauperibus, omnibus sicut infestos, ita ad abominationem invisos.

Hæc levia videntur, ac fere puerilia. Sed experientia satîs diuturna me docuit, nunquam, aut certè lentissimè, maximoque cum labore stylo masculino assuefieri in ulla lingua, nisi qui per hanc viam sunt ducti cum mora. Nimia festinatio plerisque nocet, & saltus multò magis. Neque enim formabit litteras eleganter, nisi qui diutiùs Abecedarius fuit.

PRÆCEPTUM II.

Stylus Oratorius debet esse numerosus.

Ratio præcepti est, quia inconcinna, & hiulca oratio aures cruciat, multumque

detrahit gravitati Sententiæ. Est autem numerus *dispositio verborum* ejusmodi, ut cum pompa, gratia, & suavitate auditui illabantur, quod *quo modo* fiat, ab observatione facilius, quàm ex præceptis, & præcipuè per usum *Periodorum* addisces. Periodus verò dicitur *ambitus verborum*, qui non prius finitur, quàm perfectus sit simul & numerus, & sensus sententiæ. Periodi partes majores vocantur *membra*, minores *incisa*. Utraque ut periodum efficiant, debent *per connectentes particulas* inter se cohærere. Exempla, & *praxin*, ut duos parietes unâ fideiâ dealbemus, *per singulos locos*, sive titulos, ex quibus tanquam *ex loculamentis* argumenta, & *probationes*, atque *explicationes* sententiæ sumuntur, adducam. Ita simul & *usui locorum* assuesces, & *stylum periodicum* tibi reddes familiarem, quin tempus perdas in observandis periodis bimembribus, trimembribus, decussatis, adversativis, exclusivis, causalibus, cæterisque minutiis, à quibus major est cruciatus, quàm fructus.

S. I.

Exempla Periodorum ex locis intrinsecis.

A *Definitione.* Definitio est argumentum, quod explicat *naturam rei*, seu quid sit
res,

res, & quid non sit. Sit hæc sententia: Otium fugiendum est juveni. Interrogo: quare? sive: quomodo probatur? responde per definitionem: quia est pulvinar diaboli. Ita habes materiam periodi, quam ope adjectionis suprà explicatæ, addito nexu ex idoneis conjunctionibus sic eloqueris: Cum otium sit pulvinar diaboli, quod ille sibi ad quietem substernit, certus, nullo labore animas ignavia deditas perverti, suæque sponte in interitum ruere: nemo sit juvenum, qui non hoc abominabile vitium omnibus viribus fugiendum sibi, totoque vitæ tempore studiosissimè devitandum arbitretur.

A Partium enumeratione. Enumeratio partium fit per nominationem eorum, ex quibus totum componitur. Sit hæc sententia: Monachium est elegans urbs, quæro: unde probatur? Respondebis à partibus, ex quibus urbis elegantia constituitur, quales sunt Situs, Ordo, Splendor &c. &c. deinde sic formabis periodum: Si omnium opinione urbes elegantes censendæ sunt eæ, quas amœnus in lata atque frugifera planitie situs commendat: cujus plateæ & spatiosæ sunt, & ab ordine ædium ad normam dispositarum meritò speciosæ dicantur: in qua denique plura se exhibent magnifica ædificia, suo splendore intuentium oculos quasi quodam admirationis fascino ligantia: profectò inter elegantissimas Europæ urbes magnum nomen meretur Monachium, neque facile multas nominabis, quæ

cum hac Bavariæ metropoli, sive palatiorum frequentiam, sive magnificentiam templorum, sive monasteriorum speciem, sive turrium majestatem, sive tandem Electoralis Regiæ augustam formam, serièmq; singularum partium commodissimo ordine in planitie ad multa milliaria per circuitum se diffundente ædificatam consideres, possit in comparisonem venire. Sit altera sententia: nemo securus est de salute. Explica per enumerationem, quid sibi velit vox nemo, & dices: nemo securus est, etsi fidelis, etsi innocens, etsi pœnitens, etsi nobilis, etsi Sacerdos, etsi Religiosus sit &c. &c. Deinde prodibit hæc, vel similis periodus. Cùm DEUS neque claritatem natalium, neque magnitudinem opum, neque potentia splendorem attendat: & ad consequendam salutem non modò sola fides non sufficiat, sed neque religiosa professio, neque dignitas sacerdotalis, imò ne innocentia quidem huc usque illæsa, aut pœnitentia de peccatis præteritis solerter acta securitatem homini ullam præstare possit, quòd futuris temporibus nullo se crimine reum gehennæ redditurus sit: quis est, qui possit sine sollicitudine vivere, excusso timore omni, ne fortè numerum inter illos constituat, qui à DEO reprobatì ad æterna incendia damnabuntur?

Ab Etymologia. Etymologia est argumentum, quod ab origine nominis ducitur. Sit hæc sententia: Christianus debet divitias contemnere. Quæro, quare? Respondebis: quia

no-

nomen à Christo habet. Sequetur Periodus: Cùm Christus æterni Patris Sapientia viam ad veram felicitatem rectissimam nobis demonstraturus, & sermone pauperes beatos pronuntiaverit, & exemplo, quantum in rerum omnium egestate ad Salutis negotium ex voto agendum momenti sit, totâ vitâ docuerit: quid est, ô homo, qui à Christo tibi nomen traxisti, quòd adeò opibus inhies, veluti à Magistro tuo, beatos esse divites, audivisses doceri?

A conjugatis. Conjugata sunt argumentum, quod à derivatis ex nomine formatur. Sit hæc sententia: Homo super alios ne se efferat. Quæro: quare? Respondebis: quia hoc est contrarium humanitati. Periodus sic habet: cùm homo ab humo originem traxerit, adeoque hominum omnium par sit naturæ conditio: nihil est minus tolerabile, quàm alios præ se velle despiciere; humanitatémque exuisse videtur, cui grave est cum hominibus humaniter agere.

A genere. Genus est argumentum, quod ducitur ab eo, per quod res cum pluribus convenit. Sit hæc sententia: Homo est nobile opus factoris sui. Quæro: quomodo probas? Respondebis per genus, quia omnis creatura est opus nobile. Periodus: Multa quidem DEUS admirabilis rerum omnium opifex opera produxit, quæ & ipsius summam potentiam in efficiendo, & stupendam sapientiam in ordinando, & nullis terminis conclusam munificentiam in ornando quo-

ti

tidie nobis ante oculos ponunt : tamen quod præ cæteris omnibus admirari opus debemus, sumus nos ipsi, quos operum cæterorum omnium uti dominos esse voluit, ita super omnia singulari eminentia decoravit.

A forma. Forma est argumentum, quod ducitur ab eo, per quod res ab omnibus rebus aliis differt. Sit eadem fere sententia : nihil est nobilius homine. Probabis à forma, hoc est, à specie corporis, & à dotibus animæ, & dices : Etsi homo, sive staturæ dignitatem, sive majestatem formæ, sive membrorum, & corporis totius elegantissimam compagem inspiciamus, ita super cæteras res creatas emineat, ut in ipso vel per primum aspectum & omnium rerum creatarum compendium, & totius universi dominum facile deprehendas : tamen hæc decora omnia evanescunt, reputanda pro nullis, si cum animæ dotibus comparisonem instituas, & intellectus ad perscrutanda naturæ arcana perspicaciam, voluntatis liberrimam quidlibet agendi facultatem, vitæ denique spiritualis, qua proximè ad similitudinem DEI accedimus, æternitatem attentiore animo contempleris.

A simili habes periodum in hac sententia : justus in tribulatione probatur, sicut aurum in igne sic : sicut illi, qui aurum probare volunt, & à spurio genuinum discernere, ignem adhibent, in quo, quæ durat lamina, & non consumitur, ex optimo auri genere esse conflata putatur : ita ut

alia

aliquis verè ac solidè justus meritò, ac citra erroris periculum possit existimari, necesse est, ut attendamus, num ille inter adversa ita sibi constet, quemadmodum inter prospera videbatur virtute excellere. Alia est in hac: Otium est Mater vitiorum, sicut stagnum busonum, & ager incultus loliorum. En elocutio: Quanta est luxuries loliorum in agro deserto, quem nullius ruricola labor excolit: aut quanta ebullit multitudo busonum in lacu, quem neque venti movent, neque torrentium exundans aqua agitat, atque commiscet: tantis necesse est vitiis mentem illius sordere, cui labor in odio, otium in deliciis est.

A dissimili exemplum sit hæc sententia: pro salute animæ nihil recusandum: quæro: cur? Respondebis: quia est dissimilis corpori, pro quo tanta ferimus. Jam sic: si tantus est apud plerosque mortalium corporis ac vitæ amor, ut pro illa, quamvis inter multas misérias trahenda non solum amarissima medicamenta pro cupediis sumere, sed etiam ferrum ac ignem sanandis vulneribus adhibere non dubitent: quis esse potest aded incurius sui, ut pro animæ salute asserenda modicum quendam laborem suscipere, aut molestiam, quæ fortè in vincendis tentationibus se offert, exantillare recuset?

A contrariis. Contraria sunt argumentum, quod ducitur ab oppositis, quorum sunt quatuor species, adversa, quæ non possunt simul esse in eodem, ut album & nigrum: privantia, quorum

rum unum est *res*, alterum *ejus Privatio*,
 ut *lux & tenebræ*: *relativa*, quorum *unum*
sine altero intelligi non potest, ut *Dominus*
& servus: *negantia* seu *contradictoria*, quo-
 rum unum alterum *negat*, ut *album*, non
album. Exemplum ab *adversis* sit in hac sen-
 tentia: *DEUS odit peccatum*: quæro, quomo-
 do? & respondebis à *contrario*: *sicut amat*
innocentiam. Inde sequetur hæc periodus:
 quantum optimus *DEUS*, cum sit ipse *summa*
sanctitas, *amat innocentes*, *tenerrimoque affectu*
fertur in eos, quos videt *sollicitos esse*, ut, qua-
 lem in *sacro lavacro acceperunt*, *servent animam*
puram, & ab omni *gravioze noxa immunem*: tan-
 tum est *justissimi Numinis odium*, quo *adversum*
illos exardet, qui *contempto tanta Majestatis man-*
dato, ut *suis malè ordinatis cupiditatibus satis-*
faciant, *scelere aliquo se contaminant*, *mentemque*
exhibent divinis oculis execrabili labe fœdatam.

Exemplum à *privantibus* sit in hac senten-
 tia: *mors Sanctorum felix*. Quæro, quomodo
 probatur? Respondebis: quia *similis est vitæ*.
 Inde fiet hæc periodus: *Qualem quisque vi-*
vendi methodum tenet, *vel divinis legibus consen-*
taneam, *vel peccatis gravibus sine horrore obnoxiam*,
talem sine dubio mortem obibit, quæ cum sit *vi-*
tæ Echo, vix repertus est aliquis, qui postquam
 diu *malè vixit*, tandem *bene sit mortuus*, aut
 postquam *plures annos sanctè egit*, in ultimo de-
 mum momento *lacrymabili conversione à DEO*
 ad

ad diabolum *Sacrilegus transfuga defecisse com-*
pertus sit.

Exemplum à Relativis fit in hac sententia: Magistri sunt honorandi, quæro; cur? Respondebis per Relativum: quia discipulis debent curam. Hinc periodus fluit, sic: quod major est cura, & sollicitudo, qua Magister debet invigilare discipulo, ut sive in studio virtutum, sive in cultu scientiarum & bonarum artium progressum faciat, olim in magna reipublicæ comoda redundaturum: eò majorem vicissim discipulus Magistro reverentiam debet, illumque adeò velut Numinis Vicarium suspicere, à cujus Doctrina & saluberrimis præceptis & sua, & multorum aliorum salus sive temporanea, sive æterna sæpe dependeat.

Exemplum à negantibus fit in hac sententia: indocti spernuntur. Quæro: quomodo probatur? Respondebis per contradictorium: docti æstimantur. Tum sic loquere cum illa vivamus tempora, quibus videmus bonarum artium studia adeò efflorere, ut nulla sit cultior gens, quæ non viros his artibus insignes summo honore afficiat, & velut quædam terrestria Numina, aut Oracula Delphica adoret, atque suspiciat: pronum est concludere, quantum noceat sibi, qui de doctrinæ laude comparanda nihil sollicitus annos his studiis aptissimos perdit in nugis, & suis aut opibus, aut sanguini malè confidens id unum agere videtur, ut nihil agat, seque adeò velut mu-

ta statua purpurâ quidem, & aurô nitida, cerebro autem vacua, vulgi ludibriis, ac sannis exponat.

Ab Adjunctis. Adjuncta sunt Argumentum, quod ducitur à circumstantiis quis, quid, ubi, cur, &c. &c. *Quis* significat Personam, de qua est sermo, ejusque dotes vel vitia sive corporis, sive animi. *Quid* dicit rem, & ejus species ac partes, aut negotium, quod fit, factum est, vel fiet. *Ubi* indicat locum, sitne profanus, an sacer, publicus an privatus, terrestris an maritimus, obscurus an celebris, urbs an pagus. *Quibus auxiliis* explicat instrumenta, locos, ministros, media, per quæ aliquid fit. *Cur* complectitur motiva & fines, propter quos aliquid fit. *Quomodo* verò modum, quo aliquid fit, an citò, an lentè, studio an casu, ex ignorantia, an ex malitia, cum ira an cum gaudio, diligenter, an obiter. Denique *quando* est nota temporis, quo aliquid fit, noctu an de die, die festo, an non festo, hyeme an vere, in juventute an in pueritia, tempore belli, an pacis. Exemplum sit in hac sententia: *Titius occidit Sempronium.* Attende adjuncta, & sequetur talis periodus. *Cum Titius nuperrimè colaphi injuriam qua illum Sempronius affecerat, impotentissimè tulerit, aliunde etiam constet, quàm sit pronus ad rixas, insuper de nocte heri sit visus*

sus gladio cinctus obire domum inimici, hujusque facti causam probabilem nullam potuerit afferre, imò ad primam quæstionem velut fulmine attonitus expalluerit: fieri potest, ut adhuc dubitet aliquis, an ipse sit reus cædis, aliæque insuper argumenta requirat, præter tormenta, quibus ad confessionem adigatur, seque ipsum cogatur damnare?

Ab Antecedentibus & Consequentibus. Antecedentia sunt argumentum, quod ducitur ab iis, quæ rem necessario antecedunt, ut ortus solis diem: consequentia sunt argumentum, quod ducitur ab iis, quæ rem necessario sequuntur, ut dies ortum solis. Exemplum ab antecedentibus sit in hac sententia: *Scipio vincet.* Quæro, unde probatur? Respondebis, quia sapienter aciem ordinavit. Hinc est periodus hæc: Sicut Scipio pro sua sapientia exercitum in ordines adeò providè disposuit, ut & à fronte, & à tergo, & à lateribus hostes minùs cautos vehementer possit urgere: ita spes est, relaturum victoriam, cui æqualem vix aliquando legerit, qui etiam veterum historiarum monumenta omnia diligentissime perlustravit.

Exemplum à consequentibus sit in hac sententia: *Saulus est conversus in Paulum.* Quæro, unde probatur? Respondebis, quia cessavit persequi Christi cultores. Periodus: Cum Saulus, quos priùs acerbissimò odiò, multisque suppliciis persecutus est Christi cultores, jam non mo-

dò insectari defierit, sed etiam pro illis publicè, & accerrimè pugnet: necesse est sanè credere, eum mutasse mentem, & à se ipso alienum ex Saulo in Paulum migrasse.

A Repugnantibus. Repugnantia sunt argumentum, quod ducitur ab eo, quod repugnat tali subjecto. Exemplum sit in hac sententia: Josephus non est reus adulterii. Quæro, unde probatur? Respondebis, quia repugnat hoc scelus illius moribus. Periodus: Si quis paulò attentius consideret, quàm compositis semper moribus Josephus fuerit, quàm modestis oculis, quàm continente lingua, quàm in omni corporis motu honestus & gravis, quàm in omni actione modestus ac serius: credere omnino non potest, eum se rem fecisse adulterii, cujus criminis tanta est fæditas, ut ab eo necesse sit abhorre omnes, quos nondum omnis honestatis oblivio cepit, & furiosa libido penitissime suos fecit.

A causis. Causæ sunt argumentum, quod ducitur ab eo, ex quo, vel per quod, vel à quo, vel propter quod aliquid fit: Sunt enim quatuor causæ, materialis, formalis, efficiens, & finalis. Exemplum sit in hac sententia: oportet hominem DEO servire. Quæro, cur? Respondebis ex quatuor causis. Periodus sequitur: Si quis seriò contemplatur se ipsum, quàm sit corpus miserabile, & paulò post in suos pulveres relapsurum, quàm contra-

no-

nobilis sit anima, & nulli unquam morti obnoxia: aut si attendat, quis sit, qui ipsum ex nihilo in hanc lucem produxerit, & quàm idem optimus Creator felicem, beatamque vitam sibi servientibus in sæcula futura promiserit: non credo futurum aliquem, qui non certissima conclusione ex his præmissis intelligat, huc sibi omnem curam impendendam esse, ut DEO serium, & constantem, atque ad omnia illius præcepta exactissimum famulatum, hilari, promptoque animo famuletur.

Ab effectis. Effectus sunt argumentum, quod ducitur ab iis, quæ fiunt à causis. Exemplum sit in hac sententia: tempus est magni æstimandum. Quæro, cur? Respondebis, quia hæc æstimatio efficit multa commoda. *Periodus:* nisi quotidiana nos exempla docerent, quanta temporis pretium digna æstimatione pensantibus commoda eveniant, sive quæ ad corporis bonum pertinent, sive quæ animæ promovent in virtute profectum, & in meritis incrementum: mirari desinerem, adeò à plerisque parum tempus æstimari, ut, non dico horas, dies, hebdomadas, sed menses & annos integros aut malè, aut nihil agendo transigant, nec tamen unquam de tanta jactura doleant, aut saltem verbò, quantum perdiderint, se sentire significant.

A Comparationibus. Comparatio est argumentum, quod ducitur à collatione unius dicti, facti, modi, vel causæ, cum dicto, facto, modo, vel causa alia, quod fit vel à minori

ad majus , vel à majori ad minus, vel à
Pari.

Exemplum comparationis à minori ad ma-
ius fit in hac sententia : Petrus non est capax
ad Rhetoricam. Quæro , cur ? Responde-
bis à minori , quia ne quidem est capax ad
Grammaticam. Periodus : si experientia con-
stat , Petrum , quamquam & ipse omnem indu-
striam adhibuerit , & Magistri diligentia nun-
quam fuerit desiderata , tamen in Grammaticæ
studio gradum facere ad altiora non potuisse : quæ
potest esse probabilis spes , eum in Rhetorica feli-
cius laboraturum , ubi , quanto ars ipsa difficilior
est , tantò & expeditius ingenium , & maturius
judicium asferre necesse est ?

Exemplum à majori ad minus fit in hac
sententia : Petrus est aptus ad officium scribæ.
Quæro , quomodo probatur ? Respondebis
à majori , quia aptus putatur ad officium judicis
vel advocati. Periodus : cùm Petrus & pru-
dentia laude , & egregio in studiis juridicis factò
profectu magnam sibi æstimationem pepererit , quin
& ab aliquibus ad judicis , ab aliis ad advocati
officium postulatus jam fuerit : quis neget , eum of-
ficio scribæ fungi posse ita , ut & conceptuum ele-
gantia , & vocum gratiâ , & rationum momen-
tis , quæ scribenda sunt , pro rei dignitate expo-
liat , ac concepta de se existimationi abundè re-
spondeat.

Exemplum à pari fit in hac sententia: *Petrus suspendetur propter furtum aurei. Quæro, cur? Respondebis, quia etiam Paulus ob simile furtum suspensus est. Periodus: Si cum Paulo tanta severitate usi sunt iudices, ut propter unius aurei furtum, nulla sive deprecantium auctoritate, sive miseratione ipsius in attentionem admissa, ad furcam condemnaverint: idem, credo, malum timendum esse Petro, postquam ejusdem criminis, temerariam per audaciam, nullaque probabili ratione defensus, se reum fecit.*

§. II.

Exempla Periodorum ex locis extrinsecis.

EX locis extrinsecis sumuntur argumenta, quæ sunt extra naturam rei, qualia sunt præjudicia, fama, tormenta, tabulæ, iurandum, testes.

Exemplum à præjudiciis fit in hac sententia: *DEus non parcat peccanti. Quæro, quomodo probatur? Respondebis ex præjudicio, quia Angelis non pepercit. Periodus: Si DEus quamvis ejus misericordia finem non habet, tamen propter unius peccati labem tantâ in Angelos irâ exarsit, ut nullô relictô pœnitentiæ spatiô, quotquot rei erant, ad unum omnes calô expulsos, in ignes æternos dejecerit: quis sibi non metuat, si animus*

malè conscius parium, aut majorum scelerum se reum esse proclamat, DElque justissimam iram, fortassis cum minimè timetur, prorupturam in fulmina denunciat?

*Exemplum à fama sit in hac sententia: Magdalena est peccatrix. Quæro, unde probatur? Respondebis, quia passim pro tali habetur. Periodus: Sicut Magdalenam passim vix alio nomine quam peccatricis appellari audimus, adeò ut hæc funesta Antonomasia jam etiam à lip-
pis & tonsoribus intelligatur: ita dubitari non potest, quin ita se res habeat, ipsaque jam frustra se occultare conetur, postquam ignis fœdus, quo ardet, oculos tam multorum teterrimò fumò offendit.*

Exemplum à tormentis sit in hac sententia: Christiani apud Neronem de incensa Roma accusati sunt innocentes. Quæro, unde probatur? Respondebis, quia in tormentis nemo hoc dixit. Periodus: Quò accerbiora fuerunt tormenta, quibus tot homines affecti sunt, ut ab uno saltem eorum extorqueretur confessio de urbe incensa: eò magis innoxii censendi sunt omnes, quibus inter tantas pœnas non alia vox excidit, quam qua se innoxios esse testabantur, quamvis Christianos se profiterentur.

*Exemplum à tabulis sit in hac sententia: Maria Stuarta Regina Scotia non est rea affectati regni Angliæ. Quæro, unde probatur? Respondebis, quia litteræ, quas scripsit ad Re-
ges*

ges Catholicos, opem solum postulant, non bellum. Periodus: Quas ex suo carcere litteras ad Reges Catholicos Stuarta misit, ex quibus malevoli accusatores illam affectati regni Angliæ ream esse putantur convincere: illæ si attentè legantur, opem tantum postulant, qua suis miseriis finem reperiat, non arma provocant, quibus injurias ulciscatur.

§. III.

Exempla Periodorum unius ex pluribus, & plurium ex una.

ALii Tyrones suos numero Oratorio assuefaciunt aliis modis, quos etiam ad complementum doctrinæ hîc referam.

Primus modus consistit in imitatione Ciceronis in materia simili. Cicero eg. pro lege Manilia in prima periodo dicit: Ratio, quod huc usque ausus non sim ex rostris dicere, non fuit defectus voluntatis, sed prohibuit vitæ privata conditio, & loci sublimitas. Similiter in hac sententia: huc usque exiguam eloquentiæ operam dedi non propter horrorem laboris, sed propter exiguam æstimationem utilitatis, sic dices: Quamquam eloquentiæ studium mihi semper jucundissimum, labor autem, quem huic arti videbam à condiscipulis diligenter impendi, & commendatione dignissimus, & suâ naturâ honestissimus est vi-

sus, auditores: tamen ab imitandi cupidine, qua ex coætaneis optimus quisque flagrabat, non me horror difficultatis, aut fuga molestiæ, sed exigua æstimatio utilitatis, quam ex eloquentiæ laude minimam mihi esse accessuram credebam, huc usque abstraxit.

Alter modus in eo consistit, ut ea, quæ Cicero latè differit, in pugnum contrahas, ex pluribus periodis unam formando, qui est pro lectionis fructu laudabilissimus labor. Exemplum sit Exordium divinationis in Verrem, cujus hæc est synopsis. 1. Nemo debet mirari, quòd accusator esse velim. 2. Nam Siculi hoc petierunt. 3. Cæcilium nolunt. 4. Accusando defendo simul. 5. Et hoc ad reipublicæ bonum. 6. Quod exigit calamitas temporum à corruptione judiciorum. Hæc puncta in unam periodum omnia rediges sic: Cùm Siculi, quibus ego sæpe obsequia mea, si quando prodesse possent, obtuleram, nunc ad me supplices venerint, multis precibus, ut pro se agere contra Verrem vellem, instantes: Cæcilium autem, quem quòd Verris Quæstor fuisset, mihi præponendum esse contendebam, omnibus modis à se repudiari debere existiment: mirari desinite, Judices, quòd ego, qui huc usque defendere semper consuevi, nunc repentè accusatoris officium ambiam, præcipuè, cùm etiam ac-

cusando defendam: nihilque sit reipublicæ proficuum magis, quàm ut strenui viri sint, qui se hominibus noxiis ac sceleratis opponant, his præcipuè temporibus, quibus nemo non pristinam iudiciorum, quæ paucorum vitiò turpissimè corrupta sunt, severitatem exoptat restitui.

Tertius modus complectitur exercitium, quo ex obvia quavis periodo fiunt plures. Exemplum habe in hac sententia: *Juvenes amant otium.* Ex loco ab adjunctis, *Quis? Stulti juvenes.* *Quid amant? Turpe, & noxium otium.* *Cur? Quia putant jucundum esse.* *Quomodo? Ita, ut omnem laborem oderint,* Sic fiet Periodus UNA: Etsi 1. Otium plurima secum, ac gravissima damna utrique reipublicæ inferat: 2. Hominemque huic vitio deditum non modò DEus, sed mundus universus etiam velut ignavum pecus, ac inutile terræ pondus vilipendat, & aversetur: 3. hæc tamen pleborumque juvenum stultitia est, ut vel ipsum utilis laboris nomen pertinaciter horreant: 4. Nec vivere se posse suaviter putent, nisi somnum inter meretricios ignaviæ amplexus perpetuum dormiant, falsissima persuasione miserrimè stupefacti.

Jam hæc una Periodus integræ orationi pro exordio satis longo sufficiet, si ex una plures formabis, quod sic fiet. 1. Ex periodo

tot,

tot, quot potes, sententias erue. Invenies istas sex: otium facit hominem vilem, facit DEO, ac hominibus invisum, facit utrique Republicæ noxium, juvenes tamen otium amant, & suave putant, quod falsissimum est. 2. Ex singulis jam periodum facies methodo consuetâ, nempe per inventionem, dispositionem, & elocutionem, & habebis sex periodos, & si harum quamvis iterum multiplices per sex alias, habebis triginta sex atque sic sine fine, quod observare Tyroni utile est, ut discat paulatim latius eloqui. 3. Sic disparatas periodos connecte, & prodibit postulatum orationis exordium hoc:

1. Non est aliquod vitium, quod aut corruptæ naturæ fœtorem, aut perversæ educationis dedecus, aut animi ignavi molitiem manifestius prodit, quàm amor otii, quo quidam velut turpî fascinô capti, humanæ mentis dignitate projecta, se ad caulas pecorum, & stabula asinorum condemnant. 2. Certè, qui ejusmodi sunt, DEO primùm sunt viles, nulloque in alio pretio, quàm in quo arbor sterilis habetur, ad hoc unum apta, ut ardeat: inter homines deinde adeò contempti, neglectique vivunt, ut, nisi subinde ad ludibrium producerentur, aut seipsos (ita stupidi sunt) spectandos, ridendosque præberent, crederentur, ne quidem nati fuisse. 3. Quamquam

quam utinam nati non essent! uti non prodesse orbi, ita saltem nec nocerent. Nunc verò, siue reipublicæ profanæ officia utuntur numero plurima, genere diversissima tibi objicias: siue munia consideras eorum, qui ad sacra ministeria per Ecclesiæ ordinationem destinantur: facile intelligis, ubique laborem necessario exigi, summamque perniciem, & atrocissima mala integris populis impendere, si, qui officiis publicis fungi debent, otio se dedant, & à labore abhorreant. 4. Etsi verò hæc ita sint, adeò molestus tamen juvenibus labor est, ut, quam parum stivæ juvenis afficitur, alligari impatiens, nisi stimulis, & verberibus adigatur: tam parum plerique isti utiliter occupari sustineant, momentaque, si fortè coacti assident pulpito, inter gemitus numerent, dum sonat hora, qua ex equuleo suo deponendos se sperant. Pessimum malum! sed quæ origo, quis fons est? 5. Ego sic existimo: nisi stultissima opinione sibi isti persuasissent, lætitiā in otio esse, & multæ hilaritatis materiam: nunquam se tam tetro vitio dedituros, aut tanto impetu in ejus amplexum pertrahendos fuisse. 6. Itaque ego omit- tam hic otii damna recensere, quibus tam multis, tam gravibus orbem totum involvit: nihil dedecus exaggerabo, cui se ho-
mi-

mines ignavi objiciunt: uni huic perniciosissimæ opinioni, quæ tot egregias mentes perdit, & optimas spes evertit, me opponam, ostendâmq; adeò nihil in otio suavitatis esse, ut non molestiæ minus, quàm damni, ac dedecoris sit.

Sed de Numero satis. *Usus* quotidianum Periodi in allocutionibus officiosis (quas complimenta vocamus) habent. Breves, adeoque trium, aut quatuor membrorum numero conclusæ laudantur præ aliis. *Inventio* ex loco ab adjunctis se offert: *Dispositio* & *elocutio* est communis cum quavis periodo. Exempla habes in *Epistolis* officiosis passim obviis. Illas qui sapiùs legerit, aut germanicè verterit, aut in unam vel alteram periodum contraxerit, facile Complimenta loquetur.

PRÆCEPTUM III.

Stylus Oratorius debet esse ornatus figuris verborum.

Ratio præcepti est, quia *numerus* quidem aures, *figuræ* autem etiam mentem oblectant, quippe dictionem, velut *sale*, conspergentes argutiis, lepore, ac emphasi, si in loco, & tempore usurpentur, quod de terminare ad prudentiam spectat.

Est

Est autem figura in genere (omitto tropos velut ex poësi satis notos) *modus loquendi supra vulgarem elegans.* Hæc autem elegantia vel est in verbis, vel in sententiis: hinc aliæ sunt *figuræ verborum*, quæ designant esse figuræ, *verbis*, vel *mutatis*, vel *aliter positis*: aliæ *sententiarum*, quæ nunquam cessant esse figuræ, quæcunque verba, quocunque ordine adhibueris. De figuris verborum hic agimus. Tres species sunt, & aliæ per *adjectionem*, aliæ per *detractionem*, aliæ per *vocum similitudinem* fiunt. De singulis exemplum habe.

S. I.

Exemplum Styli ornati figuris per adjectionem.

Figuræ per adjectionem fiunt *repetendo* sæpius idem vocabulum. Eminent tres: *Repetitio*, quæ vel *ab initio*, vel *in fine*, vel *utrinque* sæpius ponit vocem eandem sine ulla mutatione. *Traductio*, quæ similiter sæpius ponit eandem vocem, sed cum aliqua mutatione casus, temporis, generis, veletiam significationis. *Gradatio*, in qua fit repetitio cum *ascensu*, aut *descensu* quasi per gradus. Ad has tres cæteræ omnes revocantur, quarum *nominibus* nolo tyronem sine fructu vexare.

Ex-

Exercitatio, qua familiares figuræ fiant, utilissima & facillima erit, si sæpè ex *periodis* figuras facias, *singulis membris* assignans suam. Exemplum sit *periodus* suprà data: *Juvenes amant otium.* Inventio manet. Dispositio membrorum mutatur ad libitum. In elocutione *verba* servantur, *figuræ* adduntur. En paradigma.

Heu! quæ vestra stultitia est, miseri *juvenes!* *otium* amatis? *otium* turpe illud vitium, quod non modò detestabile DEO est, sed mundo etiam universo abominabile? *otium* (*en repetitio*) cui, qui dedit se, velut ignavum pecus, ac inutile terræ pondus ubique vilipenditur, conspuitur, calce abigitur? eccur, dicite, quæso, eccur laborem odistis adeò? cur vel nomen horro-ri est? creditis, suaviter vivi non posse, nisi inter ignaviæ amplexus vivatis? ah! ùt *malus* (*tractatio*) est error, & pessimi mali causa! tantum abest, ut suavitatis aliquid in otio sit, ut plurimum molestiæ habeat, quam desides patiuntur (*gradatio*) à præpositis magnam, majorem ab æqualibus, maximam à seipsis. Similiter exerce Stylum in *periodis* reliquis per figuras ornandis, ut tibi familiares reddantur, aut si mavis, ex Virgilio oratiunculas Stylo soluto, & figuris ornato redde. Exemplum Junonis sibi iratæ serviat. Ita loquitur: Egone victa ab

in.

incepto desistam, nec possim Trojanum Regem Italia prohibere? Scilicet fata obstant! fata obstant? Quid? exurere classem Græcorum Pallas potuit: submergere ponto gentem sibi inimicam potuit: & propter unius Ajacis culpam ac furias potuit: ego imbellis, infelix fœmina nihil possim? Ipsa suis manibus fulmen cælo dejecit: Ipsa excivit ventos, & æquor evertit: Ipsa misero transfixit pectus trifulca cuspide, correptumque ab atroci turbine in acuto scopulo defixit, flammæ cum anima evomentem: Quid ego? Ego Regina Deorum, Jovis maximi soror & uxor præterea, tot annis uni populo bellum facio sine successu! Quis me deinceps metuet? quis sacrificium faciet? Quis curvabit ad aram genu? imò quis Deam credet? Prospicio dedecus! Hæc infirmitas Junonis oblivionem inducet, oblivio negligentiam cultûs, negligentia contemptum pariet. Occurram malo, aut Juno non sim! - - - Hem, sic eâdem operâ & legere Poëtam cogetur Tyro, & exercebitur in figuris.

§. II.

*Exemplum Styli ornati figuris per
detractionem.*

Detractionis vocatur *omissio vocum*, quas facile subintelligimus. Triplicem laudo. Prima est *adjunctio*, cum plura substantiva unico verbo adjungimus. Secunda *Disjunctio*, cum singula substantiva per totidem verba disjungimus, quæ per unicum poterant colligari. Tertia *Synæciosis*, cum verbis unicis colligantur duo substantiva contrariæ significationis.

Exercitii causâ *Salutationem Angelicam* per has figuras eloquor sic:

O Virgo, quæ tantis gratiis plena es, ut tibi comparata omnis multitudo Sanctorum vacua possit videri, ave! verè Dominus tecum est, & tu benedicta es inter mulieres, quia benedictus est fructus ventris tui. O DEI Mater, cui neque potentia (*adjunctio*) ut possis juvare, neque sapientia, ut scias, neque amor, ut velis, deesse potest, respice supplices, & ora pro nobis! peccatores sumus, quos caro (*disjunctio*) pellit, mundus impellit, diabolus pertrahit in ruinam. Ora, ut accepto de cælo robore nunc pugnare fortiter, tunc verò triumphare

phare feliciter possimus, cū mors faciet finem pugnae, & (*sinæciosis*) victores felix æternitas, victos infelix excipiet. Ora!

§. III.

Exemplum Styli ornatiper similitudinem vocum.

DUplex est similitudo vocum, alia in sono, alia in numero syllabarum. Ob similem sonum figuræ sunt, *paronomasia*, quæ fit per lusum in syllabis propè iisdem, ut *arator*, non *orator*, homo parvi animi, ac *pravi*. Similiter *cadens*, quæ fit per plures voces in eodem casu, vel tempore quasi concinentes. Similiter *desinens*, quæ fit per plures sententias similem fere cum rhytmis exitum habentes.

Ob similem numerum figuræ sunt, *Isocolon*, quæ fit, si plures sententiæ cumulantur propè pares in numero syllabarum. *Antithesis*, quæ fit, cū vox voci in contraria significatione opponitur. *Commutatio*, quæ fit, cū eadem sententia paucis syllabis mutatis, sensum priori contrarium accipit. Per has figuras affectum S. Xaverii sic exhibeo.

Amo te, DEus mi, neque, ut me salves, te amo, neque, quia qui te non amant (*Paronomasia*) am andantur ad ignes æternos. Tu, tu, JEsu mi, me totum ex-

panis brachiis amplexus in cruce es! clavibus
 perfossas manus, & pedes (*similiter cadens*)
 lanceâ transfixum pectus, caput spinis coro-
 natum ad ignominiam, corpus omne verbe-
 ribus lividum, vulneribus cruentum intueor:
 animam video oppressam angoribus, & ul-
 timos dolores per omnes meatus exudan-
 tem. Superi! quale spectaculum! scilicet
 mori pro me volebas, ac pro me peccato-
 re: sic amabas! & ego frigidus vivam?
 exarde cor! amabo te, JESU mi! extingua-
 tur infernus (*Isocolon*) corruat cælum, ces-
 set omnis metus supplicii, tollatur omnis
 spes præmii à te diversi, num ideo ces-
 sabo amare? non cessabo (*Similiter desinens*)
 sicut tu me amasti, sic amo te,
 sic amabo. Rex meus es (*Antithesis*)
 ego subditus tuus, Dominus es, ego servus,
 DEUS es, ego opus tuum: hoc satis est, ut
 velim amare. Peribo, scio, nisi te amem:
 hoc tamen sciat cælum, audiat orcus! no-
 lo (*Commutatio*) amare, ut vivam: vivere tan-
 tum volo, ut amem.

Uusus figurarum in verbis quotidianus est,
 & maximè ad argutias valet. Utere tamen
 cum grano salis, hoc est, modestè ac mo-
 deratè. Omne nimium in vitium verti-
 tur.

PRÆCEPTUM IV.

*Stylus Oratorius debet esse ornatus
figuris sententiarum.*

Ratio præcepti est, quia hæ figuræ vim maximam habent, si prudenter adhibeas. Omnes ad omnia valent: aliæ tamen aptiores sunt ad docendum, aliæ ad delectandum, aliæ ad movendum, quam divisionem, quia claritati, & memoriæ servit, libenter amplector, & de singulis exempla subjungo, ubi moneo tyronem, ut præter figuræ naturam, & usum, etiam modum incipiendi (in quo difficultas homini nondum per exercitia firmato maxima se objicit) in eadem figura alium, ac alium diligenter observet, idemque sibi observandum esse sciat in lectione auctorum, ut varietatem addiscat.

§. I.

*Exemplum Styli ornati per figuras
docentes.*

QUando docere, explicare, convincere vis auditorem, sapienter uteris communicatione, distributione, prolepsi, subjectione, responsione, concessione, & permissione.

Communicatio est figura, qua Orator sua consilia cum auditore communicat, & ab ipso exquirat, quid putet, quid suadeat. *Ultimur*, quando certi sumus, quòd auditores *id ipsum* dicturi essent aliis, quod nos nunc ipsis dicimus: item, cùm *per dilemma* pugnamus, & quærimus, quid ex duobus dicant? optionem dari, ut, quod malint, asserant. *Formula incipiendi sunt*. 1. Sed jam vos ipsos consulò, quid mihi faciendum puteris. 2. Quid disputo autem? familiariter potius, & citra contentionem vobiscum loquar. Dicite - - 3. At nunc omisâ pugna, in quam me lex æquitatis, & innocentis periculum contra impudentem adversarium traxit, pacificè quæro, quid tu, si idem tibi malum contigisset, fuisses facturus? &c. &c.

Distributio est figura, qua materiam argumenti, quod tractamus, *in partes* dividimus, & *singularum* explicationem vel commiscemus, vel subjungimus. *Ultimur*, cùm, five probare, five explicare rem ita perspicuè volumus, ut non possimus non intelligi. *Formula incipiendi sunt*: 1. Quid multis est opus? nisi & honoris, qui tibi vitâ charior esse debet, & fortunarum, quas tibi parentes tui amplissimas reliquerunt, gravissimam jacturam subire velis, laboris horrorem ut strenuè subigas, suprema necessitas

fitas urget. 2. Adeò nihil, unde superbiat, homo possidet, ut sive se *circumspiciat*, sive *inspiciat*, ubique, unde erubescat, inveniat. Nam, si, quæ *circa nos* sunt, attendimus, quantilli sumus, vel cum animalibus comparati? Si verò ingredimur nos, quàm squalidum tugurium est, quàm refertum sordibus! quàm omni supellectile vacuum! 3. Duplicem beatitudinem docti distinguunt, aliam *in re*, alteram *in spe*. Quam *in re* appellant, futuræ vitæ est propria: præsentem sola *Spes* beat. &c. &c.

Prolepsis seu *occupatio* est figura, qua Orator, quæ contra suam sententiam objici possent, prudenter dissolvit. *Ultimur*, cùm ita convincere auditorem volumus, ut intelligat, sibi, quod opponeret, jam nihil superesse, nisi pervicaciam voluntatis. *Formulae* sunt 1. Nihilominus non rarò auditur, qui ex famosis ceris superbus, cùm ad laborem studiorum incitatur, dicat cum stomacho: hæc inculcanda pauperibus esse, se ad majora natum, quàm ut in sudore vultus sui suo pane vescatur. Superi! ad majora? ecquod est igitur magnum illud opus, quod tu tibi sine laboris molestia designas perficere? - - 2. Saltem negari non potest, dicent aliqui, quibus hic sermo displicet, nullò gravi præcepto ligari hominem, ut relictò sæculò, totum se

DEO in Religione devoveat: spem salutis etiam extra hæc septa degentibus esse: aut quem adeò fore crudelem Æacum, ut ita sentientes, facientesve, sceleris audeat condemnare? Si ista responsio valet ad imprudentiam excusandam, cujus reos se faciunt, qui DEO invitanti non parent, ego laudabo hominem, qui ex heri præcepto navigaturus ad Indos, repudiatâ, quam ille offert, navî egregiâ, malè compaginatam, & pluribûs rimis hiantem conscendit, ne fortè socium sibi charum cogatur deserere: excusabo viatorem, qui - - 3. Verùm, quia, ut supra verum exaggerem errorem, quem carpo, nunquam adduci me patiar, fatebor palam, quæ hætenus de choreis dicta sunt, non eò spectare, ut saltantem damnare gravis flagitii velim. Scio, fieri posse, ut quis à saltu innoxius redeat domum, & nulla etiam cogitatione minùs pudica inquinatus: non nego, hos ludos ab hominibus honesti amantibus frequentari - - novi hæc omnia: sed, uti contumeliam loquerer, si testimoniis tantorum obstreperem: ita parum amarem vos, nisi, quàm per has excusationes nihil infringatur vis argumentorum, quæ contra choreas attuli, perspicua oratione docerem. Admitto igitur, contingere, ut - - -

Sub-

Subjectio est figura, per quam Orator interrogat, & mox ipse responsum *subjicit*, quod, si asserit plus, vel minus, quam fuit interrogatum, tunc illa figura *Responsio* vocatur. *Utimur*, cum constringere volumus auditorem, ut nulla supersit rima, qua elaboratur. *Formulae* sunt 1. Quis in republica honores, & venerationem meretur? An qui Majorum ostentat laureatas imagines? minime: qui famulantium post se turmam trahit in forum? haud sane: Cujus regale palatium oculos & ora intuentium rapit? Absit! nam quoties Dominus domo sua est vilior! ille autem, quem videmus in conviviiis magnificum, profusum in ludis, strage leporum celebrem, cantorem, salium, equitem, pugilem, & si quæ sunt aliæ nobilium artes? avertite superi tantum malum! illos, illos oportet suspicere, venerari, summis honoribus colere, qui, ut bono publico serviant, sibi non parcunt, qui - - 2. Cur igitur Rex avium pavo dicatur? nobilitas placet? ex stupido pastore est ortus. Majestas allicit? Ex fineto jus dicit. Sapientiam prædicatis? Tot oculi cæci sunt symbola, quam perspicax sit. Fortitudinis gloriam habet? Hostem non vidit. Ergo cui nulla prærogativa est, cur Rex appelletur? Nempe superba species, & grandes passus decipiunt! - - 3. Quæ est

ista insana temeritas, nugari in templo! locus alius non est, ubi frænum linguæ, ac gestibus laxes? at forum habes, plateæ se offerunt, horti patent: aut si templum est locus nugis proprius, cur in genua te provolvīs? cur pectus percutis? . .

Concessio est figura, qua ex causæ fiducia concedis aliquid *esse verum*, quod ob graves rationes posses negare: *Permissio* autem est figura, qua permittis auditori, aliquid ipsum *posse facere*, quod ex gravi ratione posset reprehendi. *Formula* sunt 1. possem postulare, ut mihi promittas, nunquam te posthac negaturum pauperi eleemosynam exposcenti: id enim fecerunt . . neque te deceret renuere, si peterem, ut in singulos dies partem reddituum ac lucri seponas in pauperum commoda die postrema cujuslibet septimanæ distribuendam . . at vide, quàm pauca desiderem . . 2. Omni-
no, mi bone, permitto, ut te recrees, sed idoneo tempore . . non prohibeo ludum, modo justis legibus stetur . . 3. Quò abis, fili prodige? in sylvam? venatum? patre inscio? perge: nihil admodum erit invitus. Ad convivium, ad quod te coætanei vocant? etiam istud non ægrè dissimulabit. . . at in regionem longinquam ut postules abeundi licentiam, quibus auribus audiet? . .

Sed,

Sed, ut, quæ dixi, feliciùs exerceas, exemplum addo, in quo omnes modò explicatas figuras conjunctas vides. Doceo, quòd otium hominem etiam nobilem faciat mundo *inutilem*, quia nihil præclarum à tali expectari potest, *vilem*, quia instar corniculæ non nisi ex alienis plumis, unde superbiat, habet, & *exosum* intuper, quia otiosi solent variis vitiis obnoxii esse, quibus veros amicos à se omnes abalienant. Hæc ita *Stylo rudi* proposita, vide, quàm multò aliter animum afficiant, si figuris ornentur, sic:

Quid? inquires, laborem (*Prolepsis*) tu etiam nobilibus præcipis? ita sanè: fodere omnino, fatigari, sudare etiam nobiles debent, si augere splendorem familiæ volunt, & orbi fulgere illustriùs. Extinguuntur, qui non laborant, sibi solis, si superis placet, splendentes, & vitra jactantes pro gemmis, cum risu prudentum. Vin' scire (*Communicatio*) quid isti de otioso nobili sentiant? Scio, te scire: dicam tamen, ne nescire te dicas. Ajunt (*Distributio*) ejusmodi hominem esse mundo inutilem, vilem, exosum. Et profectò (*Subjectio*) quid profit mundo amans otii homo? Si quid habet orbis magnificum ad gloriam, si quid amabile ad commodum, si quid amœnum ad delicias, totum hominibus debet

bet laborem amantibus: otiosus est nemo, qui dicere possit, cui bono hunc spiritum trahat, & aurâ communi vescatur. Atque talis qui sit, honorem credo, ac æstimationem sui à viro prudente sperabit? Imò (*Responsio*) sicut, quod in apologis legimus, cornicula risum intuentibus movit, cùm elegantioribus, quas rapuerat, plumis nudata, tremens, turpis, misera in comitiis volucrum universæ multitudini prostitit: ita, qui solo splendore Majorum, non suo fulgent, tantum abest, ut generis sui gloriam tueantur, ut etiam infimæ plebis petulantiam laceessant, & passim in circulis ludibrio sint. Quanquam parum est, esse ludibrio: acerbæ rixas, & commune odium adversum se concitant. Nam, cùm qui odit laborem, amare vitia soleat, & fastu tumere inter æquales, Præpositos offendere contumaciâ, subditos crudelitate opprimere: facile est æstimare, quot amicos numeret, (*Concessio*) nisi amicos appellas parasitos quosdam, & adulatores, qui domum illius, ut hirundines, frequentant in vere, diffugituri, cùm appropinquaverit hyems. Imitari hoc genus exercitii juvat in materia simili eg. *Pruritus ad ludum damnandus est juveni, maxime nobili.* 1. Quia ab occupationibus utilibus abstrahit. 2. Quia tempus, pecuniam, famam aufert.

3. Quia in vitia, & in varia animæ, corporisque pericula conjicit.

S. II.

Exemplum Styli ornati per figuras delectantes.

UT delectes, juvant istæ figuræ præ aliis: hypotyposis, Ethopeja, Præteritio, Antithesis, correctio, dubitatio, ironia.

Hypotyposis est figura, qua aliquid pingitur potius, quàm describitur: adeò *minima* quæque partium, causarum, effectuum, & circumstantiarum, addita subinde etiam *comparatione*, aut *similitudine*, exponuntur. *Ut*imur, cùm aliquid non *intellectui* tantum, sed insuper *phantasiæ* auditoris cupimus exhibere, ut profundius hæreat. Modi, seu *formulae* incipiendi hanc figuram sunt 1. Hic ego mihi videre videor Trojæ ardentis ruinas: audio crepitum furentis flammæ! ecce jam arcem corripuit! jam - - 2. Agite! ascendamus in Calvaria montem: quid videtis? Ecce homo! imò vermis, non homo! non est ei species - - 3. O superi boni! si nos contigisset esse præsentem, cùm irruerent in urbem Herodis efferati satellites, quæ cruenta oculis spectacula, quæ auribus misera lamen-

ta haussemus! ecce rubent plateæ sanguine puerili conspersæ. - -

Ethopæja est figura, qua mores personarum, & perturbationem affectuum fere à tribus temporibus, præterito, præsentis, & futuro describimus. *Ultimur* ad eundem finem, ad quem hypotyposis servit. *Formula incipiendi* sunt 1. videbis hominem adversis pressum, cum de humano desperavit auxilio, ad DEum converti: ingemiscit, plangit pectus, fateatur - - 2. Non observatis, quid fieri soleat, cum principi aliquis pro gratia supplicat? primum loquitur sibi: quo tempore, quo loco accedendus sit princeps, disputat secum: deinde quem adhibeat patronum, circumspicit - - 3. Notum est mihi regis ingenium. Aures adulantibus patent: animus ad probanda consilia promptus est, si doceas, esse ambitioni salubria. Nihil de subditis angitur. - -

Præteritio est figura, qua dicimus, quod videmur velle tacere. *Ultimur*, cum volumus multa paucis complecti, aut, ne nimis offendamus, quædam obiter carpere. *Formula incipiendi* sunt 1. Itaque non sum prædicaturus hominis scientiam, qua ita excellit, ut - - non experientiam commemorabo, quam à puero Magistram habuit - - non sanguinis gloriam - - de una virtute loquar. 2. Sed patiar latere illa scelera, qui-

quibus adolescentiam coinquinasti, illas, inquam, libidines, quibus - - illa furta, quæ - - taceo hæc omnia: unum facinus dissimulare non possum - - 3. Longum esset narrare, quot mala iste in Gallia fecerit, propter quæ pulsus - - quibus deinde criminibus Hispaniæ innotuerit, si dicerem, dies deficeret: tanta sunt, ut - - itaque Germaniæ solius testimonium profero.

Antithesis est figura, in qua sententiæ sententiis opponuntur. *Ultimur*, sicut pictores umbrâ, ut contraria juxta se posita clariùs elucescant. Formulæ sunt 1. Audite senem juvenes, quem juvenem senes audiverunt. 2. Væ orbi, si vitium virtuti, si sapientiæ stultitia dominatur! 3. Heu! quàm sunt alia carnis, alia spiritûs sensa! illa prona in pastum, ac venerem, in cænum se abjicit, & volutatur in luto: iste ad æterna se efferens, cælum suspirat. Illa-

Correctio est figura, qua, quæ diximus, revocamus. *Ultimur*, cùm minus aut plus, quàm oportet, dixisse volumus videri. Formulæ sunt 1. Sed erravi, cùm Tyrannum appellavi Neronem! bestia fuit omni tigride sævior. 2. Quanquam parum dixi de Eugenio, armorum gloria fuisse antiquis heroibus supparem: superavit. 3. Verùm, quò me affectus inconsultus abripuit? hæc summa sit laus castitatis, quòd ex homi-

nibus angelos faciat? Ah! altiùs mente consurgite! etsi enim esse angelum magna felicitas est, tamen angelum esse castum prope nulla est laus.

Dubitatio est figura, qua dubitamus, quibus verbis, quo ordine, quibus sententiis dicendum sit. *Utimur*, cùm volumus aliquid valde extollere, aut deprimere, aut animi perturbati affectum manifestare. *Formulae* sunt 1. Quo te nomine vocem. scelereste proditor? Insanum dicam? utinam fuisses! nunquam tibi venisset in mentem tanti sceleris cogitatio. Latronem appellem? Quis latro ita barbarus fuit, ut - - 2. Nunc unde incipiam, ubi finiam, anceps sum. copia rerum me turbat, & temporis angustiae premunt. Magnificentiam principis laudem? dies exigitur, ut narrem de templis, quæ exstruxit - de palatiis, quæ - - de iustitia perorem? Loquantur viduæ - - 3. Jam ego mihi Eloquentiæ Principum opto facundiam esse, ut opus tam grande, tam utile vobis persuadeam, quod quibus ego balbutiens Orator modis perficiam? Nominis, an Numinis gloriam ut ex opere suscepto nascituram spectetis, hortabor? - -

Ironia est figura, qua sub laudis specie vituperium dicimus. *Utimur* ad contemptum, & derisionem. *Formulae* sunt 1. Hem! præclara res! sic vives, ut omnes te mori optent,

ptent. 2. O stultos Macarios ! cur tanti cælum emistis , quod hodie ludendo acquiritur ? 3. Vah heroes , digni , quorum nomina in cera scribantur !

Exemplum harum figurarum do in hac sententia : *Studiosus debet esse diligens.* Ratio est 1. Quia à studendo nomen habet , sicut omnis opifex ab operando. 2. Quia pallium gestare , & tota die aliud agere , quàm quæ ad studia pertinent , æquè parum studiosum efficiunt , quàm si asinolibros appendas , & in scholam propellas. 3. Quia studiosi officium est , in spem Reipublicæ juvandæ adolescere. Hæc tria vides , quàm nullam emphasin , & vim in animos habeant , nihilque vel delectent , vel moveant , si ita *Philosophico more* proponas : sed singula *figuris* exorna , videbis , quàm hæc duo diversa sint , *idem* dicere , & dicere *eodem modo*. En paradigma.

Sicut à farciendo sartor , à suendo sutor , textor à texendo , & omnis opifex ab operando sortitus est nomen : ita à studendo appellati sunt studiosi , quicunque se Palladi togatæ dicârunt : ipsóque adeò , quod affectant , nomine indignos se faciunt , si studium nullum adhibent , quo placeant Deæ , quam adorare se fingunt. Aut quid ? num studiosos appellem eos , quorum hoc unum est studium , nihil studere ? vos ego

(*Dubitatio*) hoc nomine vocem, quibus præ libris est Liber, præ calamo fistula, (*Antithesis*) præ schola hospitium? vos qui nunquam (*Ethopæia*) videtis auroram, quibus omnis hora meridies est, omnes dies feriæ? vos, quibus nulla venit in mentem honesti cura, nulla cupido gloriæ, nullus amor publici boni? quibus nulla placet (*Hypotyposis*) occupatio seriosa, quos nullus utilis labor delectat? quibus hæc series actionum est, dormire, nugari, vagari, vorare, rixari, ludere, bibere, vomere, atque iterum stertere? O præclaram (*Ironia*) speciem studiosi! O pulchram imaginem, quam si aspiciant Musæ, vereor, ne per amorem tabescant. Frugiperdæ! qui igitur stolones, si quidem vos studiosi, qui fungi, qui trunci, qui scurræ nominabuntur? cani, aut asino injicite pallium, libros appendite, in scholam propellite, num ideò studiosos facietis? magnum nomen est, magnum officium studiosi. Non explico (*Præteritio*) quo gaudio frequentandæ sint scholæ: non dico, quàm avidè attendendum docenti sit: quàm diligenter, quæ audita sunt, oporteat repeti, quàm multum necesse sit legere, quàm crebra exigantur exercitamenta, nihil commemoro: hoc monuisse sit satis, qui studiosus est, eum esse debere, de quo respublica possit bene sperare. Ad acum,
ad

ad stabulum, ad stivam (*Correctio*) parum dixi! ad triremes, ad transtra damnetur, de quo debet illa sibi malè metuere, quique dividit nomen, & *studiò sus* esse mavult, quàm ferio conatu adlaborare, ut mereatur *studiosus* vocari. Imitatio fiat in hoc exemplo: *Christianus debet addictus esse virtuti.* 1. quia à Christo nomen habet, sicut Platonici à Platone &c. &c. 2. Quia forma crucis, rosarium &c. &c. tam parum Christianum faciunt, ac toga Monachum. 3. Quia Christiani professio est Sanctæ Fidei addere Sanctos mores, & Christi exemplis atque doctrinæ conformes.

§. III.

Exemplum Styli ornati per figuras Moventes.

AD motum faciunt interrogationes, sustentatio, prosopopœja, Apostrophe, obsecratio, optatio, & exclamatio, figuræ dignæ, ut sibi tyro diuturniori labore familiarissimas faciat.

Interrogatio est figura, qua utimur non sciendi causâ, quasi aliquid ignorantes, sed ad instandum, & urgendum. *Formula* sunt
1. Quid genus jactas? Quid proavos? Quid aliena decora? Unde honorem arrogas tibi?
D. 2. bi?

bi? 2. Obsecro, quæ est ista dementia? Hoc sapientem facere decuit? Hoc committere vir nobilis potuit? Quæ abjectio! 3. Et non absterruit te præsens Angelus? Non oculus DEI? Non ipsa ratio? Non fœditas sceleris? Non metus supplicii saltem? Non ne exurgerent adversum te elementa, metuebas? Non malè pereuntium exempla se objecerunt? - - -

Sustentatio est figura, qua auditores aliquantum suspensos tenemus, ac demum aliquid, quod non expectant, subjungimus. *Ultimur*, cùm volumus, ut aliquid cum singulari attentione audiant. *Formulae* sunt 1. Expectare videmini, quid deinde sit factum Caino: an terra glutiverit? An cælum fulminârit? An - - - nominate, quanta potestis, supplicia, gravius est omnibus, quod miserum perdidit. Vultis, ut edisseram tandem? Dimissus est *liber*. Hoc ajo supplicium omnî suppliciô fuisse atrocius. 2. Quis mihi nunc dabit verba, quibus explicem, quanta duris cervicibus, & ad bona consilia obstinatis mala impendeant! ô ut mallet illa oculis exhibere, quàm auribus, quarum vires tam nullæ in animos sunt! audite tamen, obsecro supplex, audite attenti, quæ dicam, & memoriæ fidelis commissa, sæpius, ac diutiùs revolvite animo! lata sententia est: *Dicentes, se esse*
sa-

sapientes, stulti facti sunt! ita tonat Apostolus: & istud tonitru grandinem malorum denunciat. 3. Nunc verò, quantis possum, maximis clamoribus, & tota contentione virium agendum est mihi, ut intelligatis penitus, quanti referat istam perniciosam superbiam soliò dejici, proteri, conculcari. Neque enim in hac causa de vestris fortunis agitur: levis jactura esset, ac fortè optabilis. Non de nominis gloria periclitamini, quanquam & ipsa patitur - - de anima, de salute æterna, de cælo, de DEO est sermo. " - -

Prosopopæja est figura, per quam loquentes introducimus personas remotas, imò mortuas etiam, & res inanimas. *Utimur*, cùm affectum, quem illa persona habet, vel haberet, si viveret, volumus auditori ad sensum proponere. *Formulae* sunt 1. Quòd si quis tunc Jacobum lamentantem audisset, quid audisset, nisi has miserabiles voces: O parens infelix! - 2. Sed loquantur muta marmora sepulchris regum imposita, dicant, quos recondant thesauros: nolite errare, inquiunt, qui præteritis, nec quenquam hujus Mausolæi magnificentia fallat, ut credat. - - - 3. Plura non dico: quibus ista non sufficiunt, descendant ad inferos, & damnatos Manes exitii sui causam edicere jubent. Audient ibi gementem juvenem:

heu me! cur non obedivi - - inde execrationes viri generosi percipient: ô infelix superbia! ô maledicta obstinatio! - -

Apostrophe est figura, qua absentes alloquimur, & interdum etiam mortuos, & res inanimas. *Ultimur*, cùm vehementiam affectûs in nobis orti volumus demonstrare. *Formulae* sunt 1. Ergò ad vos me verito Divi, horum civium tutelares, vos huc oculos vertite, & quibus miseriis vestros clientes oppresserit extrema calamitas, attendite - 2. Quid autem videtis oculi mei in hac vanitate? claudite palpebras. - 3. Heu! quò sum prolapsus! conde radios sol! irruite tenebræ, & nocte perpetua meum dedecus tumulate! -

Obsecratio est figura, qua imploramus vel cælitum, vel hominum opem, additis argumentis, quibus movemus. *Ultimur* ad demonstrandam rei gravitatem, & necessitatem. *Formulae* sunt 1. Hic ego vos obsecro, ut, si qua est cura animæ, si nondum exuistis naturam hominis - - perpendere velitis attentius, quòd - - 2. Quare ne trahite moras, & ex hoc periculo per veterem amicitiam, per datam fidem eripite nos! per illas lacrymas, quas, cùm discessimus, profudistis, per ultimos amplexus oro - - 3. At tu, ô DEus, memento, obsecro, quòd ille homo imago sit tua, quòd

quòd tui sanguinis pretium ! recordare ,
quanta idem huc usque pro te fecerit ! - -

Optatio est figura , qua bonum , *Imprecatio* , qua malum imprecamur , & solet sæpè misceri *exclamatio*. *Ultimur* , cùm affectus incaluit. *Formulae* sunt 1. O scelus ! ô audacia ! ô impudentia singularis ! ut te pestis , aut fames devastet urbs flagitiosa , ne in sceleribus tota computreas ! 2. Hem prudentia ! hem astutia hominis ! propè absum , ut ad aliorum correctionem malam crucem imprecer tibi ! 3. O utinam nunc viverent illi heröes , quibus patria salutem debet ! & quis det , ut redeat illud aureum sæculum - -

Exemplum per has figuras ornatum habe in hac sententia : *Servire DEO omnis ratio suadet* 1. *Æquitas* , quia nullus est dominus , qui servum suum meliùs habet , quàm DEUS , si per omnia compares. 2. *Utilitas* , quia summa est merces , nempe cælum , cujus inæstimabile pretium est. 3. *Necessitas* , quia ex titulo creationis , redemptionis , & facti in baptismo promissi summa est obligatio serviendi , à qua nec alius quisquam , nec ipse DEUS te potest absolvere. Serviamus igitur ex his rationibus libenter. Hoc argumentum sic à Professore dictatum discipulus , qui , quæ ha-

Et enus docuimus, sedulò & legit, & exercuit, ita *per figuras* ornabit:

Si hominibus nemo ferviret, nihil mirarer, cùm sciam, rarò fieri, ut ad ejusmodi servitium præstandum magna aliqua utilitas alliciat, rariùs, ut impellat æquitas, rarissimè, ut necessitas cogat: verùm quòd DEUS paucos adeò numeret, qui fideliter famulentur, hoc miror, quippe cùm argumenta, quæ sæpe ad persuadendum sufficiunt singula, ut homini servire velimus, pro DEO pugnent universa, nihilque sit hac servitute æquius, si consideres Dominum, nihil utilius, si attendas mercedem, nihil denique necessarium magis, si ad ipsam hominis conditionem respicias. Age enim, nam te, te ipsum compello, qui servire aliis omnibus, quàm DEO mavis, quem tu mihi Dominum reperies DEO meliorem? quem magis amantem Servorum? (*Interrogationes*) Homini famularis: victum præbet malignè, vestitum vel nullum, vel vilissimum, mercedem exiguam: cæterum agit imperiosè, urget laboribus, incurium increpat, negligentem expellit, diligentem etiam ac fidelem vix oculo blando, aut verbo leniore dignatur. DEUS quem victum præbet famulantibus sibi? Usque ad delicias amat. Qua veste induit? Veste gratiæ, cui comparari nullum aurum,

rum, nulli lapides possunt. Quam promittit mercedem? Ipse est merces magnanimis. At nempe gravia imperat? Imo leve est onus, & cui portando ipse succollat, recreat fessum, excitat languidum, blanditur negligenti, *infidelem* leniter increpat, patienter sustinet, ejicit invitus: *fidelem* amat tenerrimè, nec jam servum appellat, sed amicum vocat, nec amicum modò, sed etiam filium nominat, ac ne nomen inane putes, hæredem facit. Et ô quantæ hæreditatis! suspice, suspice! (*exclamatio*) cælum est hæreditas tua! cælum, ille locus deliciarum, unde omnis dolor, ac tristitia exulat! cælum, illud supremi Regis palatium, cujus pavimentum tot aureis stellis collucet! cælum, cui si comparas hortos principum, fimeta sunt, si arces cæsarum, tuguria sunt, si paradisi delicias, miseriæ sunt! cælum, ut dicam, quidquid dici potest, cujus gaudia nec oculus vidit, etiam qui omnia vidit, nec auris audivit, etiam quæ plurima audivit, nec mens capit humana, etiam quæ capacissima est. Quid tibi videtur? non æquum, non utile est, servire Domino tam bono, pro mercede tam grandi? Quanquam age, quod agis (*Permissio*) contemne, quod æquitas postulat, sperne, quod suadet utilitas: ierviendum est tamen, sic ajo, velis,

nolis , serviendum est. Ego creavi te (*Pro-*
sopopæja) dicit Dominus , ego ex luto te
formavi , ut figulus : servire debes , Do-
minus sum ! Ego redemi te , & fusi sangui-
nis pretio meum feci : servire debes , Do-
minus sum ! Ego te adoptavi , & accepta-
vi jusjurandum , quo te , cum sacris un-
dis abluereris , obstrinxisti ad servitutem : ser-
vire debes , Dominus sum ! Ecce funicu-
lus triplex , qui nulla arte , aut fraude , aut
vi unquam rumpetur. Nam unde demum
spes aliqua excutiendi mancipatus appareat ?
(*Sustentatio*) num laterẽ rebellio potest ?
DEus est Dominus tibi , qui omnia videt.
Num te imperanti oppones per contuma-
ciam ? Omnipotenti resisti non potest. Dæ-
monem , credo , invocabis , ut ad jugum
dejiciendum te adjuvet ? frustra es ! ipse
mancipium est rudentibus inferni ligatum ,
& impotens sibi. At Angelos trahes in par-
tes ? Fideles ministri sunt : nihil audient.
Res cæteras creatas implorabis ? Bestias ,
elementa , orbem terrarum in rebellionis
communionem vocabis ? Actum est ! or-
bis terrarum contra te pro & cum DEO
pugnabit. Quid superest , unde speres ?
occurrit postremum fiducia argumentum :
nempe DEus , DEus liberum te voluit , i-
pse te exemit , ipse à necessitate servitutis
absolvit. Sophista vecors ! placere tibi hæc
fal-

fallacia potest? Ah! urge oculos, si quid
sapis, in veritatis aspectum! (*Obsecratio*)
de salute est actum, nisi aperis! potuit, ita
est, potuit creare te DEus, vel non crea-
re: sed postquam creavit te, tam necessari-
um est te esse servum, quàm necessarium
est ipsum esse DEum. Cur? Quia DEus
est, quia necessariò Dominus est! adeò,
ut si tu cessares servus esse, ipse cessaret
esse Dominus, esse DEus cessaret. Quid?
Adhuc insultas ferocule? Adhuc clamas:
non serviam! liber sum! . . clama! cla-
ma! patietur fortasse DEus ferocire te ali-
quantum: sed non ideò liber es. Cir-
cumfusum undique Numen te tenet, servi-
re debes! hæc sola relicta libertas est, ut
statuas, num servire malis ad gloriam mi-
sericordiæ beatus in cælo, num ad com-
mendationem justitiæ æternùm infelix in
inferno: elige! Quid stupeas, miser? Quid
eligendum sit, dubitas? Vah dementem!
ô quisquis non desipis, hoc momento de-
cerne servire alacriter, promptè, constan-
ter. Præcipe Magne DEus (*Apostrophe*)
obediamus! fugere malum jubes? Fugie-
mus! facere bonum? faciemus! diabolo,
mundo, carni resistere? Resistemus! de-
nique, quod debuimus semper facere, a-
gnoscamus Dominum; serviemus! ita nos
loqui, ita agere decet: hoc postulat æqui-
tas.

tas, quia bonus est Dominus: ad hoc invitatur utilitas, quia magna est merces: hoc necessitas imperat, quia qui Dominus, idem & DEus est, cui servire, regnare est, non servire, perire. - - -

Per quidquid est charum tibi, Lector, & per Reipublicæ sive profanæ sive Ecclesiasticæ (nam alterutri servies) amorem obtestor te, ut *figuras has ames*, ideoque *formulis incipiendi* diligenter utaris, nec cesses, donec usum tibi esse *facilem* experiaris. Ne tamen inepto loco, aut tempore utaris, & *contra iudicium*, observa, quæ in singulis de usu studiosè notavi.

PRÆCEPTUM V.

*Styli Oratorii elegantia perficitur
per Transitiones.*

Ratio præcepti est, *una*, quòd malè afficiat auditores oratio, cujus partes inconcinne cohærent: *altera*, quòd in transitionibus major sit vis, quàm multi putent. Neque enim *delectant* solum, cum corpus unum ex diversis membris aptè compositum formant, sed & ad docendum, ac movendum valent. *Ad docendum*, quia faciliùs auditor convincitur, si ope transitionum videat non modò unum post aliud, quod est

est plurimum vitium, sed *unum ex alio* dici. *Ad movendum* autem, quia per transitiones excitatur *nova attentio*, & *benevolentia*. Sunt autem transitionum tria genera: unum fit per formulas *vulgares*, alterum per *insinuationem*, tertium per *figuras*. Exemplum omnium in uno exemplo dabo: lege attentè, & centies relege. Sit hæc sententia: *fugendum est otium*. Argumenta sint duo. 1. Quia facit hominem inutilem mundo. 2. Quia noxium insuper. Postquam jam primum argumentum Orator solidè tractavit, vide, quàm variis modis possit ad secundum transitio fieri, vide inquam, & in aliis exemplis imitare.

§. I.

Exempla Transitionum per formulas vulgares.

1. **I**nutilem itaque te mundo ignavia;
quin & noxium faciet.
2. Inutilis ergò mundo per ignaviam *fi-*
es, hoc primum, deinde noxius etiam, *hoc*
alterum malum est.
3. Atque hæc satis demonstrant, homi-
nem otio deditum inutilem mundo esse:
exponamus jam, quod deterius est, quàm
idem fieri noxius soleat.

4. A-

4. Abundè, opinor, ostensum est, quàm nihil profit mundo, qui se otio dedit: *illud jam considerandum est, quàm insuper multum obsit.*

5. Est igitur homo otiosus sine dubio inutilis mundo: sed hoc ferri potest. *Illud quis ferat, quòd sit insuper noxius?*

6. Audistis grave malum, quàm inutilem mundo hominem otium faciat: *Audite gravius, & quàm faciat noxium insuper, intelligite.*

7. Hactenus quàm nihil homo otiosus mundo profit, audivimus: *Nunc, quàm multum obsit, audiamus.*

8. Quid autem his immoror, ut inutilem esse mundo hominem otii amantem demonstrem? *Ad illud festinandum est, ut narrem, quàm noxius sit.*

9. Sed quòd inutilis sit mundo homo otiosus, nòrunt omnes: *Hoc fortè novum aliquibus erit, quòd etiam noxius sit.*

§. II.

Exempla Transitionum per Insinuationem.

Insinuatio fit 1. à materia, si rei, de qua agitur, necessitatem - - pro renovanda attentione efficaciter inculces. 2. A persona
lo.

loquentis, si dicas talia, ex quibus apparet, loqui te *incitatum affectu bono*, non malo.

3. *A persona audientis*, si dicas ea, ex quibus auditor videt, te *æstimari*, & te illi *bene*, non malè velle. En exempla.

Insinuatio à materia. Possem hîc sermonem abrumpere, quoniam ingenuis animis, ut fugere otium velint, utique sufficit intelligere, quàm *inutilem* mundo hominem illud vitium faciat: quia verò non qualicunque, sed feroce odio, atque perpetuo dignum est scelus, finite, ut dictis atrocibus atrociora subjiciam, ex quibus percipiatis, non inutilem modò, sed *noxium* insuper ignavum hominem universæ Reipublicæ fore. Digna sunt seria attentione, quæ dicam: neque enim communia, levia, dubia audietis, quæ de hujus farinæ homuncione timenda sunt damna, sed certa, gravissima, & omni vestro metu majora.

Insinuatio à persona loquentis. Atrocia dixi: sed quæ supersunt, atrocissima sunt, & quæ cogitare etiam horror est animo vos amanti: itaque ignoscite, si irascar! nam si, quàm *inutilis* homo ignavus sit mundo, recensere sine dolore non potui, quid expectare vos æquum est, quando, quàm sit noxius etiam, narrare aggredior?

Insinuatio à persona audientis. Sed erit fortasse, quem parum hoc angit, *inutilem* se mun-

mundo esse, ac vilem : at pro *noxio* haberi, pro pestifero, pro homine, cui aqua & igni sit interdicendum, hoc utique nemo est, qui patiens audiat. Ita tamen se habet res: *noce* orbi, quisquis otium amas, & justam adversum te iram totius Reipublicæ provocas.

§. III.

Exempla Transitionum per figuras.

PER *correctionem.* Quanquam quid ego *inutilem* voco, quem *abominabilem* orbis clamat?

Per Prosopopæjam. Parum dixi, cum *inutilem* dixi: quid enim diceret orbis, si loqui posset? ab otiosis, diceret, non modò *nulum commodum*, sed *omne damnum* est mihi.

Per Obsecrationem. Itaque per ego vestrum vos honorem obtestor, otium fugite! imò si quis est amor salutis, fugite! nec enim *inutiles* solùm, sed & *noxios* facit.

Per dubitationem. De contemptu dixi, cui vos otium objicit: nunc de *damnis* quid dicam? Unde incipiam? Ubi finiam?

Per Hypotyposin. Quàm nihil mundo pro-
fit homo otiosus auribus hausistis ad nau-
seam: nunc quantum etiam *obsit*, oculis da-

dabo. Circumspicite orbem! Agrum videtis obsitum sentibus - - quis fecit? - -

Per imprecationem. Utinam computrescas in sordibus miser! sicut nihil es utilis mundo, ita nec noxius fores. Nunc dum vivis, quantam heu! in orbis perniciem vivis!

Per prateritionem. Sed abrumpamus sermonem de contemptu, cui vos otium objicit - - de damnis dicamus.

Per occupationem. Saltem, inquires, nemini noceo, cum otior. Imò maximè nocēs scelestē! - -

Per licentiam. Sed nimis verecundus fui, dum inutilem mundo hominem dixi otio deditum: noxius, noxius est, & aurâ communi indignus.

Plures qui formulas velit, mille alias in lectione Auctorum facile observabit. Mihi hæc de transitionibus, & universim de Rhetorica delectante breviter dixisse sufficit. Tyro, si, quod necesse est, exercitatio, atque qui exercitationum materiam peritè & suggerat, & digerat, Magister accesserit, vel post unius mensis laborem lætus experietur, quàm facilem progressum faciat, qui ex tradito ordine, ac methodo discit. Cupio autem, ut post primi mensis laborem discipulus respondere examinanti promptè possit de singulis, quæ in hoc libro explicavi:

Mense secundo verò repetat omnia, & in materia, quæ ad usum sit, exerceat. Ita Stylo Oratorio ex quinque præceptis huc usque per exempla propositis rite formato assuefiet.

LIBER II.

Præcepta, Praxis, Usus Rhetoricæ docentis.

QUæ hætenus de *Stylo*, per quem *delectat* Orator, sunt dicta, nequaquam (nam centies hæc doctrina inculcanda Tyronibus est) præcipuum Rhetoricæ opus sunt, ut imperiti Artis, qui eloquentiam non distinguunt à garrulitate, fortassis existimant. Delectando docere oportet, si finem, qui est *motus*, consequi velis, & non in *delectatione inani*, qualem pueri ex bullis captant, quiescere. Itaque ex Rhetorica *Delectante* gradum promove ad *Docentem*, cujus officium est, circa quamvis quæstionem, sive ad solam *speculationem*, sive etiam ad *Praxin* pertineat, facundè differere. Ad hunc finem adhibemus eadem media, quæ Philosophi ad suum. Sicut enim sunt tres modi *sciendi*, sic & *docendi*, nempe *definitio*, *divisio*, & *argumentatio*,
ad

ad quam etiam confutatio spectat. Eâdem operâ rursus de locis Rhetoricis ex instituto nunc agam, quippe ex quibus tanquam ex aurifodinis eruenda sunt argumenta, quæ definitionem, divisionem, argumentationem, & confutationem constituunt.

PRÆCEPTUM I.

Rhetorica docens utitur Definitione.

Ratio præcepti est, tum, quia ad docendum maxime pertinet intelligere, quis sit status quæstionis, atque adeo de qua re sit sermo, de qua non: tum quia ex cognita rei natura, quam definitio manifestat, argumenta alia facile deducuntur. Fit autem definitio apud Rhetores ex variis locis: methodus ab exemplis patebit.

§. I.

Exempla Definitionis à genere & differentia.

Hoc genus definitionis Philosophis proprium est: à Rhetoribus tamen usurpatur etiam, cum ex rei natura volunt solide argumentari. Genus invenitur, si in-

dages, per quid res cum aliis rebus conveniat, differentia verò, seu forma, si consideres, per quid res constituatur, & ab omni alia re differat. Latiùs & magis Rhetoricè loquendo, definitio à genere, & differentia dici potest illa descriptio, qua explicatur, quid res sit, & quid non sit.

In praxi pro inventione argumentorum ex definitione à genere & differentia sic procedes.

Sit 1. hæc sententia: *Joseph propter accusationem Dominae non est putandus reus attentati adulterii.* Examina hinc illas voces, quarum significationem attentius considerare, videbitur operæ pretium esse. Tres se offerent, *Joseph, Domina, adulterium*, quas si definias, tria invenisti argumenta, quibus Josephi innocentiam probes, sic: Joseph non est putandus reus, quia 1. qui accusatur, est *Juvenis probus* (ecce genus, nam per hoc Joseph cum pluribus convenit) Domino suo tam charus, ut eum domus suæ Præfectum constituerit: ecce differentia, nam per hoc differt Joseph ab aliis juvenibus etiam probis. 2. quia, à qua accusatur, est *mulier*, ecce genus, & Josephi Domina semper ab ipso culta, ecce differentia. 3. quia, de quo accusatur, est *crimen atrox*, en iterum genus: quo jus mariti violatur tam benefici, hæc differentia est. Hæc tria argumenta, si redigantur in argu-

men-

mentationes, sicut infra docebo, & deinde *ornentur Rhetoricè*, ac amplificentur, apparebit, quæ vis lateat non ad docendum solum, sed etiam ad movendum. Verùm hîc methodum facilem *inventionis* instituentæ tradere decrevi, de *dispositione*, & *elocutione* suo loco acturus, de quibus proinde etiam Tyro nihil sollicitus sit, sed IN SOLA INVENTIONE se per plura exempla exercere contentus, ornandi curam paululum differat, donec quid ornari possit, ac debeat, suo ipse labore reperire didicerit. Falsum enim est, quod nonnulli existimant, *Inventionis* industriam solis Magistris competere, & discentium vires superare. Seligatur materia *proportionata ætati*, (*hoc docentis officium est*) & docebit experientia, plures in arte inveniendi excellentem profectum facere, quàm in *elocutionis ornatu*, quippe qui præter ingenii dotes non mediocrem laborem, qualem pauci adhibent, exigit, cùm interea *inventio* ingenium solum, studium propè nullum requirat, præcipuè si *methodo*, quam exhibeo, discipuli per *exercitamenta* assueverint, & pro subsidio, cùm eos *natura* destituit, *librorum indicibus* prudenter uti doceantur. Unde fiet, ut ex scholis Rhetores prodeant de arte tota, & non de una sola parte artis rectè instructi. Sed hæc obiter notasse sit satis.

tis: verba pluribus exemplis firmabo. Itaque.

Sit 2. hæc sententia: *Roboam debet populo supplici remittere partem tributorum.* Argumenta ex definitione sic erues, quia 1. à quo hæc gratia petitur, est *Rex*, ecce genus: *Filius Salomonis*, *nepos Davidis*, ecce differentia: sequitur, quòd, nisi *Tyrannus* esse velit, debeat *avum* potius imitari, quàm *Patrem*. 2. quia, qui petit, est *populus liberè*, non per vim armorum subiectus, ecce genus: *DEO singulari titulò charus*, ecce differentia: sequitur, quòd debeat benignè haberi. 3. quia, quod petit, est *remissio partis*, non *totius pecuniæ*, ecce genus: *imperanda à principe propter Reipublicæ bonum*, ecce differentia: sequitur, quòd æqua sit postulatio, ac audienda.

Sit 3. hæc sententia: *Templis DEO sacratis debetur reverentia.* Argumenta invenies per definitiones, quas vocant, *negativas*, dicendo, quid non sit *templum*, quid non sit *DEUS*, quid non sit *Debitum*, sic: quia 1. *Templum* non est forum, ubi tractantur commercia, aut hortus, ubi ambulatur, & luditur, aut hospitium, ubi ridetur, garritur, saltatur - - sed locus *DEO* colendo dicatus. 2. Quia *DEus* noster non est truncus aut saxum, uti apud gentes: neque crocodilus, bos, aut felis, uti apud *Ægyptios*:

ptios: neque fur, tyrannus, aut mœchus, quales à Græcis colebantur: sed est Dominus Optimus, Maximus, qui vivit & regnat. 3. Quia Reverentia hæc non est consilii, sicut opera misericordiæ, non merè utilis, sicut omne exercitium virtutum, neque merè laudabilis, sicut usus variarum devotionum, sed est *obligatio* de præcepto.

Sit 3. hæc sententia: *eloquentia debetur magna æstimatio*. Probabis, dicendo, *quid sit*, & *quid non sit*, nempe, *quia* eloquentia non est vana garrulitas, ut aliqui putant: neque ad homines decipiendos inventum artificium, sicut aliqui abutuntur: neque vana, & inutilis ostentatio ingenii, uti quædam aliæ artes: sed est ars aptè dicendi ad persuadendum, quod prodest.

Sit 5. hæc sententia: *etiam nobiles debent virtuti studere*. Probabis hoc à definitione nobilitatis, quia nobilitas non consistit in ostentatione vestium, serie famulorum, superbia ædium, neque in artibus, quas vocant, nobilium, ut sunt ars equitandi, saltandi, digladiandi, neque in Antiquis ceris, & fumosis imaginibus: sed in imitatione virtutum, propter quas Majores facti sunt nobiles.

Quòd si quis exercitii causâ hæc exempla sic rudi Stylo proposita velit ornare, habet paradigma supra, ubi *quid sit*, & *quid*

non sit studiosus, f. 49. per figuras exposui. Exemplum plura inferius dabo.

§. II.

Exempla Definitionis per Etymologiam, & Enumerationem partium.

Etymologia est argumentum, quod ducitur ab origine nominis, sicut conjugata vocantur argumentum, quod ducitur à derivatis ex nomine. Enumeratio partium autem est argumentum, quod ducitur ab enarratione partium, ex quibus aliquod totum componitur, aut quas in se continet. Copia verborum major erit, si exponas non solum, unde oriatur nomen, sed etiam unde non, quænam inde deriventur, & quæ non, quæ sint totius partes, & quæ non, sobrie tamen, ac prudenter, ne verba sine causa multiplices. Exempla vide.

Sit 1. hæc sententia: *non decet hominem alios præ se contemnere.* Probabis 1. ex origine nominis, quia homo ab humo, unde formatus est, nomen habet, & proin par est omnium naturæ conditio. 2. à derivatis ex voce homo, quia homo alios despiciens non agit humaniter, & humanitatem exuisse videtur. 3. ab enumeratione partium, quia neque ex corpore, neque ex anima, unde
su.

superbiat, habet, nam illud ex luto, hæc ex nihilo est. Hæc argumenta jam, ut suprà monui, *argumentando* facies efficacia, sicut post paulum doceberis.

Sit 2. hæc sententia: *Christianus debet fugere vitam mollem*. Probabis 1. *ab origine nominis*, quia nomen non ab Epicuro, non à Mahomete - - sed à Christo accepit. 2. *à derivatis*, quia Christianus deliciis inhians, legibus fidei *Christiana* conformem vitam non vivit. 3. *ab enumeratione partium vitæ*, quia talis mollities ne quidem puerum Christianum decet, minùs juvenem, minimè virum, aut senem.

Sit 3. hæc sententia: *Optimi Consiliarii sunt mortui*. Probabis 1. *ab origine nominis*, quia consiliarius dicitur à consilio, quod à mortuis sincerissimum datur. 2. *à derivatis*, quia neque, qui consulunt illos, horrent offendi, neque, qui consuluntur, timent offendere. 3. *ab enumeratione partium*, quas in se continet vox *optimi*, quia in mortuis, neque sapientia, quantâ polleant, neque integritas, quàm certa sit, nos potest latere.

Handwritten signature or initials in the bottom left corner.

§. III.

Exempla Definitionis per causas, effecta, & comparationes.

CAusæ sunt quatuor: *efficiens*, à qua aliquid fit, *finalis*, propter quam aliquid fit, *formalis*, per quam aliquid fit, & *materialis*, ex qua, in qua, vel circa quam aliquid fit. *Effecta* sunt ea, quæ ex causis oriuntur. *Comparationes* fiunt ab iis, quæ cum re comparata aliquam similitudinem, & convenientiam habent. Atque ex his tribus locis fiunt definitiones, quas *conglobatas* vocamus, Oratoribus valde & præcipuè in epilogis, familiares, quas ut facile formes 1. quære, quæ sunt hujus rei *causæ*, quæ *non*, quæ *effecta*, quæ *non*, quibus est *similis*, quibus *non*? Ita colliges definitionum *materiam*. 2. *Ex verbis*, quibus *causæ*, *effecta*, *similia* expressa sunt, *fac substantiva*, & epithetis orna: sic habebis definitionum *formam*. En exempla.

Sit 1. hæc sententia: *Fides Catholica sola est vera*: probabis à *causis*: quia sanctus est ejus *auctor*, Christus: sanctus *finis*, nempe cultus ac æstimatio DEI: *Sancta materia*, nempe articuli ad omnem perfectionem exacti: *sancta forma*, seu promulgatio per mil-

mille prodigia orbi splendens, quæ rursum singula *argumentando* urgenda sunt. Id si nolis, fient (*brevitatis causâ*) ex his argumentis definitiones conglobatæ *Per Substantiva metaphorica* sic: est enim fides Catholica filia Verbi æterni, Mater Sanctissimæ Religionis, Magistra summarum virtutum, Sol orbis universi tenebras tot radiis, quot prodigiis vincens, non, ut aliæ quædam sectæ, progenies viperæ, genitrix scelerum, inimica probitatis, ancilla cæci furoris, & ministra insanix.

Sit 2. hæc sententia: *Choreæ sunt juveni fugiendæ.* Probabis *ab effectis* 1. *Per verba*, quia tollunt verecundiam, modestiam, amorem solitudinis, ac laboris: & faciunt hominem petulantem, lascivum, in omnem licentiam effusum. 2. *Per substantiva.* Nam quid sunt choreæ, nisi verecundiæ scopulus, charybdis modestiæ, schola petulantix, forum licentiæ, officina lasciviæ, pestis morum, & pessima Juventutis corruptio?

Sit 3. hæc sententia: *Magnum est animæ pretium.* Probabis *per comparationes*, quas ut facile invenias, circumage oculos, videbis *supra te* cælum, solem, montem, aves - - *infra*, flores, animalia, pisces, flumina - - *circa*, arces, libros, imagines, ci-stas, aurum, scalam, januam - - quidquid

quid se subito objicit, contemplare attentius, *aliqua servient*. Ita enim dices rectè: anima sol microcosmi est, imago Divinitatis, totus thesaurus hominis, liber mirabilium DEI, arbor vitæ, sedes gratiæ, templum gloriæ, solium Sanctissimæ Trinitatis. Atque hæc est prima praxis, qua citò *similitudines* inveniuntur.

Altera est, si obiter *aperto dictionario*, seu lexico, obvia aliquot substantiva colligas, aut *ex litteris*, quæ vocem componunt, nomina inquiras apta similitudini exprimendæ. Sic, si probare velis, *mundum non esse amandum*, vide, ut invenias *sex nomina*, quorum *litteræ initiales* vocem *mundus* constituent, & habebis *sex similitudines*, dicēsque: est enim mundus *Mare* infame naufragiis, *vorago* floribus tecta, *nemus* latronibus plenum, *domus* furoris, *Veneris* hara, *stabulum* flagitiorum. Ubi hoc obiter nota, si dubites, num similitudo sit bona, substantivum in verbum verte. Si bene verti potest, tene, *secus*, abjice. Ita rectè dicis: omnia in mundo flagitia *stabulari*, ibi velut in hara sua Venerem, velut in domo propria furorem *habitare* - - argumentum ergo habes, rectè etiam *stabulum*, *haram*, *domum* vocari.

Est & tertia praxis, si nempe *effecta rei*, ex circumstantiis quid, quomodo, ubi, quando

do - colligas, & pro verbis *nomina* vel metaphorica, vel propria ponas. Sic, si hæc sit sententia: *gula nocet*. Quære, cui nocet? nempe corpori, animæ, fortunis, famæ. Quomodo? Stomachum obruendo, intellectum evertendo, cistas evacuando, mores corrumpendo. Ubi? Maximè in Germania. Quando? In juventute, & senectute. Jam substitue verbis *nomina*, & dic: gula Germaniæ labes, juvenum latro, virorum pernicies, senum dedecus quot malorum est genitrix! venenum est corpori, animæ mors, fortunarum vorago, putredo famæ, tormentum stomachi, rubigo ingeniorum, nutrix scelerum, legum ruina.

Hæc ad facilem inventionis praxin frequentanda Tyroni exercitatio est in pluribus exemplis, quibus & ornatum majorem addere poterit per epitheta, aut longiorum similitudinum explicationem, cuius paradigmata, quia infra passim occurrent, hic nulla addo, lætus, si vel sic sine parergis didiceris nunc quidem definitiones conglobare. Usus Exercitii in omni genere dictionis perpetuus est, omnisque solidæ Argumentationis fundamentum. Definire qui nescit, parum dicet ad rem.

PRÆCEPTUM II.

Rhetorica Docens utitur Divisione.

Ratio præcepti est, quia, *qui bene distinguit, bene docet*: nihil enim aut memoriam magis juvat, aut intellectum ordinatius instruit, quam bona divisio, modò non ita multiplex sit, ut obruat. Est autem Divisio, Oratio distribuens totum in suas partes, quod fit tribus modis, nempe per multiplicationem subjecti, vel prædicati, vel rationum, quod ut præstes facilius, perpende, quid hic versiculus velit: *Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando,*

Cujus explicationem jam suprà datam consultò hìc repeto, quia bene intellecta plurimarum inventionum est ferax, & fons omnium divisionum.

Quis significat personam, de qua est sermo, ejusque dotes, aut vitia sive corporis, sive animi. *Quid* dicit rem, & ejus diversa genera, ac partes: vel negotium, quod factum est, fit, vel fiet. *Ubi* notat locum, profanus an sacer sit, publicus an privatus, terrestris an maritimus, obscurus an celebris, urbs an pagus, schola an forum, - - *quibus auxiliis* explicat instrumenta, socios, ministros, media, per quæ aliquid fit. *Cur* indicat motiva, & fines, propter quos aliquid fit.

fit. *Quomodo* exponit *modum*, quo aliquid fit, citò an lentè, studiò an casu, ex malitia an ignorantia, cum ira an gaudio, diligenter an obiter - - quando est nota *temporis*, quo aliquid fit, noctu an interdiu, die festo an non festo, hyeme an vere, in juventute an in pueritia, tempore belli an pacis, morbi an sanitatis - - hæc qui scdulo advertit, facilis ei erit *omnis divisio*, imò & *subdivisio*, quippe quæ nihil est aliud, quàm *nova divisio*, post divisionem totius *sententiæ* facienda in *singulis membris ejusdem*. *Exempla lege.*

§. I.

Exemplum Divisionis ex multiplicatione subjecti.

Subjectum *sententiæ* est id, de quo aliquid dicitur. Quære, *quotuplex* sit, & mox occurret *divisio*. Sic si hæc sit *sententia*: *otium est noxium*, considera, *quotuplex* sit *subjectum*: *otium*, de quo dicitur, quòd *noxium* sit, attendendo, *quis* otietur? *Cur*? *Quomodo*? prodibit continuò hæc *triplex divisio*: 1. *otium & juvenum, & virorum* est *noxium*. 2. *Otium*, sive *ex tædio laboris* nascatur, sive *ex amore nugarum*, est *noxium*.

um. 3. Otium sive nihil agentium, sive inutilia agentium, sive mala agentium est noxium.

Aliud exemplum do in hac sententia: mors peccatorum pessima. Subjectum habet duo vocabula: ex ambobus potest divisio fieri. Nam 1. quæro quotuplex est mors ratione modi, quo morimur? Et dices: mors peccatorum, sive eos subito, sive lente opprimat, pessima est. 2. Quære: qui peccatores pessimè moriuntur? Et dices: mors peccatorum sive placide, sive turbide morientium pessima est. 3. Quære: quotuplex est mors ratione instrumentorum, quibus infertur? Et dices: mors peccatorum, sive sit naturalis, sive violenta, pessima est.

Tertium exemplum habe in hac sententia: Omnis felicitas hominis à DEO est. Considera 1. quis sit homo, seu quæ ejus partes? Et dices, felicitas & corporis, & animæ à DEO est. 2. Quid sit felicitas, seu quæ ejus genera, aut species? & dices: felicitas & hujus, & futura vitæ à DEO est. 3. Quibus auxiliis aquiratur? & dices: felicitas, & quæ per Majores in nos transfusa, & quæ per nostram industriam est parta, à DEO est. Ubi vides, quàm multa, & varia de eadem materia dicere possit, qui se in divisionis usu diligenter exercuit. Sed plura videamus.

§. II.

Exemplum Divisionis ex multiplicatione prædicati.

Prædicatum est id, quod de subiecto dicitur. Ex eo divisio fit eadem praxi, qua ex subiecto. Nam

Sit eadem sententia : *otium est noxium.* Quære 1. *cui nocet?* & dices : *nobili æquè, ac plebejo.* 2. *Quid nocet?* dices : *aufert fortunas, famam, animam.* 3. *Ubi?* dices : & *in sæculo, & in monasterio.* 4. *Quibus auxiliis?* per abusum oculorum, dices, & *aurium, et linguæ* 5. *Cur?* dices : *quia facit hominem & abjectum, & incurium, seu tollit & curam & animum ad res momenti.* 6. *Quomodo?* dices : *occultè, & graviter.* 7. *Quando?* dices : & *pro hac ætate, & pro futura.*

Sit & altera sententia : *mors peccatorum pessima.* Considera 1. *quid sit esse pessimam, seu quæ sint hujus mali partes?* & dices : *est pessima in iis, quæ antecedunt, & quæ comitantur, & quæ sequuntur.* 2. *Quibus auxiliis, seu instrumentis?* & dices : *per memoriam præteritorum, horrorem præsentium, metum futurorum.* 3. *Quando?* & dices : *mala est, quando minatur, peior, quando ferit, pessima, quando occidit.*

Addo tertiam sententiam: *Omnis felicitas hominis est à DEO.* Considera 1. *quis sit DEUS?* & dices: *est à DEO*, qui est *omnis boni principium, & finis*, seu à quo est, & ad quem ordinatur omne bonum, & aliter bonum esse non potest. 2. *quibus auxiliis sit à DEO?* & dices: *tanquam ab infortunia avertente, & bona conferente.* 3. *Quomodo?* Et dices: *unicè, ac necessariò.* Vides *novam rerum copiam*: sed nondum est finis.

§. III.

Exemplum Divisionis ex multiplicatione Rationum.

HUc, præter allatos in Definitione, & Divisione, pertinent cæteri loci Rhetorici omnes, extrinseci, ac intrinseci: tot enim partes, & toties alias habebit divisio, quot argumenta vel ex diversis, vel ex eodem loco assumes, ut probes sententiam, & (quod bene advertas, velim) ex quovis argumento, si eius subjectum vel prædicatum divides, habebis *divisionem novam*, quam *subdivisionem* vocamus, ex qua integræ orationis sceleton, sive structuram fere perfectam habes. Sic

Exemplum primum: *otium est noxium*, ex rationum multiplicatione *divisum*, & *subdivisum* est tale: *noxium est otium*, sive exem-
pla

pla consulam, sive testimonia: nam exemplis quidem pleni sunt libri tum profani, tum sacri: Testimonia autem occurrunt ubique, sive quis *Ethnicorum* scripta inspiciat, sive *Sanctorum*. Atque hæc est ex argumentis extrinsecis facta divisio. Ex intrinsecis sic fiet: otium est noxium, sive unde oriatur, sive quid efficiat, attendam. Nam si de origine quæro, non est alia, quam vel *tædium laboris*, vel *amor nugarum*: si autem effectus considero, video, per otium fieri hominem mundo vilem, inutilem, noxium.

Alterum exemplum: mors peccatorum pessima, sic se habet. Probatur 1. ex argumentis extrinsecis: quia hoc & scriptura testatur, & experientia: scriptura in veteri testamento, ac novo: experientia in exemplis nostri sæculi, ac priorum. 2. Ex argumentis intrinsecis à definitione, quia mors peccatoris est finis temporis, & initium æternitatis: finis temporis, & cum tempore omnium honorum, opum, & voluptatum: initium æternitatis, & cum æternitate extremæ miseriæ, ac infinitæ tristitiæ. Vel ab effectis: quia mors peccatorem pessimè angit, sive intra, sive extra se mentem advertat. Intus cruciant mala, quæ fecit, bona temporalia, quæ deserit, calamitas æterna, quam metuit: extra & quæ videt, & quæ audit, affligunt:

nullum à circumstantibus, nullum à sacerdote, nullum à Crucifixo solatium est.

Exemplum tertium, *omnis felicitas hominis à DEO pendet*, sic propono: non datur ullum bonum, nisi vel *in DEO*, vel à DEO: *in DEO* est bonum, quod obtinetur per *gloriam*, quæ unicè pendet à *gratia DEI*: à DEO est bonum, quo fruimur vel per DEI *indulgentiam*, vel per *beneficentiam*, quam subtrahere, quando vult, potest: unde igitur, nisi à DEO, felicitas pendet?

Quis non videt ex his exemplis, quàm *facilè methodò* etiam discipulus *rerum* copiam comparet sibi? & *copiam* qui habet, paulò post *de ornatu* non erit sollicitus: nam sponte se offerunt *verba*, si locuturo non desit *materia*. Itaque ornatum hìc studiosè neglexi, ne pluribus intentus Tyronis animus minùs *inventioni* attendat, cujus hìc exercitationem unicè urgeo. *Uusus* est plurimus in civili Rhetorica æquè, ac in Ecclesiastica: & qui *dividendi* facilitatem non habet, neque *clare* dicet, neque *jucundè* audietur à quacunque concione.

PRÆCEPTUM III.

Rhetorica docens utitur Argumentatione.

Ratio præcepti est, quia argumentum *sine argumentatione* est elumbe, ac sine *vi-*
ri-

ribus. Est autem argumentatio explicatio argumenti per propositiones sic dispositas, ut conclusionem negare non possit, qui præmissas concessit. Species argumentationum eadem sunt, quæ apud Philosophos: elocutio differt primùm quoad ordinem propositionum, deinde quoad ornatum. Exempla argumentationis ornatae Præcepto quinto dantur: nunc discere sufficiet *discriminis primi modum*, quo argumentatio Rhetorica à Philosophica differt. Sunt autem præcipuæ tres, Syllogismus, Dilemma, Sorites. Incipio à Syllogismo.

§. I.

Exemplum Syllogismi Rhetorici.

SYllogismus Rhetoricus perfectus habet quinque propositiones, nempe maiorem, minorem, utriusque probationem, & conclusionem. *Usui est*, cum neutra propositio ex præmissis ab auditore pro certa admittitur, ac proinde utraque debet probari. Imperfectus habet quatuor propositiones, & fit, cum una non vocatur in dubium, proinde probatione non indiget. Syllogismus Philosophicus dicitur, qui habet tres solum propositiones, & hic adhibetur à Rhetoribus tunc, cum & major, & minor sunt certæ, solaque illa-

rum *explicatione*, aut *exaggeratione*, non *demonstratione* est opus. Quòd si ex his tribus una omittitur, nempe quia neque opus est, ut *probetur*, neque *operæ pretium*, ut *exaggeretur*, tunc argumentatio ex solis duabus propositionibus constans *Enthymema* vocatur, ex quo omnino fit *Epicheirema*, si tota argumentatio in *unicam* propositionem contrahitur, toti Syllogismo æquivalentem. Enthymema, si ejus *antecedens*, seu prima propositio ex pluribus exemplis componitur, *Inductio*: si autem unum solum habet, *exemplum* vocatur.

In *praxi*, ut Tyro citò discat Syllogismum formare, jubeatur facere *enthymema*, deinde *enthymemati* addere propositionem *magis universalem*, seu *latius patentem*, quæ spon-tè se offeret, si in *enthymemate* prædicatum *antecedentis* fiat *subjectum consequentis*. Rem obscuram exemplis declaro.

Sit hæc sententia: *vide*, cui *fidas*, seu non est *fidendum cuilibet*. Quære, quomodo probatur? Occurret Argumentum *ab effectis*: quia *expono me periculo deceptionis*. Jam omittè istud, quia, & dic: si *cuilibet fido*, *expono me periculo deceptionis*: ergò non est *fidendum cuilibet*. Ecce habes *enthymema*, in quo prædicatum *antecedentis* est: *expono me periculo deceptionis*, & prædicatum *consequentis*: *non est fidendum*, seu, *non est faciendum*,

dum, ut fidam. Hæc duo prædicata si jungas, & ex priore facias subjectum, ecce prodit syllogismus hic: non est faciendum id, per quod me expono periculo deceptionis: sed, si fido cuilibet, expono me periculo deceptionis: ergo non est fidendum cuilibet. Hunc syllogismum jam aut in Epicherema contrahas sic: ego me, cuilibet fidendo, tot periculis deceptionum exponam? aut ex philosophico Rhetoricum perfectum facies, si majori, & minori suas probationes addideris sic: non est faciendum id, per quod me expono periculo deceptionis, nam hoc vetat prudentia: sed, si fido cuilibet, expono me periculo deceptionis, nam tutum non est, vel uni fidere. Ergo non est fidendum cuilibet. Hic vides, quod ipsæ probationes majoris, & minoris indigeant adhuc alia probatione: itaque adauge: & 1. quod hoc vetet prudentia, proba per inductionem, quia imprudens est, qui sine necessitate vel fructu se exponit periculo naufragii, obviam navem ascendendo, aut periculo mortis, obvium medicum consulendo, aut periculo erroris, obvium viæ ducem assumendo - - 2. quod tutum non sit vel uni fidere, proba ab exemplo Samsonis, quem una Dalila secreti conscia hostibus prodidit.

Atque talis exercitatio debet esse Tyroni per plures dies assidua, ut in argumentis

inveniendis (quod post *definitionis*, & *divisionis* præcepta ritè intellecta non est difficile) facilem laborem habeat, & iisdem in *argumentationes* redigendis assuescat. Quòd si didicerit *Philosophicè* argumentari, *Rhetoricè* idem sine difficultate præstabit, quia, ut dixi, differentia nulla est, nisi, quòd *Rhetores*, *etsi non debeant*, sæpe tamen *soleant*, ordinem propositionum, quem *Philosophi* tenent, mutare, & jam à *minore*, jam à *conclusionè* incipere, quod tu in sequentibus exemplis observa.

Sit 1. hæc sententia: *Docti merentur æstimari. Argumentum fumo ab effectis, quia profunt Reipublicæ. Argumentatio Philosophica erit: Qui profunt Reipublicæ, merentur æstimari: docti profunt: ergo. Rhetorica*, servato ordine Philosophico, est hæc: *Quid æstimabimus, si non æstimabimus viros Reipublicæ utiles, atque Atlantis instar vastos humeros supponentes ruenti? Ecquos autem hoc sermone designo? Non alios utique, quàm quos sapientiæ cultus supra vulgus altissimè extulit: his, his, inquam, æstimationem, his laudem, his honores debemus. Ecce exiguus ornatus est: sed vel sic proficiat Tyro, etsi proficere se fere non sentiat.*

Sit 2. hæc sententia: *Josephus non est reus adulterii.* Argumentum inter alia unum ex
ipsius

ipsius moribus suprà attuli. Nunc *Philosophicè* ex eodem sic argumentor: non est credibile, quòd reus sit adulterii, qui mores semper præsetulit ad omnem modestiam compositos: nam adulterium crimen est, quod non cadit, nisi in homines pudoris expertes. Sed Josephus mores semper præsetulit ad omnem modestiam compositos, nam oculi, lingua, omnes actiones erant ex legibus honestatis formatae: ergò non est credibile, quòd Joseph reus sit adulterii. *Rhetoricè* incipio à minore, & syllogismum in periodum redigo sic: Si quis paulò attentius consideret, quàm compositis semper moribus Josephus fuerit, quàm modestis oculis, quàm continente lingua, quàm in omni corporis motu honestus & gravis, quàm in omni actione moderatus ac serius: credere omnino non potest, eum se polluisse illo crimine, cujus tanta est foeditas, ut exhorrere vel ad nomen necesse sit omnes, quos nondum omnis honestatis oblivio cepit, & furiosa quidvis audendi libido penitissimè suos fecit.

Sit 3. hæc sententia: *Saulus conversus est ad Christum*. Probatur à consequentibus, quia cessavit persequi Christianos, imò jam eos tuetur. Argumentatio Philosophica est hæc: qui, quos persecutus est, Christianos, jam tuetur, conversus esse, dici debet: sed

hoc facit Saulus. Ergò - *Rhetoricè* fac *Enthymema*, omiſſa *maiore*, quippe per ſe ſatis certa, & prodibit *Periodus*, quam ſuprà legiſti: Cùm Saulus, quos priùs acerbiffimò odiò, multisque ſuppliciis perſecutus eſt Chriſti cultorès, jam non modò inſectari deſierit, ſed etiam pro illis publicè, atque acerrimè pugnet: quis dubitet, quin mutaverit mentem, & à ſe ipſo alius ex Synagoga Judæorum in Eccleſiam Chriſti tranſierit? Sed de Syllogiſmo ſatis. Quando ſit ejus *uſus*, jam monui.

§. II.

Exemplum Dilemmatis.

Dilemma eſt argumentatio conſiſtens in *duabus* *propositionibus* ita oppoſitis, ut auditor cogatur unam concedere, & quamcunque conceſſerit, *stringatur*. Utimur 1. cùm ſtatus quæſtionis eſt *dubius*, & neſcimus, *quo ſenſu* auditor *propositionem* *acceptet*, aut *rejiciat*. 2. Quando volumus omnem evadendi *viam præcludere*. 3. Quando volumus acriùs *objecta confutare*. *Praxis* faciendi dilemma eſt facilis, quia *duo* *enthymemata* in unam argumentationem *conjuncta* faciunt dilemma. En exempla. Sit 1. hæc ſententia: homo debet DEO ſervire, quia

quia à DEO omnis hominis felicitas pendet, quod probatur per duo enthymemata. Primum est: in manu DEI sunt vita & mors, paupertas & divitiæ - - - ergò à DEO pendet felicitas temporalis. Secundum: DEus alterius vitæ bona diligentibus se præparavit, nemo alius: ergò à DEO pendet felicitas æterna. Ex his dilemma *philosophicè* sic fiet: Vel in hac, vel in altera vita ambis esse felix? Si in hac: in manu DEI sunt vita & mors - - - serviendum est DEO. Si in altera: bona illa DEus præparavit diligentibus se: serviendum est. *Rhetoricè* sic: Age, quid ambis? Felix esse desideras? quando? in tempore, an in æternitate? si in tempore: unde venient tibi bona desiderata, si à DEO non veniant? Unde opes? - - - Et tu deliberes, an serviendum sit DEO? Quòd si post hanc vitam expectas aliam, beatiorē, æternam: Superi! quæ stultitia est, si vel *ab alio* expectas, vel à DEO, etiam si illi non servieris, donandam existimas!

Sit 2. hæc sententia: *Roboam debet partem tributorum remittere populo.* Argumentum *ab effectis*, quia aliàs animos subditorum à se abalienabit. *Philosophicè* sic stringes: vel amant te subditi, vel non? Si amant, hac sævitie amorem extinguēs: si non amant, irritabis ad furorem. *Rhetoricè* sic: vide, quid

quid agas, Rex! si amant te subditi, gratulor! grande regnorum præsidium amor est, cujus ut tibi fructus perpetuus sit, lenitate conficies. Quòd si, quia minùs amari te putas, indignum gratiâ populum autumas, metuo, ne irrites acerbius, ut, quem huc usque amavit, jam odisse incipiat.

Sit 3. hæc sententia: *Beati pauperes.* Argumentum extrinsecum à testimonio, quia Christus testatur, & mundi testimonium contrarium non debet attendi. *Philosophicè* dices: vel Christus fallitur, vel mundus errat? si primum dicis, blasphemaz: si alterum, malè sentis cum mundo. *Rhetoricè*: videntur esse, qui falli Christum existimant, beatos pauperes proclamantem, quæ est blasphema sanè cogitatio. Tu, si tanti sceleris te negas reum, si errare mundum, non Christum, fateris, *actione demonstra*, quod credis: & paupertati honorem, quem debes: divitiis, quem merentur, contemptum exhibe.

§. III.

Exemplum Soritis.

Sorites est *acervus propositionum*, ex quarum congerie infertur conclusio. *Ultimur*, cum subdolè, & gradatim volumus auditorem dispo-

sponere ad assensum, *ignarum*, quid velimus, *adigendo*, ut ea concedat, quibus concessis, jam negare non possit, quod petimus. Atque hoc sæpius solemus in epilogis agere, ubi quæ dicta sunt toto sermone, in acervum conjicimus. Hic est usus Soritis. Pro praxi nota, Soriten ex pluribus syllogismis componi, quod exempla docebunt.

Sit i. hæc sententia: *pauci salvantur*. Argumentum à causa, quia plerique moriuntur rei peccati gravis. Philosophicè sic proceditur: Qui moriuntur rei peccati gravis, peribunt: sed plerique moriuntur rei: ergò peribunt. Major est de fide: Minor probatur: illi moriuntur rei peccati gravis, qui & graviter aliquando peccârunt, & postquam peccârunt, seriam pœnitentiam non agunt: sed plerique sunt tales: ergò plerique moriuntur rei. Ex his syllogismis Philosophicè fit Sorites sic: Pauci sunt, qui non graviter peccant: qui graviter peccant, rarò seriam pœnitentiam agunt: qui non agunt seriam pœnitentiam, moriuntur rei peccati gravis: qui moriuntur rei, non salvantur: ergò pauci salvantur. Rhetoricè dices: Cui difficile videtur credere, quòd pauci salventur, vitam & mores hominum contempletur. Eja, quot numeramus, qui se nunquam peccatò gravi contaminant? quot deinde, qui, postquam peccârunt, seriam de commissis pœnitentiam

tiam agunt? & quos poenitentia non absolvit, reos utique mori fatemur omnes? reum itidem sceleris, fieri posse salutis participem, negamus omnes? quare igitur conclusionem suspendimus? quare salvandorum numerum ad paucos reduci, ægrè adducimur, ut credamus?

Sit 2. hæc sententia : *Plures occidit gula, quàm gladius.* Argumentum à causa est, quia gula fere omnium morborum est causa. Argumentatio *Philosophica* syllogistica est hæc: Quod est causa fere omnium morborum, illud plures occidit, quàm gladius, nam plures ex morbo, quàm per gladium obunt: sed gula est causa fere omnium morborum, nam origo morborum à stomacho est, quem corrumpit gula: ergo plures occidit gula, quàm gladius. Ex syllogismo *Soriten* facies sic: multò plures moriuntur ex morbo, quàm per gladium: morborum origo est corruptio stomachi: corruptionem stomachi facit gula: ergò plures moriuntur ex gula, quàm per gladium. *Rhetoricè* dices: Vultis, ut plerorumque hominum præcipuum latronem nominem? gladium cogitabitis: gula est. Nam quis nescit, plerosque ex morbo mori? Morborum autem quæ est origo? Si Medicis credimus, stomachi corrupti vitium corpus totum pessumdat. Quòd si tu,
quis

quis igitur stomacho malum faciat, urges gulam, gulam accusant. Gula virtutem illius opprimit, calorem exstinguit, viscera humoribus noxiis, & venas venenò inficit. Quid? Num pluribus opus est, ut, quis sit humani generis latro, faciat?

Sit 3. hæc sententia: *Vince te ipsum.* Argumentum ex effectis est, quia sine victoria sui cælum non obtinetur. Argumentatio syllogistica erit: nemo venit in cælum, nisi servet mandata: sed nemo servat mandata, nisi vincat se ipsum: Ergo. Minor probatur: nemo servat mandata, nisi vincat tentationes, & cooperetur gratiæ contra naturam corruptam: sed neutrum facit, qui non vincit se ipsum: ergo nemo servat mandata, nisi vincat se ipsum. Inde fiet Sorites Philosophicè sic: Si vis venire in cælum, serva mandata: si vis mandata servare, debes vincere tentationes: si vis vincere tentationes, debes cooperari gratiæ contra naturam: si vis cooperari gratiæ contra naturam, debes vincere teipsum: ergo si vis venire in cælum, debes vincere teipsum. Rhetoricè sic: Duo verba in aurem: *Vince teipsum!* sine, ut descendant in cor: sic enim necesse est fieri, si quidem obtinendi cæli desiderium alis. Nam, neque in cælum venies, nisi serves mandata: neque mandata servabis, nisi pugnes contra
ten.

tentationes : neque pugnabis , nisi coope-
raberis gratiæ contra naturam : neque tan-
dem , ut te cum gratia naturæ velis oppo-
nere , impetrabis à te , nisi te vincas. Er-
go quid cessas insurgere ! eja vexillum ex-
plica ! . .

Ex his , opinor , fatiſ intelligis , Lector ,
quantô major *ad docendum* sit vis argumen-
to *cum argumentatione* , quàm *nudè* proposito.
Sed quia Rhetoris est , non *docere* solùm ,
sed *movere* insuper , ideò & illi errant , qui
semper argumentantur , & *nihil amplificanti* , ut
ego in exemplis hîc propositis feci : & illi ,
qui *semper amplificanti* , & *vix unquam argumen-*
tantur. Amplificatio sine argumentatione
aut nullum facit motum , aut *subitò cessantem* ,
quia non inhæret *Rationi* , sed phantasiæ &
sensui , cujus commotio , si *sola spectatur* ,
Sophistarum , non *Oratorum* est opus , &
propè *cum objecto* disparet. Sed *de motu* ,
pluribus libro sequente agemus : nunc illud
adhuc urgendum est tyroni , ut ita discat
docere , ut sciat etiam , quæ doctrinæ op-
poni possunt , *confutare*. Licet autem con-
futatio *ex iisdem locis* , & *per easdem argumen-*
tationes fiat , quibus *confirmatio* utitur : juvat
de illa tamen *singulariter* agere , ut tyro-
nem meum , sicut constitui , *per gradus du-*
cam , & *per nova semper viridaria* , *facili via* ,
atque amœnâ , ne aut fatigetur , aut tæ-
dio

dio victus deficiat. Nemo solidius, nemo certius, nemo felicius proficit, quam qui sic docetur, ut discere gaudeat.

PRÆCEPTUM IV.

Rhetorica docens utitur Confutatione.

Ratio præcepti est, quia nemo rectè docet verum, nisi refellat, quæ possunt opponi: secus non merebitur fidem. Ultimus autem confutatione 1. ante confirmationem orationis, seu statim post propositionem tunc, quando aliqua præjudicia, sive opinionēs nobis contrarias scimus, aut suspicamur ab auditoribus ita foveri, ut nec benevolē, nec attentē audituri dicentem sint, nisi prius illi scrupuli eximantur. Ita Cicero fecit pro Milone. 2. Post Confirmationem, sive ante epilogum, tunc, quando satis feliciter nos esse auditos credimus, ita tamen, ut auditor jam pronus ad assensum adhuc per unum aut alterum dubium retineatur, quò minùs se penitus dedat. Ita Cicero fecit pro lege Manilia. 3. In ipsa confirmatione tunc, quando obiectio occurrit, quæ non contra totam causam, sed tantum contra unum argumentum, aut partem causæ pugnat,

gnat. Ita Cicero passim. In praxi autem confutatio fit quatuor modis. 1. *negando*, cùm dico, & probo, *falsum esse*, quod alter objicit. 2. *Distinguendo*, cùm dico, *verum esse*, quod dicit, *in uno sensu*, sed *non in omni*. 3. *Elevando*, cùm objectionem *per contemptum* eludo, aut admitto, *verum esse*, quod objicitur, sed ex eo *nihil probari ostendo*. 4. *Invertendo*, & *retorquendo*, cùm dico, argumentum *ab ipso objiciente esse solvendum*, adeoque aut *nimum*, aut *contra ipsūmet* probare. Ad hos modos, si objectionem examines, haud dubiè, quid responderi possit, occurret, maximè si advertas, quali, qui objicit, *argumentatione* utatur. Nam si *Soriten* adhibuit, nulla te propositio prætereat, quam non inspicias, *an*, & *quo sensu* sit vera: si *dilemma*, sæpè valebit *retorsio*, non nunquam *contemptus*, aut *negatio suppositi*, quod vocant, seu *fundamentum*, cui *dilemma* tanquam *veritati* innititur, cùm *falsitas* sit: si *sylogismum*, sæpè *negare*, *concedere parum*, *distingue frequenter*. Sed *exempla* videamus.

§. I.

Exemplum Confutationis per negationem.

SIt hæc sententia : *Peccatum est fugiendum;* eamque tu jam diu, multumque probaveris. Supererit tamen in animo aliquorum *hesitatio circa resolutionem ad fugam,* quia objicere possunt : *Necessitas me cogit peccare* eg. fornicari, ut habeam, unde vivam, peierare, ut evadam carcerem, vel mortem, duellum congregari, ne honor in periculo sit. *Hanc objectionem nisi solide confutas,* gement fortasse, quos ejusmodi difficultas premit, sed non convertentur. **C**onfutabis igitur, & negabis, quod unquam esse possit *peccandi necessitas,* ac probabis propositionem oppositam : *Necessitas non cogit peccare,* ab effectis peccati, quia 1. per peccatum raro vitatur malum, quod metuimus: 2. *Semper* incurritur majus, cum peccatum sit malum maximum: atque adeo peccare, ut malum evadas, est resolutio raro felix, semper imprudens. Hæc argumenta jam rediguntur, uti in confirmatione fit, in argumentationes, & Philosophicè sic proponuntur per *Dilemma* : Vel peccando evades malum, quod times, vel non? Si evades,

insipiens es, quia majus malum elegisti; ut minus evaderes, sicut patet ab exemplo tot Martyrum, quos tu ipse laudas, quod mori maluerint, quam peccare. Si non evadis, bis miser es, qui poteras, *tolerando miseriam*, felix fieri. *Rhetoricè* dices: Sed quid audio? suspensus per ea, quæ dixi, quorundam animus erupit in gemitum, qui mihi illud videtur decantatum à Semi-viris diverbium oggerere: non pecco volens! *necessitas cogit!* perii, nisi peierem! unde vivam, si me furtivis amoribus subtraho? Infamis sum, nisi duellò congregior! prohibet DEus, scio: Sed! . . . non possum aliud! *necessitas cogit.* Heu! cuius est ista vox? Hominis saltem? nam Christiani esse, non credo. Quid? Tunc speras evadere peccando malum? quod malum? quod majus, an minus peccato sit? minus? Non est *hominis*, nam inter duo mala minus esse eligendum, Ratio docet. Majus? non est hic *Christiani* sensus: nam dari malum peccatò majus, fides negat. Et tu ipse nunquid Martyres laudas? Imitare, quos laudas: Martyrem te ista, quam vocas, *necessitas* facit. ecce tibi! *tolerando miseriam*, felix esse potes: *peccando*, infelicem te facis, *miser*, si evadis, quod times, malum: *bis miser*, si non evadis.

§. II.

Exemplum Confutationis per Elevationem.

SIt hæc sententia: *Jugum Christi suave est*, cui, postquam probaveris eam veram esse, tum *comparando* obligationes nostras cum magnitudine promissi præmii, tum illas *in se* considerando, opponat se aliquis, & dicat: hæc quidem verè dici, at tamen *carnem esse infirmam, & tentationes demonis graves*. Ecce duplex objectio est, utraque vera, quæque proinde *negando* rejici non possit: potest tamen confutari *elevando*, ita, ut dicas: *Verum est, quod objicitur, sed nihil probat*, & hoc ostendis 1. *per comparationes*, quia, etsi Eva fœmina imbellis fuerit, non ideò tamen difficile fuit Adamo repugnare: Et licet vitrum sit fragile, non ideò tamen difficile est, servare integrum. 2. *A definitione*, quia diabolus tentans est canis latrans ligatus catenis, qui contemptu vincitur. Ex his *Philosophus* facit duo enthymemata, quæ *Rhetor* sic eloquitur: Non negamus, dicetis, jugum Christi suave esse, & onus leve: Sed cheu! infirma caro est, & inter perpetuas demonum infestationes vivimus! quis evadet?

Bella defensio! euge Adam, ubi es? Quid latebras quæris? Scutum habes, quo innoxius excipies fulmen Tonantis! imbellis est mulier, quam vicit gula: Miserebitur DEUS, non irascetur! Itane imbellis mulier? ita sanè, sed viro subdita, viro, qui debebat, qui facile poterat blandienti se opponere sceleri, & garrienti fæminæ imperare silentium. O Adæ filii! quousque declinabitis cor vestrum in verba malitiæ ad excusandas excusationes in peccatis! *infirmus est caro*, sed Spiritus vir sit, qui domi suæ dominari uxorem non ferat patiens, qui jactanti se fortiter obstrepat, qui dicat audacter: tace mulier, obmutescere! aut! . . . *Infirmus est caro!* audio: sed quid fragilius vitro? tamen nisi pro pila utaris, nisi nulla omnino sit cura: per annos, & lustra integrum servas. Vel tantillâ custodiâ serva cor tuum, ô bone, & intelliges, quam nihil te tua querela excuset. Quis custodiat, inquires, quando omni loco, & tempore per vim ac fraudes hoc vitrum impetit pessimus dæmon? ô miserum diabolum! ita non modò acerbis Deo vindici poenas solvis reus, sed innocens etiam ab hominibus vapulas! amabò! quem tibi diabolum fingis? si voluntatem nocendi attendis, leo rugiens est, qui circuit, quærens, quem devoret: si potestatem, canis est ligatus catenis,

nis, ex quibus latrare potest, mordere non potest, nisi accedentem. Contemptu vincitur! quæ potest esse victoria certior? Quæve facilius obtineri?

§. III.

Exemplum Confutationis per Distinctionem.

SIt hæc sententia: *Necesse est, verbum DEI diligenter audire.* Objiciat aliquis: Ego omnia scio, quæ de cathedra dicuntur, ergo mihi non est necesse audire: Respondebit Philosophus, *distinguo*: Ergo tibi non est necesse audire ad illustrandum intellectum, transeat: Non est necesse ad memoriam admonendam, & voluntatem concitandam, nego, & contrarium probo à causa finali eloquentiæ sacræ, quæ id agit, non ut veritates sciantur, sed ut applicentur ad opus. Rhetor dicet: Hic verò erit fortasse, qui obmurmuret mihi, quòd sine discrimine omnibus audiendi Verbi Divini necessitatem imponam. Quis enim, ait, doctos obligabit, ut discant, quod sciunt? Nemo, qui declamat ex cathedra, docet me, quod ignorâssem: quin audiam fortè aliquos, quos ego possem docere. Quid infert? Ergo non audiam! pessima conclusio! ecce enim

nim, qui suam adeò *scientiam* jaçant, quam tam *inscitiam* produnt! quem in finem verbum DEI prædicemus ex cathedra, planè ignorant. Si *docere* volumus, & nihil præterea: sic est, doctos ab obligatione nos audiendi absolvo. Si verò hæc est officii nostri ratio, ut sanè est, ut admonemus *memoriam*, & *voluntatem* urgeamus, ne, quæ à puero auditor didicit sacra dogmata, aut per *oblivionem*, aut per *torporem* emoriantur: quis est doctorum, qui non *utrique* malo interdum subiaceat? quis omnium meminit semper? Quis semper est *fervidus*? Itaque ab obligatione audiendi exhortantem adeò *doctrina* non eximit, ut etiam urgeat, & cogat, non nescium sui.

§. IV.

Exemplum Confutationis per Retorsionem.

Sit hæc sententia: *Otium est fugiendum*. Objiciet aliquis, quòd labor sit res plena tædio. Confutabit *Philosophus* invertendo: *Otium est res plena tædiò*, ergo est fugiendum. Vel retorquendo: *Navigatio, medicina, militia* - est res plena tædio, ergo est fugienda. Ex *retorsione* patet, quòd *objectio nimium* probet, proinde nihil: ex *in-*
ver.

versione ; quòd probet contra ipsum objicien-
tem. Rhetor sic dicet : Hæc cùm ita sint,
otiumque hominem mundo vilem adeò,
ac noxium faciat , age , cur horres labo-
rem ? Nempe res est plena tædio. Argu-
mentum grave ! Superi ! si tædium sufficit,
ut homo sui compos absterreatur à susci-
piendo negotio , quod summa utilitas,
quod splendor gloriæ , quod virtus , quod
DEus , quod ultima demum necessitas sua-
det : Comburantur navigia , claudantur
pharmacopolia , tollantur armamentaria,
officinæ omnes in tabernas mutantur : sic
nempe vivemus beati , sic à tædiis liberi ,
sic tranquilli ! Imò sic maximè miseri. Nam
uti laboris molestiam non esse nullam , li-
bens fateor : ita in otio sine comparatione
majorem inveniri , qui experti sunt , sciunt.
Nam labor quidem & *varius* esse potest , &
interruptus , tædiumque suo , quem affert,
fructu compensat : Otium autem qua *novi-
tate* delectat ? Quod *commodum* habet ? Ec-
ce , quæ laboranti disparent horæ , otiantè
numerantur pro annis.

Sed hæc obiter indicâsse sufficiat , ut ty-
ro Stylum Oratorium discat discernere : or-
natum *ampliores* , & *varium* nunc subjungo,
quem imitabitur facilè , qui *libri primi præ-
cepta* rectè didicerit.

PRÆCEPTUM V.

Argumentatio Rhetorica differt à Philosophica.

Ratio præcepti est, quia Philosophus, si rectè docuit, latisfecit: Rhetor *delectare* præterea debet, & *movere*, quod ut præstet, Styli copiam, numerum, & ornatum curabit, quæ *tria* discrimen inter Philosophi, & Oratoris sermonem constituunt. Exempla dabo in omni genere *Argumentationum*, in quibus tamen Philosophicum ordinem propositionum fere servabo, tum quia præceptum *de ordine perturbando* planè *arbitrarium* est, & persuadendo auditori, hoc est, *fini Rhetoricæ* plus obest, quàm prodest: tum quia *tyroni* utilissimum est (id quod utique etiam *de audientibus* dices) vim *argumentationis* posse clarè percipere, quod difficile accidit, *cùm ordo turbatur*: fit etiam, ut apud prudentes veniat in suspicionem Orator, quòd suæ causæ diffidat, atque adeò *vasfrè* potius, quàm *solide* agat. Hoc autem periculum prudenter vitat, qui plus *veritati* confidit, quàm *arti*. Exempla habet.

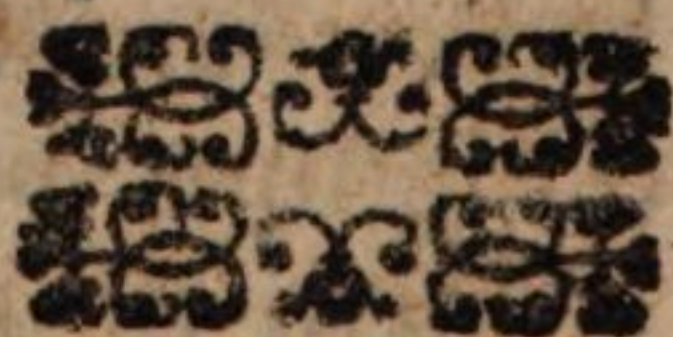
§. I.

Exemplum Argumentationis Periodicæ.

Sit hæc sententia : *Sola virtus est æstimabilis.*
Inventio fiat ex loco extrinseco : Quia DE-
us solam virtutem æstimat. Ex hac ratione fit
Syllogismus Rhetoricus perfectus sic : Nihil est æ-
stimabile, nisi quod æstimat DEus, nam
DEus solus in suo judicio non potest erra-
re: Sed DEus æstimat solam virtutem, nam
alia omnia etiam suis inimicis concedit,
& virtutem solam afficit præmiô. Ergo so-
la virtus est æstimabilis. Ex his quinque
propositionibus fac quinque periodos, &
fiet hæc elocutio.

1. Quanquam sint multæ res, quas ho-
mines æstimant, &, quibus qui affluunt,
vulgò felices, ac fortunati prædicantur:
Sapientes tamen id unum denique sibi æ-
stimandum, & ardentioribus votis appe-
tendum esse prudenter existimant, quod
vident, solum inter omnia æstimari a DEO,
& per supremi Judicis sanctissimam legem
laude ac præmiô dignum pronuntiari. 2.
Nam homines quidem omnes in judican-
dis rerum pretiis aut ignorantia labi, aut
malè ordinati affectus violentia in erro-
rem

rem abripi, facillimum est: DEum autem errare posse, qui diceret, blasphemaret. 3. Porro, cum una sit virtus, quam encomiô suô DEus dignatur, una, quam commendat studiosè, & liberalissimè remuneratur: dubium utique neminem ullum hæ- rere decet, quin una illa divinæ menti in pretio sit. 4. Certè, ut opibus affluant, ut voluptatibus innatent, ut honoribus e- vehantur, ut scientiæ famâ orbem imple- ant, videmus, inimicis suis etiam juratis DEum concedere, eadèmq; amicis fidelis- simis non rarò negare: adeò abjicit, & pro crepundiis nec hosti invidendis habet ea, quæ mundus admiratur, & stupet. 5. Itaque si quis plus opibus cumulandis, quàm virtutibus inhiet: Si quis cum jactura virtutis illustres titulos, ac honores affectet: Si quis majore studio, & cura in scientias, quàm in virtutes sibi comparandas feratur: viderit ille, quantum à recti judicii regula, quæ DEI judicium est, quàmque pernicio- sè aberret, serò deploraturus, nisi seriò corrigat.

§. II.

Exemplum Argumentationis figuratæ.

Sit eadem sententia, idem argumentum, & eadem argumentatio: *Ex periodis facies figuras* sic:

1. O vanas hominum mentes! nam quæ inania æstimatis insani? Quos fortunatos prædicatis? Quos felices? nempe quos per-euntibus bonis videtis affluere? Prô, Judices imperitos! Sapientes consulite: docebunt vos, non omne, quod fulget, aurum esse: Unam esse regulam, si rectè de rerum pretiis judicare velitis, *Judicium DEI*: illud, illud demum solum meritò æstimari, & ardentioribus votis rectè appeti, quod æstimat DEus, quod per supremi Judicis sanctissimam legem laude ac præmio dignum putatur. 2. Etenim vos ipsos consulto: Nunquid facile est errare hominem in ferenda de rerum valore sententia? Quoties ignorantia labimur? Quoties malè ordinati affectûs violentia abripimur in errorem? DEus est, DEus solus, quem errare posse sine blasphemia nemo dicat: DEus solus, cujus judicio securè tuum conformes. 3. Itaque cælum ingredi, Sanctos

Etos interroga, quid demum divinæ menti in pretio sit. Audies concordem clamorem: Virtutem, virtutem solam æstimat DEUS: hanc unam suô in nobis encomiô dignatur, hanc unam, cûm viximus, studiose commendavit, unam liberalibus præmiis donat in cælo. 4. Quanquam quid opus est cælos conscendere? Quid DEI judiciô, magnum, quid nihil sit, satis terra nos edocet. Circuite orbem! en quantis jurati hostes Numinis *abundant* bonis, quantis amici *egent*, si aliud bonum est, præter virtutem! Nihil opus est memorare opes, quibus affluunt impii, nihil voluptates, quibus innatant, nihil honores, ad quos evehuntur, nihil scientias, quarum gloriâ latè splendent: Res ipsa loquitur: videmus hæc oculis, & manu palpamus. Quid verò? Hæc si inter bona desiderio digna numeraret DEUS, si æstimaret, si non pro crepundiis haberet, quæ nemo prudens vel hosti invideat: nunquid inimicis concederet, amicis negaret? 5. Satis, opinor, quàm vile sit DEO, quidquid virtus non est, hæc mundi gubernandi ratio, satis, & abundè demonstrat. Ergò quousque miser, neglecta virtute, opibus per fas & nefas cumulandis te dabis? Quousque inanes titulos, ac fumos honorum cum jactura virtutis captabis? Quousque ad acqui-

ren-

rendas scientias curam omnem, & studium conferes, nullum ad comparandas virtutes? Quantum erres judiciô, non vides? Non sentis? Non horres? Aut sine noxa errare te posse existimas? Heu! novus est error, & quem feris lacrymis deplorabis, nisi feriis conatibus corrigas.

§. III.

Exemplum Argumentationis Stylô mixtô.

Sit eadem sententia: Nihil est æstimabile, præter virtutem, sed ex aliis locis probetur
1. ab effectis, quia sola facit felicem. 2. A genere, quia sola est verum bonum. 3. Ab etymologia, quia sine virtute nihil virile fit. Ex tribus argumentis fiant tres argumentationes.

Prima, *sylogismus*. Superi! quis tumultus? Quæ inquires est? Perstrepit forum, sonant officinæ, vigilant Musæa, clamant scholæ, sedetur in curia, statur in aula, curritur in plateis, fametur, sititur, sudatur, algetur in castris, in sylvis, in agris: Ubique cura, labor, cupido, timor mortales exagitant: & illum quidem *commodi studium* in subeunda incommoda urget, alium, cui mentem magis ingenuam natura

ra

ra donavit, *amor honestatis* impellit, tertium abripit *deliciarum cupido*, omnes *spes felicitatis*. Ergo quid per ambages vos fatigatis infani, & ambulatis in circo? *Virtutem* sequimini! regia via est, quam ipsa ad felicitatem præibit. Omne *tempus præteritum* appello: mendacem dicite, si ex omni felicitium numero inveneritis unum, quem non felicem virtus reddiderit. Itaque quid impellere vehementius ad cultum virtutis debet? Divitias vultis? Virtus dabit æternas. Honores appetitis? Virtus evehit ad divinos. Voluptates amatis? Virtus mater, & nutrix est.

Secunda, *Enthymema*. Quid multa? Adeò sine virtute nulla *felicitas* est, ut ne quidem aliquod *bonum* sit. Non damno divitias, non scientias abjicio, non honores contemno: hoc tamen affirmo, *boni* nomen his vanitatibus pessimè tribui, nisi bene, hoc est, *cum virtute* usurpes. Virtus enim sola in homine est: neque, quæ homo possidet, splendorem habent ullum, nisi quem virtus communicat. Ergo quemadmodum unus est sol, qui fulgore luminis stellas opprimit, oculos fascinat, animos abripit, ita ut sidera reliqua aut negligamus, aut non nisi pro scintillis ex inexhausto lucis pelago effusis suspiciamus: ita virtutem solam æstimare, solam laudare debemus, tanquam
quæ

quæ sola sit bonum verum, & una causa bonorum.

Tertia, Syllogismus. Quanquam num non hoc solum sufficit ad virtutis inflammandum amorem, quod *sine virtute nihil virile geratur?* Aut dicite, quam de gestis famineis, de colo & fuso gloriam speratis? Quid omnium sapientum iudicio vilius, quid contemptius animo ad puerorum crepundia, vel nugas muliebres abjecto? Hæc si in pretio essent, nunquid tot, ac tantos heroes numerasset orbis? Nunquid ipsæ feminae sui sexus imbecillitatem in ausus viriles, ac generosa facinora toties animassent? O igitur quisquis es avidus gloriæ, virtutem cole! virtus sola viros facit, sola gloriosos. Imò, dicēs, gloriosos fortuna facit, & quos illa abjecit in casas, & educavit in tenebris, obscuri, ignoti, miseri sunt: illi clari, illi inclyti, illi beati, quos evexit ad honores, quos in murice enutrivit, quos deliciis lactat. Quid? Hos aliquis gloriosos dicat, si virtus absit? Ego repeto, ne viros quidem vocari posse. Hoc fateor, quod rerum, quas mundus bona vocat, facultas & abundantia occasionem factis illustribus plurimam; atque aptissimam offerat: neque istud nego, quod plures hac ipsa de causa rerum gestarum gloriā inclaruerint, quos evexit fortuna, quam quos projecit:

H

Quod

Quòd autem fortuna ad gloriam contulerit aliquid *sine virtute*, hoc proba. Provo-
co! Nomina aliquem, qui sola fortuna du-
ce, sola comite, facinus virile vel unum
aut suscepit alacriter, aut perfecit constan-
ter. Siles? Fateri igitur, uni virtuti om-
nes viros gloriosos, omnes heroas deberi.
Cætera an pro famulatio retinenda sint, an
abjicienda omnino, meritò dubites. Illud
illustrius, hoc *securius* est. Rapit animos vir-
tus *cum pompa*: Solitaria sufficit *sibi*. Splen-
det, quam coronant scientiæ, honores co-
mitantur, opes circumdant: verum quæ
nuda est, fulget *modestius* quidem, sed *a-*
mœnius etiam: nam nemo invidet, nemo
concutit, nemo persequitur. Elige!

§. IV.

Exemplum Dilemmatis cum ornatu.

Sit eadem sententia: *Nihil est æstimabile,*
præter virtutem. Inventio argumenti fi-
at à *definitione*, quia *sola virtus hominem facit*
bonum. Ex hoc argumento sic arguit Phi-
losophus: vel sola virtus facit hominem bo-
num, vel etiam res aliæ? Si primum, er-
go sola est aliquod bonum, proin sola æ-
stimabilis. Si secundum, tunc quisquis est
di-

dives, potens, doctus &c. &c. dicendus est bonus, quod est falsum. *Rhetor* dicit:

Plaude orbis! multa habes *bona*, quæ ja-
ctes! utinam totidem numeres *bonos*! Quid
dubitem autem? Si *bonæ* sunt divitiæ,
boni honores, *bonæ* voluptates: necesse
est, ut boni sint omnes, quotquot in divi-
tiis, in honoribus, in voluptatibus sunt.
Nunquid enim, qui habet albedinem, al-
bus, qui doctrinam, doctus, qui pulchritu-
dinem, pulcher est? Cettē. Ergo quī fieri
possit, ut quis *bona* habeat, & *bonus* non
sit? Fieri videmus, dices, & experientia
docet. Multi enim divites mali sunt, pe-
jores, qui in fastigio honorum sedent, pes-
simi, qui voluptatibus incubant. Gaudeo,
te habere fatentem. Quòd si falsus non es-
ses, vos ego, ô aulæ, ô curiæ, ô civita-
tes, vos in testimonium veritatis vocâssem!
pauperum sanguinem inclamâssem, quo pur-
puram tingitis! cortinas sericas removissem,
quibus tot libidines tegitis! Pompam ve-
stium, luxum conviviorum, chorearum
petulantiam, ludorum profusionem, furo-
rem ambitionis, superbæ licentiam, ace-
diæ ignaviam acerba oratione perstrinxissem.
Jam lubens sileo, quoniam ipse fateris, ma-
los esse plurimos, qui tamen affluant illis
rebus, quæ passim *bona* vocantur. Si ta-
men ita est, cur non corrigimus linguæ

errorem, & virtutem solam bonam vocamus, quippe quæ sola in malo esse non potest? O insaniam mentis humanæ! Job in fimeto sedens miser vocatur: Sardanapalus in solio helluans, felix! heu deliria! atqui Jobum laudatis saltem: Ergo miser non est: Non enim esset ejus laudanda vita, si esset fugienda: esset verò fugienda, si esset misera. Desint omnia: Abundat, quisquis est virtutis possessor: Omne bonum possidet. Virtus thesaurus est, quem fures non rapiunt, fastigium, quod in cælum attollit, paradisus, quem voluptas inundat, mater meritorum, fons veræ gloriæ, semen felicitatis æternæ.

§. V.

Exemplum Soritis cum ornatu.

Sit eadem sententia: *Nihil est æstimabile, præter virtutem.* Argumentum fiat ab effectu, quia sola meretur gratiam apud DEUM. Ex hoc Philosophus per Soritem argumentatur sic: nihil est æstimabile, nisi quod facit nos DEO gratos, nisi quod facit sanctos: Nihil facit sanctos, nisi quod juvat ad obtinendam, vel conservandam gratiam: nihil ad hoc juvat, nisi virtus: Ergo nihil est æstimabile, nisi virtus. *Rhe-*

tor sic: Eja, quem in finem creatus es, homo? Ut edas? Ut dormias? Ut vageris? Ut homini servias? Ut vivas, veluti aut nunquam moriturus, aut totus moriturus? Absit! aliud parentes puerum, aliud juvenem fides, aliud virum ipsa ratio docet. Natus es, ut servias DEO, ut placere factori tuo studeas: hoc res omnes creatæ clamant. Nec diffiteris, scio: Sed jam hoc interrogo, quæ tu *media* adhibes, ne *sine* tam nobili excidas? Video fatigari te multis curis, sæpe angî, non rarò irasci, pallere etiam, & quandoque tristitiâ emori: Cur? *Ut sanctus sis*, aut quia non es? Utinam quidem! sed eheu! sollicitus es, & turbaris *erga plurima*. Porro *unum* est necessarium: *ut sanctus esse velis*, ut à malo declines, & facias bonum. Hoc *unum* exigitur, ut placeas DEO, DEIque amicitiam merearis, & gratiam vel obtineas, vel conserves. O te beatum, si ad hunc apicem felicitatis pertigeris! sed una huc via ducit, *via virtutis*. In scalæ supremo gradu, qua cælum attingitur, collocavit se DEUS, amplexu dignaturus, quisquis per virtutis gradus enitetur ad se. Assurge animô, & proculcatâ inutili glebâ supra fungos attollere, ne cum illis putrescas.

§. VI.

De Ufu Argumentationum.

U^Sus Rhetoricæ merè docentis (quin velis movere) *quotidianus* est inter eruditos *ad dissertationes* de quæstione speculativa, vel practica, *ad prolusiones* de quæstione scholastica, *ad problemata* de quæstionibus ultrò, citròque discutiendis, quod fiebat in conviviiis olim, hodie in congressibus doctorum vel *ex tempore*, vel certo consilio sæpe contingit: & est utilissimum Exercitium tum Intellectûs, tum linguæ, quod si in usum veniret, Superi! quanta conventiculorum mala cessarent! quanta ex Conversatione Doctorum bona utrique Reipublicæ accrescerent! Exempla de singulis dabo, ut intelligat Tyro, qua forma de quavis materia loquendum sit sibi, quando ex umbra prodibit in lucem.

Primum exemplum sit Dissertatio Ethicæ de contemptu Judiciorum humanorum ab impossibili, quia nemo potest placere omnibus. Philosophicè propositum Enthymema sic habet: Placere omnibus est impossibile 1. *ab enumeratione partium, quia varia sunt variorum judicia, alia juvenum, alia senum &c. &c.* 2. *A causis, quia varia est educatio, & affectus. Ergo non est*
cu-

curandum, nisi velis vitam vivere plenam
turbis, ac tædiis. *Rhetoricè* sic loqueris.

Differtatio Ethica.

In illud :

Nemo potest placere omnibus.

SCIO, hoc æquum esse, & magnis animis
proprium, ut in rebus agendis, quid de
se viri prudentes sensuri sint, attentè per-
pendant, suamque statuunt sententiam eam
esse debere, quam illi sint maximè proba-
turi : sed id laborare, ut placere velis om-
nibus, nec alicujus Momì dentem timere
debeas, tantum abest, ut sperare aliquis ho-
minum ab hominibus possit, ut neque
Diis concessum sit. Nam quid existimas?
Num omnium hominum eadem judicia
sunt? Imò plerorumque plerisque contra-
ria. Quid juvenes probant? Quæ jucun-
da, quæ pulchra sunt : Quid senes? Quæ
seria, quæ utilia : Quid fæminæ? Mollia:
Quid viri? Solida : Quid docti, Potentes,
nobiles? Grandia: Quid rudes, miseri,
vulgus? Obvia. Quin, non ipsi vidistis sæ-
pe, eundem hominem non semper eun-
dem esse? Scilicet ut varia educatio est, &
varii affectus, ita varii sumus nos. Educa-
tio pertinacem animum facit, affectus in-

stabilem : itaque , sicut quæ à teneris discimus æstimare , amare , cupere , aut contrà fugere , odisse , spernere , ea etiam adulti eodem affectu persequimur , velut primis judiciis non à nutrice imbuti , sed à natura donati : Ita , quæ casu eveniunt , & quotidie non opinantibus offeruntur ad sensum , nequaquam eodem semper vultu excipimus , sed quod irati probavimus , reprobanus tranquilli , quod amici laudamus , inimici carpemus , semper iidem , & semper alii . Quis igitur se , aut sua probare omnibus velit etiam contrario sensu pugnantibus sibi ? Irritus labor est , quin noxius adeò , quippe ad hoc unum idoneus , ut animi quiete privatum noxiis curis conficiat . Demus enim , quòd tibi forum applaudat scilicet subsilies gaudiò ! At quid ? si eodem tempore te curia rideat , nunquid contabescas mœrore ? Licetne apertius loqui ? ut pueri pilam , ita te varii affectus iactabunt . Jam spe laudis animatus in grandes ausus assurges : Jam metu vituperii trepidus humi te volves : donec toties contusus , aut dolore flaccescas , aut irâ rumparis . Jam tu judica , num malè suadeam tibi , dum suadeo , ut jam tibi uni irascaris , quòd aliis fueris iratus , qui de te , non idem tecum senserunt . Posthac quod agendum est , liberè age , & aliis , ut liberè sentiant , quod

ma-

malint, permitte: Hæc una medicina est malo. Pungent aliqui, ferendum est: velut nihil senseris, perge. Quietem animo quietis desperatio feret.

Alterum exemplum sit *Prolusio scholastica* in quæstione *Speculativa*, an, qui est incapax Philosophiæ, possit esse capax Rhetoricæ. Responsio est *negativa*, & probatur *Philosophicè* per syllogismum ab officio Rhetoris: *Rhetor debet facere, quod Philosophus, imo plus, nempe docere, & insuper movere, ac delectare: Sed hoc non potest incapax Philosophiæ, sed ad summum eleganter garrire potest, quod non est esse Rhetorem. Ergo incapax Philosophiæ non potest esse Rhetor, & si quis in Philolophia non proficit, qui profecit in Rhetorica, defectus non erit capacitatis, sed applicationis. Rhetoricè sic ages.*

Prolusio scholastica.

An incapax Philosophiæ possit esse capax Rhetorica.

Olim fuit tanta Rhetoricæ æstimatio & gloria, ut inter Sapientem & Oratorem nemo discrimen faceret, ipsaque Eloquentia definitione vulgata loquens Sapientia diceretur. Deinceps verò paulatim siue

docentium, five discentium vitio sic evi-
luit, ut eam multi vix à fucata garrulita-
te distinxerint: Certè omnem elegantiam
in ambitu verborum, & reliquo *elocutionis or-*
natu posuisse sint visi. Inde enim traxisse
originem credo, opinionem illam Rheto-
ricæ tam probrosam, quòd homines, etsi à
natura adeò malè habiti, ut inepti sint ad
perdiscendam Philosophiam, adhuc tamen
excellere in arte Oratoria possint. Turpe
opprobrium! tristis infamia nobilissimæ fa-
cultatis! Agite, Philosophicis oculis inda-
gemus naturam artis: & detegetur convi-
tii vanitas.

Quanquam quid indagare sit opus, quod
jam Princeps Philosophorum detexit! Rhe-
toricam & Dialecticam *eundem* esse habitum
Aristoteles asserit. Quid est? Num non jam
vici? Nam quis neget, quod sequitur, quòd,
qui ineptus Dialecticæ est, sit etiam ine-
ptus Rhetoricæ, & contra? Aut forsan Sta-
gyrita erravit? Eja! quod est igitur offici-
um Dialectici? Definire, credo, dividere,
argumentari. Hi scilicet tres modi sciendi
sunt, in quorum se usu Philosophicum in-
genium feliciter jactat. Quid minùs Rhe-
tores faciunt? imò quantò faciunt plus?
Philosophus si solidè docet, expectarioni sa-
tisfacit: Orator & docere debet, & dele-
ctare præterea, ac movere. Quid doceat,
si

si de re proposita nescit definitionem formare, species & partes dividendo distinguere, proprietates, causas, & effecta argumentando colligere? Delectare si velit, utendum est verbis translatis, pugnandum sententiis, figuris agendum, quorum nihil, nisi ineptè faciet, qui non ingenio Philosophicò rerum inter se similium naturas rimari noverit, & ex multis circumstantiis celeriter observatis inexpectata illatione intellectum audientis obruere. De motu nihil opus est dicere, cum per se constet, ad affectum excitandum aptè loqui non posse, qui ejus naturam ignoret. Si quis igitur ad artem Oratoriam aptum esse posse dicat eum, qui ineptus esse ad Philosophiam censetur, nescio, an ipse Philosophus sit: Certè Rhetoricæ naturam penitiùs scrutatus non est. Sed audio, sæpe contingere, ut adolescentes, qui in Rhetorica eminuerunt, cum ascendunt ad Logicam, multos ante se videant. Euge! quoties, & quibuscum hoc contigit? Nunquid multò sæpius videmus insignes Philosophos, qui in Rhetorica nulli sunt? quòd si ex hoc inferam, fieri posse, ut quis aptus sit ad Philosophiam, quanquam sit ita miser, ut ad Rhetoricam censeatur ineptus, quis me audiet patiens? Insigni Philosopho, inquierent, si Orator non est, non aptitudo
de-

deest, ut sit, sed applicatio. Ergo cur ex-
pleor, si idem de insigni Rhetore dicam,
qui tamen in Philosophia non eminet? Bar-
bara vocum novitas, & inamœnæ materiæ
assuetos Rhetoricis deliciis animos ita
possunt malè afficere, ut non nisi strami-
na sibi apponi credentes deglutire cibum
exuccum malint, quàm masticare. Quod-
si ostenditur aliquis, qui, utut in Rhetori-
ca magnum nomen habuerit, in Philoso-
phia tamen, etsi parem illi, uti Rhetori-
cæ, laborem impendat, proficiat nihil,
hoc ipso negabo eum Oratorem bonum
aut esse, aut fore. Eminuerit inter suos:
eminuit Stylo nempe, eminuit proprieta-
te, ubertate, suavitate sermonis: hoc est,
elegantius garrivit: Plus non est doctus,
& hoc non est satis. Ex inventione, &
dispositione, in quibus profectò ingenium
Philosophiæ non aptum nihil potest, ex in-
ventione, inquam, & dispositione potissi-
mum judicandus Orator est: Elocutio sola
locutuleium declamatorem & Rabulam con-
stituit, Oratorem tam parum facit, quàm pa-
rum architectus vocari potest, qui in ædifican-
do palatio aliud egit nihil, quàm quòd pa-
rietes dealbârit, aut pinxerit. Cicero sa-
nè inter Oratores principatum obtinuit,
non quòd nemo dicat ornatius, sed quòd
nemo solidius, nemo ad motum magis.

Im-

Imponant igitur digitum ori, qui illustre nomen Oratoris aut imperitè aut invidiosè clamoso etiam caufidico tribuunt, aut concionali rabulæ, quem tamen ipsi judicant ingenio esse plumbeo, & ad Philosophiam inepto. Orator is demum vocetur, qui sic perorat, ut in inventione splendeat acre ingenium, in dispositione egregium artificium, in elocutione magna industria, in omnibus maturum judicium. Hæc est boni Oratoris idea, quam formavit Princeps Philosophus, & cui conformare se nemo, nisi Philosophus potest.

Tertium Exemplum disceptatio sit *de problemate*: Num tomis compendia, an tomi compendiis præferri debeant. *Contra Tomos* pugnat hoc Enthymema *ex effectis*: Tomi nec serviunt pro gloria scribentis, neque pro utilitate legentis: Ergo compendia sunt præferenda. *Contra compendia* sic agit Philosophus item *ex effectis*: compendia faciunt homines superbos, & pigros: Ergo præferendi sunt tomi. *Rhetores loquuntur*, ut sequitur.

PROBLEMA.

Tomī an compendiis præferendi sint.

Primo pro compendiis.

Scribendorum librorum non est finis: Effatum est Spiritus Sancti, quo reprehenditur

hendere videtur calamos in sui diffusionem
nimium prodigos, nimium, ajo, nam de
multitudine librorum queritur, non libel-
lorum. Neque immeritis hæc interpretatio
accidit, quotquot in scribendos tomos in-
cumbunt. Nam quis laudet scriptorem,
cui, ut scribat, nullus finis prudens præfigitur,
aut quem consequi possit? Ecquid autem
tomifex quærit? aut suam *gloriam* credo,
aut *utilitatem* lectoris. Neutram assequitur
miser, & se frustra eviscerat. Nam ut de
gloria primum dicam, an à materia lau-
dem, an à forma desiderat? Materiam i-
pse non facit: Non est nova sub sole. At for-
mam facit? Sic est: Quam autem deformem
plerumque, semper certè ab ipsa magnitu-
dine molis horribilem. *Inventio* in quot
inutiles quæstiones protuberat? Quæritur,
quid Sancti viderent, si extra cælum in
spatia imaginaria caput porrigerent? Quæ-
ritur, quibus jaculis possint vulpanferes,
& hircocervi configi? Quæritur, an chi-
mæra in vacuo bombilans possit secundas
intentiones comedere? Et quæ sunt aliæ nu-
gæ, quibus, si, qui paginam implent, lau-
dem merentur, quidnî etiam circumfora-
neos agyras laudamus, quòd centum æni-
gmata solvant ex tempore? Jam *dispositio*
in magno corpore plerumque proportionem
non habet. In parvis est gratia: Balænam
mon-

monstrum vocamus, & nemo unquam gigantem Salaputium dixit. *De elocutione*, quæ apud tomifices fere in usu est, duobus verbis complexus est, quidquid dici potest, qui dixit: Barbarè garruli sunt. Neque dubito, quin plurimos sui tomi adhuc in purgatorio urant, malè perditas vires, impensum nugis ingenium, tot sibi, DEO, lectori, per furtum damnabile raptas horas, denique tot verba otiosa lucentes. I nunc & lauda laborem, quem DEUS igni adjudicat. Quòd si tamen (nam dantur tomi, qui gloriam auctori possent afferre) quòd si, inquam, assequaris laudem, quam quæris, quæso te, attende diligentius, quàm illa sit tenuis, & inter paucissimos: neque enim multi te legunt, & si ad multos venit notitia tui nominis aliqua, illius es debitor, qui ex tomo tuo compendium fecit, & qui si nullus fuisset, quid tu orbi prodesse? vide, quot tomi in Bibliothecis devorentur à blattis & tineis, quorum auctores consulerentur quotidie, si scripsissent compendia. Mole tam vasta se inferentibus quis amicè occurrat? Quis nisi otiosus, à capite ad calcem volumen tam grande sine impatientia legat, aut si legerit, teneat? Necesse est, ut fatiget per viam tam longam, & plerumque parum amœnam, ac præterea sæpe impeditam

tam & asperam, præcipuè si video per ambages me duci, quò possem viâ rectâ venire. Sic Israëlita in terram promissam sunt ducti, quantis cum molestiis suis, ex toties punito murmure scimus: Et quis non reprehenderet Moysen, nisi DEO auctore duxisset? Cessamus igitur tomos aut scribere aut legere, nisi, quod nescio, an futurum sit unquam, nisi, inquam, imperet DEus. Indices tomorum interdum consulere juvat, ut habeant hoc solatium mortui, quòd non omnino inutiles fuerint: sed in compendiis habitemus. In compendiis omne compendium est: uno intuitu totum comprehenditur, una lectione totum tenetur: Non temporis, non virium, non ingenii dispendium fit. Denique qui scribunt, non utique stupidis credunt se scribere? Scribant ergò compendium, & quod vulgatum adagium suadet, Sapienti pauca.

Secundò pro tomis.

Equidem scio, homines esse, qui vel ad aspectum tomi frontem in rugas contrahunt, & os in maledicta exonerant, auctorem juxta & librum criminantes, hunc, quod grandior sit, quàm illi optarent, illum, quòd parum prudens primo statim
tans.

tantæ molis aspectu lectorem exterreare. Vah! inquit, non poterat iste, quæ dicit, brevius dicere? Quanta pecunia, quanto tempore, quanto labore liber unus constabit? Si malus est, quantam jacturam facimus: Si bonus, erit aliquis, qui in compendium rediget: tunc ememus. At, ô averruncet Superi! ne hoc malum meo libro contingat! nam si compendium fiat, jam ego non legar. Neque immerito odi compendia, nam sic existimo: plures docti essent, nisi essent tam multa compendia. Rationem exigis lector, qua probem assertum? hoc affirmo: Compendia hominem *superbum* faciunt, ut doceri non velit, *pigrum* faciunt, ut doceri non possit: Conclude, quid inferas. Certè priusquam hæc compendiorum farrago, & libellorum copia in forum effusa est, nemo aspirare ad dignitatem Doctoris est ausus, nisi qui erat ingenio acro, & animo magno, ac ad magnos labores incitato. Homines, quibus erat supellex tenuis, & graciles vires, desperabant, iter à se confici posse tam longum, tam asperum. Nunc quotquot pallium gerunt, volunt docti videri. Nam cum per compendium sapere & plerisque sufficiat, & nemini videatur difficile, fit, ut passim omnes desertis tabernis ad studia provolent. Atque illi, cum compendium legerint, & de ar-

te vel scientia, cui se applicant, proprias quasdam voces memoriæ mandaverint, reddituri, cum se occasio dederit: enimvero jam cothurnati incedunt, supercilium attollunt, in mirabilibus ambulant, & quod scriptura de Phariseis testatur, qui compendium legis in fimbriis suis descripserant, gaudent saluari ab hominibus Rabbi. Jam inde quid sequatur, quis non palpat? Qui Doctores se credunt, priusquam doceantur, post studia per compendium absoluta totos se otio dedunt, veluti, qui supra id, quod didicerunt, discere nihil possint. Hinc illæ lacrymæ! Postquam hæc spes infatuavit humanas mentes, scientias & artes posse per compendium, & sine magno labore disci, paucos videmus magnos Poëtas, magnos Rhetores, magnos Philosophos, magnos Theologos, sed mera ambulant in corium nescio quod compacta compendia Poëtarum, compendia Rhetorum, compendia Philosophorum, compendia Theologorum, homines pusilli, pumili, pygmæi, nemini, nisi sibi, visibiles. Ecce has gratias orbis compendiis debet, quod doctrina ampla & vasta sepulta cum tomis sit, quos nisi quidam per laborem eruderarent identidem, cum obrui vident, jam de Suariis & Vasquis nihil, de Aristotele & S. Thoma nihil, de antiquis

Patribus & Doctoribus nihil sciremus. Habes in compendio, unde de compendiis iudices. Ego suadeo tomos: Nemo Doctor fuit, qui Tomista non fuit.

Aliud Problema in questione speculativa:

Quid sit in orbe fortissimum.

Solebant antiqui Principes, dum affidebant mentæ, audire sapientes, circa aliquam quæstionem utilem & curiosam disputantes, non per modum colloquii, quod nunc fit, sed ita, ut quisque suam sententiam continua oratione defenderet. Talis fuit illa contentio apud Darium Regem, quidnam esset in orbe fortissimum? unus pro Rege, alter pro vino, tertius pro veritate stetit. Exordio non est opus, sed argumentatione, & aliqua elocutione. Lege.

1. pro Rege. Quid sit in orbe fortissimum, est difficilis quæstio, & multæ contentioni obnoxia: meâ tamen sententiâ hæc laus Regi debetur. Nam quid est esse fortem? Id, cui difficile est, resistere, hæc voce appellamus, ni fallor. Ita enim murus fortis vocatur, quem nullus aries frangit, fortis adamas, quem nullus malleus domat, fortis vir, quem nullus metus percellit, fortis exercitus, cui frustra muni-

menta & castella objicias. Jam verò, quid est difficilius, quàm Regi resistere? Nihil est imbecillius subdito: Ad nutum Majestatis pavescit. Quod DEUS in cælo, hoc Rex est in terris: Ubique pro imperio agit. Væ contumaci! Cyri mementote. Quanto terrore Asiam totam concussit? Quæ urbs portas ocludit impunè? Quis fluvius cursum inhibuit? Quæ gens feliciter obstetit? Scilicet pecuniæ & armis obediunt omnia. *Utrumque subsidium* Reges in manibus habent, nisi meliùs dixerò, has *Regum manus*, hæc *duo brachia* esse, quibus, quidquid apprehenderint, tenent, quidquid opponit se, sternunt, quidquid se non submittit ad nutum, elidunt. Quapropter non per adulationem inventus, sed à veritate traditus mihi *titulus* videtur, quo gens omnis Regem suum *potentissimum* appellare consuevit. Cessamus igitur & nos dubitare, atque fortissimum Regem *dicere*, quàm experiri malimus.

2. *Pro vino.* Absit, ut ego negem, quod iste collega meus argumentis tam efficacibus demonstravit. *Fortissimum* esse regem, plane convicit: quòd tamen nihil sit Rege fortius, non persuasit: est enim aliquid, quod vincere Regem, quantumvis fortem, facillimè potest. Vinum, Rex, vinum à vi dixerunt majores nostri, ut nemo nesci-

sciret, quantum sit robur liquori, nemo non sibi ab eo metueret. Quin, ajunt, primum, qui vites plantavit, eas non aquâ rigâsse, sed sanguinem hirci, leonis, & capri affudisse, ut doceret, quid in ipsos etiam animos hic potus possit, quodque ipsam adeò hominis naturam destruat, atque pessumdet, veneno sævissimo similis, quod robustissimum quemque proster- nit. Neque ab hoc malo eximius Rex est, nisi per fugam. Certè invictissimum quemvis debellare si cupimus, non aliis armis tantum opus efficiemus facilius, quàm vini virtute. Experientia id sæpè docuit, & nisi tu credis, Rex, metuo, ne idem experiaris ipse, & posteris documento sis, ut caveant experiri.

3. *Pro veritate.* Bene est: Ergo veritas vincit, quam si æquis auribus admisisti, Rex, victum est vinum, vis omnis evanuit: quin & victus es tu, quippe qui jam non tui es juris, nec facis, quod lubet, sed quod veritas jubet. Quanquam ô quàm est hæc gloriosa subjectio! Rex, qui veritati se opponit, non modò non consulit sibi, sed omne suum robur in mendacio perdit. Navis est sine ancora, semper instabilis & fluctuans ad ventorum ludibrium. Contra, quem veritas firmat, solium in petra constituit, quam nulla tempestas

frangit. Itaque vae contemptori veritatis! Quis fuit Rex Balthasare potentior? contempta veritas una nocte coronam, regnum, vitam eripuit vindex terribilis. Quid concludimus? *Regina regum* est veritas: fortissimos facit, & invincibiles, si obediunt dominæ: Sinon obediunt, nulla se vi, nulla arte tutari possunt, quin pœnas dent acerbissimas rebellionis. Et quærimus, quid sit in orbe fortissimum? cesser disputatio: VERITAS VICIT.

Atque similia problemata possunt etiam nostris adhuc temporibus servire in conviviis, in itinere longiore, in conversatione eruditorum, sumpta occasione *ex rebus obviis*, non ita quidem, ut unus semper loquatur, donec orationem finierit, sed *audiat* etiam interloquentes, objicientes, respondentes: Et ita suam sententiam non *oratione continua*, sed interpolata propugnet, & alienam oppugnet, quod quidem ex tempore facilius faciet, quàm si debeat uno spiritu eloqui totum. Dabo hic pro materia exercitationum aliquot ejusmodi problemata, quibus similia excogitare non erit difficile.

Problema primum. Sitne utilior mundo Bombyx, an aranea? *Pro Bombyce.* Bombyx 1. nihil nocet, ut aranea. 2. Etiam prodest aulis, & templis. 3. Aranea omnia

nia deturpat. 4. Omnibus est in odio. 5. Censetur Arachne mutata esse in araneam pro pœna, proinde aranea non est animal æstimabile. Hæc est inventio: elocutionis exercitium Lectori relinquo.

Pro Aranea. Aranea 1. non minùs, quàm bombyx mirabili artificio, DEI sapientiam manifestat. 2. Prodest ad purgandum aërem à veneno, & ad medicinas. 3. Occursus aranæ habetur pro bono omine. 4. Bombyx homines superbos facit, & exhaust æraria, imò totas familias perdit.

Problema secundum. Aures, an oculi sint pluris habendi? *Pro auribus.* Aurium usus 1. est magis necessarius ad salutem, quia fides ex auditu. 2. Ad conversationem, quia surdo nemo potest communicare sensa sui animi. 3. Ad delectationem, quia non est vita milerior, quàm non posse cum aliis agere, & omnibus esse molestum. 4. Oculis contra faciliùs caremus, quia defectum suppleant aures, quod non fit vicissim. 5. In multa peccata oculi trahunt.

Pro oculis. Oculorum usus 1. est ad hominis intelligentis naturam prorsus necessarius, quia nihil est in intellectu, quod priùs non fuit in sensu: unde à nativitate cæci ordinariè sunt etiam bardi. 2. Est mirè jucundus, tum quoad varietatèm, tum quoad

ad pulchritudinem rerum, quæ omnes cæco frustra creatæ sunt. 3. Structura oculi est mirabilior, quàm auris. 4. Peccata ex visu sequentia sunt *ex abusu*. 5. Defectus aurium potest suppleri per oculos, qui in libris omnia docent, quæ ad fidem, & scientiam pertinent.

Problematertertium. Plus aurum, an ferrum noceat mundo? *Contra ferrum.* Ferrum dat materiam quidem ad varia utilia instrumenta, sed ad arma etiam, quibus tot mala fiunt. 2. si aurum nocet, nocet, quia per ferrum effoditur. 3. Aurum contra servit ad multa bona corporis, & animæ. 4. Unde tam ardentè appetitur.

Contra aurum. Aurum est causa omnium scelerum, quæ fiunt ab illis, qui habent, & non habent. 2. Bona quæ per illud fiunt, sunt opus bene utentium. 3. Ab ipso Christo, & omnibus Sanctis est damnatum. 4. Ferrum autem utiliter homines exercet contra otium.

Hæc & similia per argumenta, & argumentationes agitata conversationem jucundam ac eruditam efficiunt, atque *ad Rhetoricam extemporaneam* consequendam mirè juvant. Sed jam à *Rhetorica docente* (in qua per duos menses iterum se exercuisse Tyroni sufficiet) *ad moventem*, sive ad præcipuum oratoris officium convertimur.

LIBER III.

Præcepta Rhetoricæ moventis.

Rhetoricæ Moventis officium est *excitare*, & *sedare* affectus, quod qui potest, cordibus imperat, & orbis est Dominus. Nos, ut facilius explicemus præcepta, prius *naturæ ordinem*, quo exsurgunt affectus, consideremus. Est autem hic ordo. Primò: *ab objecto externo* fit impressio in sensum eg. in oculum, ut, si video fieri homicidium. Secundò: impressio facta in sensum commovet *phantasiam*, in qua nascitur *imaginatio* boni, vel mali. Tertiò: ex hac imaginatione concitantur *humores*, nempe sanguis, bilis - - & hæc commotio vocatur *passio*, quia in illa *patimur* sensum doloris, vel voluptatis. Atque hæc omnia etiam pecori communia sunt.

Jam in homine, ex illo dolore aut voluptate sensu percepta oritur quartò *apprehensio*, vel *judicium* in intellectu, *adesse*, vel *imminere* bonum, aut malum. Quintò: hæc apprehensio rapit *voluntatem* ad resolutionem *heroicam*, vel *abjectam*, quam aliàs non fecisset eg. ad vindictam, & qui sic rapitur, dicitur *agere ex passione*. Sextò: si autem voluntas non sinit se statim abripi à prima ap-

prehensione, sed imperat intellectui *matu-
rum examen* apprehensionis, siue verè, an
solum appareat bonum, agere id, quod il-
la luadet, tunc dicitur homo *agere ex consi-
lio*, & non ex affectu imperante, sed ex im-
perato, atque adeò *deliberatè*, prudens, ac
volens. Sed, quæ hic recensere longum
est, sæpe omnia momentò fiunt.

Tu ex his collige, quis sit affectus *vitio-
sus*, quis *laudabilis*: & quales proin exci-
tare bonus Orator debeat, quales non, qua-
les sedare, quales non. *Affectus*, qui subi-
tò oritur, nulla præmissa consideratione
(quod etiam quandoque in somno fit) nec
est vitium, nec virtus, quia deest *libertas*.
Est tamen, si *inclinat ad vitium* est, inquam,
signum naturæ nondum satis subjectæ virtu-
ti. Si verò *consideratio*, quam adhibendam
esse occurrit animo, *studiosè negligitur*, aut,
si est adhibita, tamen agitur, quod vult
affectus, etsi *Ratio* dictet, id esse malum,
tunc affectus *vitiosus* est, & peccatum. Si
autem *Ratio*, & lex virtutis probat, *verum*
esse bonum, quod appetis, ille demum
affectus, qui hanc *approbationem* sequitur,
dignus est laude: & si excitatur ita, *ut ve-
hementer exardeat*, vim habet maximam ad
magno effectus, qui non fierent, si non
fuiſſet excitatus affectus bonus, aut malus
sedatus. Itaque hoc Rhetorica agit, ut fi-
at.

at. Quòd si quis, ut fieri potest, & sæpè est factum, *per argumenta fallacia* fallas opiniones ingeneret animis, &, qui ex falsis opinionibus sequuntur, *malos affectus* excitet, abutitur arte, & *Sophista* est, dignus, cui carnifex linguam ex faucibus rapiat. Nos *artis bonæ* præcepta damus, quorum tria sunt genera. Primum de subjecto, secundum de objecto, tertium de causa affectuum.

PRÆCEPTUM I.

De subjecto affectuum.

SUBJECTUM affectuum est *auditor*, in quo volo excitare vel sedare affectum. Id, ut feliciter peragam, necesse est, *ipsum disponere*, sicut lignum humidum ad concipiendum ignem disponitur. Hæc dispositio autem dupliciter fit. Primò *sine arte*, si tempus expecto, quo ipse *per se*, ad id, quod volo, est pronior. 2. *per artem*, si circumspectè opus *sine mora*, quæ sæpe est noxia, aggredior. Ad hunc finem attendo, quò ille faciliùs inclinetur, ac proin quæ argumenta sint ad scopum magis utilia, hoc est, talia, per quæ efficias primò, *ut auditor te loqui sinat*. Sunt enim, qui ne quidem aures dant ei, quem suspicantur di.

dicturum contra se. Secundò, *ut eximas præjudicia*, quæ occupant intellectum, aut *affectus tibi contrarios*, qui obstinant voluntatem, quod est, *noxias dispositiones expellere*. Tertiò, *ut utiles introducas*, seu inferas animo *opiniones*, quas auditor ignorans, quò evadas, libenter admittit, vel *affectus excites*, affectui, quem intendis, promovendo servientes. Atque hæc sunt officia *exordiorum*, & interdum *transitionum*, pro quibus rectè faciendis adeò tria sunt necessaria, si non semper omnia, saltem plerumque aliqua. 1. *Insinuatio*, quæ fit ex persona loquentis. 2. *Animi præparatio*, quæ fit ex persona audientis. 3. *Occupatio*, quæ fit ex materia. In exemplis singula percipies clariùs.

§. I.

Exemplum Subjecti dispositi per Insinuationem.

Insinuatio fit à persona loquentis, cùm Orator in ipso dicendi principio talia loquitur, ex quibus potest concludi, quòd sit vir prudens, probus, & audienti bene affectus, quod fit, si exponit, quæ ipsum argumenta ad loquendum permoverint, & quæ non, nempe quòd impulsus sit 1. ex causa non levi. 2. Ex motivo virtutis.

tis. 3. Ex affectu erga audientem non malo.

Sic Nathan dispositurus Davidem ad dolorem de peccato, *insinuabit* se, ut audiatur, si dicat 1. quòd non *levis causa* eum cogat loqui, sed *necessitas*, eò quòd commissum sit crimen atrox, cujus qui est reus, se à pœna eximium putat. 2. Quòd urgeat non *causa propria*, sed *commiseratio alienæ miseriæ*. 3. Quòd Regis *nota sibi justitia* spem faciat obtinendi, quod petit. Ecce ita facta est *inventio*. Sequitur *dispositio*, & *elocutio* sic:

Rex magne! grande crimen ad tuum tribunal deferò, & cujus vel cogitatio, ut vides, tremore me concutit, facinoris atrocitate attonitum, & commiseratione viri optimi, qui injuriam supra modum gravem est passus, pæne mihi met ereptum. Quòd si in te non suspicerem, Rex, DEI vicarium Zelò justitiæ ardentem, atque in officii à cælo impositi cura pervigilem, nunquam intrâssem, verba facturum contra hominem, qui fastigii, in quod est elatus, altitudine ferox, extra teli jactum se credere consistere, neminemque eo animo esse putat, ut apud te accusare se audeat. Nunc, cum sciam, qui sis, da fiduciæ, quam in tua pietate posui, hanc gratiam, quaeso, ut patienter audias narrantem scelus, cui mi-

ror, quòd DEus tam diu patienter con-
veat.

§. II.

Exemplum Subjecti dispositi per a- nimi præparationem.

HÆc præparatio fit à persona audientis, cu-
jus te inclinationi, & expectationi præte-
fers satisfacere velle, adeoque dicis aliquid,
ex quo ille intelligat, te de ipso bene sentire,
& ipsi bene velle. Itaque considera 1. qua
etate, juvenis, an vir - - sit auditor. 2.
Qua conditione, plebeius, an nobilis, Su-
perior, an subditus - - - 3. Quibus moribus,
& affectibus, profusus, an avarus, ambitiosus,
an abjectus - - hæc consideratio faciet, ut re-
moveas *impedimenta* benevolentiae, eò quòd
loquaris talia, ex quibus audientis *inclinationi*
te accommodare videaris. Sic, si Absalon
Joabum belli ducem invitasset ad rebellio-
nis societatem contra Davidem, non de-
bet Joab ab initio statim reprehendere con-
ceptum consilium, alias non audietur:
Sed debet laudare *finem*, nempe ambitum
regni, & sic paulatim *medium* dissuadere.
Unde *inventio* sic fiet. 1. Loquor juveni, qui
capitur laudibus. 2. Regio principi, qui dif-
ficulter ab ambitu retrahetur. 3. Homini

temerario, qui impetu rapitur, & adulanti-
um susurros audit. Itaque dicam: 1. Ego
laudo, & æstimo prudentiam, quòd me
in consilium in tanta re advoces. 2. Ego
probo cogitationes magnanimas. 3. Ego
assentior *fini*, sed *medium* rejicio, quod im-
periti tuaserunt. Ex his fit *dispositio*, & elo-
cutio sic:

Quantum suspicio, Princeps, laudòque
regiam indolem, quæ in capiendum
sceptrum tam maturè exarsit, ut subdito-
rum, quorum incommodis à Patre senepa-
rum sollicitè provideri vides, desideriis me-
dearis: Tantum felicem me puto, si quid
aut operâ, aut consiliò adjuvare te possim,
ut quamprimùm, quò aspiras, tollaris,
præcipuè cùm, quanti me facias, vel ex
hoc uno intelligam, quòd in re tanta ni-
hil tentare sis ausus, quin antea Joabum
moneres. Neque deesse fiduciæ volo: Da-
bo *consilium*, quod in thronum te subvehet,
sed *aliud* dabo. Illud quod tibi, nescio quis,
parum prudens, & planè inimicus homo
suggerit, nimis est atrox, & periculi ple-
num.

§. III.

Exemplum Subjecti dispositi per occupationem.

Occupatio fit à materia, nempe cum auditor contra illam præjudiciò, aut affectu contrario occupatus est sive sua sponte, & tunc aliquid concedendum est illius opinioni, nec tota damnanda, vel ab aliis, & tunc istorum æstimatio prudenter est deprimenda, concitandaque in eos ira, contemptus, odium - - - velut in temerarios, imperitos, male affectos. - - - Utrumque ostendo in exemplo defensæ coram Putiphare Josephi. *Inventio* est: 1. Non damno, quòd credas uxori, sed tantum urgeo, ne damnes inauditum. 2. Considera, uxorem posse decipere, & te decere, ut nihil agas ex impetu, ne serò pœniteat. *Dispositio & elocutio* est hæc:

Sicut hoc, tantum abest, ut improbem, amice, ut etiam magnopere laudem, quòd uxori plus credas, quam servo, etsi eum fidelem semper, atque in administranda domo pervigilem in hanc diem habueris: hoc tamen, si quid suadere sinis, quantâ possum maximâ diligentia suadere velim, ne non auditum condemnes. Nam & fallere
te

te amor potest, quo uxorem complecteris, quæ si mentita est tibi, certè non mentita est prima, habetque ex sexu suo, quas secuta est, duces plurimas: & iræ impetus, si te abripi sinis, potest eò pertrahere, quò te abiisse, serò & pudeat, & pæniteat. Itaque quod aliàs facis, atque ad omnium virorum prudentium exemplum facis, amici consilium audi, neque in tua causa repente sis iudex, donec, quid iudicet alienus, perceperis. NB. Hi fontes *exordiorum* sunt omnes: In exemplis, ne *Stylus humilior* te offendat, adverte, non illa *perorari* ex pulpito, sed *ab uno ad unum* dici.

PRÆCEPTUM II.

De Objecto affectuum.

OBJECTUM affectuum, seu materia, circa quam omnes versantur, est *bonum*, & *malum*, aut *præsens*, aut *imminens*, quod ut hominem efficacius moveat, debet proponi velut *sensibile*, seu ita, ut non modò *audiatur*, sed quasi *videatur*, *tangatur*. . . . Affectus enim est motus animæ non *intelligentis*, sed *sentientis*, ac proinde à *phantasia* dependens. Fit autem objectum *sensibile* 1. per *spectacula*. 2. Per *descriptiones*. 3. Per *oratorias narrationes*.

§. I.

*Exemplum Objecti propositi per
spectaculum.*

Spectacula vim magnam ad animos movendos habere, experientia in Tragediis docet, in quibus sæpe imperitissimus choragus lacrymas ciet, si *artis defectum* supplere per spectacula possit. Oratori *usus spectaculi* rarò conceditur, saltem coram eruditis: Plebem in concionibus urgere interdum per talia, puta, per imagines, per calvarias, per facem ardentem - . licet, sed cum his conditionibus 1. ut non adhibeantur *spectacula absurda, affectata* - . quale fuit illud, cùm quidam Spiritum Sanctum evocans, jussit ex templi tholo columbam emitti - . sed talia, per quæ oculis subjicitur aut *ritus Ecclesiæ* eg. Renovatio baptismi, dispositio moribundi, - . aut *articulus fidei* sensibus exhibetur *instar præludii*, uti S. Ignatius vocat, eg. Calvaria, imago animæ damnatæ - . 2. ne Orator in spectaculo sistat, & vim omnem in illo ponat. Lacrymæ arescunt, & fructus cum illis, nisi oculis exhibita veritas *per solida argumenta* convicerit animum, quod qui facit, non difficulter carebit spectaculis,
mo-

modò eorum defectum suppleat ardor vultus, vocis contentio, gravitas actionis, & totius corporis conatus, quo palam fiat, non de nihilo agi, moneri seria, neque ad speciem, aut pompam garriri. Quòd si nihilominus aliquis velit uti spectaculo, & eg. animæ damnatæ imaginem exhibere, addat sermonem figuris & affectibus ardentem, dicatque 1. quem hæc imago repræsentet. 2. Quid repræsentet. 3. Quid ex hac exhibitione sit concludendum. Ecce exemplum ad finem concionis de inferno. Sic habet: Quòd si quis ex vobis infelici morte abripiatur in locum tormentorum, quem hucusque descripsi, videte, obsecro, videte, quæ sit eius futura species, quis aspectus! cheu! terrifica imago (*hic exhibitio fit*) & cujus, ah cuius (interrogo cum horrore, tremens ac pavens, ne mea sit) cuius, dicite, cuius est hæc imago? Infestum est, quod dicam: dicam tamen, quia prodesse malo, quàm placere. *Tua* imago est, puella impudens, nisi à lasciva familiaritate te abstrahas! *tua* imago est, libidinose juvenis, nisi fœdam consuetudinem damnes! *tua* est, ô Pater, ô Materfamilias, nisi curâ magis anxîâ salutis domesticorum invigiletis! *tua* ô Mercator, ô Civis, ô Rustice, nisi superstitionem aut fraudem olentes artes, & vetitas industri-

as abominemini! *vestra* est, ô miselli, ô innocentes pueruli, nisi velut à facie colubri semper peccatum fugeritis! . . . pro, ut me torquet amarissima miseratio erga vos omnes! ut vellem usque ad extremi judicii diem excubare pro portis inferni, atque illuc descendentibus ingressum occludere! Et justa sunt vota, siue felices in hac vita, siue miseri sitis. Nam, si *felices* estis, DEum immortalem! quæ fiet in primo inferni introitu terrificam metamorphosis! ecce! pro vestibus pretiosis ignem induetis, pro monilibus stringet catena candens, pro cibis comedetis serpentes, pro vino bibetis venenum aspidum, pro lecto sternetur prunæ, pro risu fletus erit, & stridor dentium. Quodsi jam nunc *miseri* estis, contempti, pauperes, ægri, & denique *præterea* ad inferni pænas rapiendi, cheu! quæ potest esse calamitas gravior? Quid? Non jam nunc multi vestrum audiuntur de malis suis conqueri, diceréque, Jam ante mortem se ignibus inferni torqueri? ergo si post hanc vitam propter blasphemias, propter furta, propter impudentiam, propter salutis incuriam, aliud vos nihil quàm novus infernus manet, Superi! quem non *gemina* tam atrocis miseriæ miseratio tangat? Sed nisi vos vestri misereat, nihil mea commiseratio prodest. Miseremini,
mi-

miseremini vestri vos, ne veniatis in hunc locum tormentorum. Nunc lacrymæ profunt! nam ideò tam gravia mala intentat DEus, ut nemo non velit *ventura* effugere. Ecce quàm bonus est! Et qui tam bonus est, an non est dignus, ut ametur, etsi nullis nos minis cogeret? Ah! dignus est! procidamus! clamemus corde, & ore: Amo te amabilis DEus, & vel ideò *amabilis*, quia *terribilis*! nam nisi *terribilis* esses, quis te amaret? *Terrore* urges, ut amare velimus: Adeò *amari* desideras, ut possis *amare*. O amabilis DEus! quàm ego dudum sum meritus ardere in inferno, quia sic frigeo in amore! nondum ardeo in inferno, quia tu ardes amore mei, neque ferre potes, ut ibi ardeam, ubi amari à me non poteris. Bene est! ergo ibi nunquam ardebo, sic spero. Nam, tu dixisti, *impium* quemvis te recepturum in gratiam, quacunque se die converterit. Ecce *hæc dies est*, qua convertor! dixi, nunc cœpi! convertere ad me, Domine DEus, convertere, ut *perfectè* convertar.

§. II.

Exemplum Objecti propositi per descriptionem.

DEscriptio rem subjicit *sensui* uni, vel pluribus, ita, ut non audire solùm, sed

videre, gustare, tangere tibi videaris, quæ dicuntur. Nihil est ad tenendam phantasiam tali descriptione potentius. Cavendum tamen, ne studio accersas (uti Sophistæ, qui nihil, nisi ut delectent, & fallant, quærunt) sed utaris per occasionem, cum opera pretium erit, ut aliquod argumentum animis fortius imprimatur. *Materia* descriptionum sunt locus, res, & persona. *Forma*, seu *inventio* descriptionis fit à partibus, causis, & effectis, quibus eleganter comparationes adduntur. *Dispositio* est ad arbitrium, & vel per ordinem, quem *natura*, & *ars* usurpavit in re producenda: vel per ordinem sensuum, ita, ut prius explicetur, quod visui, deinde quod auditui, odoratui, gustui, demum quod tactui observandum occurrit: vel denique per ordinem, quem pictor observaret, si formaret imaginem. Unde juvat plurimum, sicut Poëtam, ita Oratorem, non raro attentè contemplari celebrium artificum tabulas, in quibus prælia, naufragia, triumphos, certamina Martyrum - - exhibent. *Elocutioni* ornatus additur 1. per epitheta sensus ferientia, 2. per reflexiones, & crises, quibus Orator animi sui sensum, aut affectum circa rem descriptam exponit. 3. Per varias figuras, quas tu per observationem in lectione auctorum facili-

cilius, quàm ex præceptis cognosces. Exemplum lege.

Descriptio loci.

Locus alius est, quem fecit *natura*, ut in aëre cælum, in aqua insulæ, in terra montes, valles, sylvæ - - alius, quem format ingenium, ut est apud Poëtas patria ventorum, domus invidiæ - - alius, quem *ars* efficit, ut est hortus, officina, palatium - - quicumque sit, describitur per partes, causas, & effectus. Sic si quis velit *admirationem* excitare de Guilielmi V. Bavaricæ Ducis eximia in S. Michaëlem Archangelum veneratione, nihil efficiet dicendo: *Ita pius fuit, ut magnificum ejus honoribus templum ædificaverit.* At verò si templi, quod *admirationis* objectum est, magnificentiam quasi depinxerit, facile obtinebit, quod volet. Depinget autem hac praxi. 1. Fit *inventio*. Templi *partes* sunt, ingressus, seu propylæum, portæ, pavimentum, fornix, altaria: *Causa efficiens* artifex singularis, *causa finalis* cultus Sanctorum illis temporibus ab hæresi impugnatus, & imprimis S. Michaelis Ecclesiæ tutelaris: *Causa materialis* immanes sumptus, *causa formalis*, insignis altitudo, latitudo, longitudo, *effectus* Bavaria in fide conservata, & Monacensium

pietas adjuta. Hæc satis ampla materia est, præcipue si *singula* rursum per suas partes, cum est operæ pretium, latius exhibeantur. *Dispositio* fit, qualem servavit *ars*, ita ut incipiatur ab ingressu, & deinceps progressus fiat ad alias partes: *causæ* tamen imitantur, ubi opportunitas erit, & effectus adjunguntur in fine. *Elocutio* est hæc, cum ornatu supra exposito:

Sed unum inter alia centena magnificentissimæ pietatis monumentum filere non possum, Basilicam toti Europæ admirabilem, quam in urbe Bavariæ suæ principe *Angelus Principum* Principis Angelorum honoribus ædificavit. Stat moles augusta frontem in immanis altitudinis pyramidem efferens: Apici *Salvator mundi* insistit operis principium ac finis: *Ingressus* patet per geminas marmore Pario nitentes portas, quas inter *ingens imago* visitur in ære *Templi Patronum* referens, substrato pedibus draconi stygio insultantem, & ore lacero turpiter ringentis guttur hastâ crucis configentem. Circùm animatas in saxo statuas posuit artifex, *Heroium effigies* ab Ecclesiæ defensæ laude celebrium, & velut ex amphitheatro applaudentium victori Angelo, seque ad ambitum ejusdem laudis mutua adhortatione firmantium. Atque hic *ingredientes* aspectus rapit, *Ingressos* major occupat admiratio

immensi fornicis, quem nullæ columnæ, sed solum iustinet ingenium architecti, seipsum, quod narrant, obstupescantis, & fieri potuisse, quod fecerat, propè negantis. *Tholum* parergis, *latera* statuis ornâ-
runt, qui gypsum tractant, venusti pla-
stes: *Pavimentum*, quàm longum & latum est, lapide Porphyretico splendet, diem undique admittentibus grandioris formæ *fenestris* decem & octo. *Ternis* utrinque *aris* testudines sex incumbunt visendi operis: *Quaternas* alias liberius licet accedere, quippe nullis murorum septis inclusas, quæ in facelli angustias cogerent. *Medium spatium* Crucifixus ex aurichalco fusus intercipit, *Mausolæi* ornamentum, quod sibi sub pedibus Angeli ex eadem materia formati, & indice digito de refrigerio defuncti animæ impendendo prætereuntes admonentis, pi-
issimus Princeps posuit, ut manifestum es-
set, in quo spem suæ resurrectionis repo-
neret. Hic per septem marmoreos gradus ad summam aram ascenditur, quæ quantum loco, tantum pretio reliquas superat, opere scriniario quidem, sed planè aureo, in Hie-
rothecæ formam ad oculorum stuporem fastigiata. Imago bellum sacrum exhibet, quo inter se Angeli olim commissi sunt, opus dignum artifice Schvvarzio, quem securè *Apellem Germanum* voco: adeò se supra in-

vidiam extulit. Medius MICHAEL emicat, splendore terribili circumfusus, & quod mireris, *nusquam se minor*, sive proximus inspicias tabulam, sive ex postremo templi angulo arbitreris. Nigricat frons, scintillant oculi, tota facies furorem angelicum spirat, quo exardens crucem attollit, & *quis ut DEUS?* clamans (certè clamantem audire te putes) sublato pede, impetòque calce, Monstrum tartareum cælo ejicit. Cadit infelix Lucifer, & cum duce focii utrinque præcipites, quibus suprà Cælestis Pater ex pura luce illudit, sibi in victoribus placens. Annos quinque supra decem, & regios sumptus labor exegit, quo perfectum est opus, quàm cælitibus illo maxime tempore, quo adversus eorum cultores hæresis furiosè debacchabatur, gloriosum, tam Religiosissimo Duci jucundum, quòd operâ suâ stare intelligeret perpetuum & Bavaricæ fidei, pietatisque propugnaculum, & suæ Religionis monumentum, in cujus aspectu confusi coævi Principes discerent, quàm multò sapientius Guilielmus DEO reddiderit, quod à DEO acceperat, ac ipsi DEO rapuerint, quod DEUS non dederat.

De

Descriptio rei.

REi nomine hìc intelligo , quidquid *in aliquo loco est , & persona non est* , puta, *in aere* solem , stellas , nubes, fulmen, grandinem , ventos , iridem , aves , muscas - *in aqua* pisces , margaritas, conchas, fontes, lacus , fluvios - *in terra* belluas, animales , flores - - similiter ea , quæ fiunt *per artem* , ut naves , horologia , arma , imagines - - describuntur hæc etiam omnia per partes , causas , & effectus. Sic, si eg. velis excitare auditorem ad DEI admirationem vel *ex rosæ aspectu* , nihil efficies, dicendo : *Quis non admiretur DEum vel ex rosæ aspectu?* At, si, qualis sit rosa , quæ est *objectum admirationis* , latè descripseris, rapies , quò voles. Describes autem sic: 1. fit inventio. *Partes* rosæ sunt caudex , folia, apex. *Causa efficiens* prima DEus , altera semen, quod adjuvat sol per calorem , ros per humorem , Zephyri blando frigore. *Causa materialis* terra, & lutum. *Causa formalis* species reginæ similis. *Causa finalis* , & effectus , sensuum delectatio. Ex his fit dispositio, quæ hic aptè fieri potest per ordinem sensuum, explicando , quantum quemvis delectet. *Elocutio* sic : Quàm magnus regnat vel in minimis DEus ! eja! rosam car-

carpamus! vide, ut rectus surgit ab imo caudex, spinis asper, quibus manuum petulantiam arceat! ut se folia in circulum explicant colore amabili, qui virginem decet! ut se aureus ostentat apex, diadema reginæ florum! Neque tamen, quæ floribus dominatur, servire hominibus erubescit. Admove naribus: Superi! ut recreat, ut blanditur! ut ambit amari! Quid multis? tota in tuos se usus impendit. Admove ignibus: densatur in saccharum, ut gustum oblectet, liquatur in succum, ut medeatur languori. Amplius vis? Folia substernit quieturo, ut mollius cubes. O nobilis creatura divinæ, non dico, potentiæ, sed bonitatis, sed benevolentia, sed amoris! ex luto prodit, & ut prodeat cum decore, sol florem suis inaurat radiis, ros uniones aspergit, Zephiri foveant, aurora pingit, tota occupatur natura.

Descriptio personæ.

HÆc descriptio ex *Hypotyposi*, ac *Ethopæjæ* componitur, & omnium maxime ad *Oratorem* pertinet. Fit autem similiter per *enumerationem partium*, ex quibus persona describitur, & adduntur insuper eius *affectus* & *animi constitutio*, quæ licet pingi non possit, tamen potest narrari, & per externa

na

na etiam, quæ edi solent, *signa* describi. Sic, si eg. Studiosus pauper ad mulierem divitem (Cererem vocemus) erga hoc hominum genus liberalem veniat, eleemosynam, seu panem rogatum, adeoque commiserationem sui excitare velit, parum efficiet, dicendo: *Ego sum miser, itaque da aliquid.* Sed si miseriam, quæ est *objectum commiserationis*, describat, obtinebit, quod volet. Describet autem sic. 1. Fit *inventio*. Enumera *partes*, seu *species* miseriæ, nam alia est in re, alia in spe, seu *neque habeo, neque spero aliquid.* Hæc duo membra iterum dilata, &, quòd sis miser in re, proba describendo *effectus* miseriæ in vestibus, & corpore, quod rursus fit per *partium enumerationem*. Quòd autem sis miser in spe, proba per *causas*, quia neque spes auxilii à notis est, neque ab ignotis, quod ex moribus, & affectibus illorum ostendet. Ex his fit *dispositio*, in qua servatur *ordo*, quem dictat prudentia, ita, ut eg. *Stylo rudi* sic dicas: Miserere, sum enim miser in re, & in spe: *In re*, nam ut vides, & vestes sunt detritæ, & corpus macie tabescit. *In spe*, nam noti juvare non possunt, cum ipsi sint pauperes, & opẽ expectent à me: Ignoti autem convitia pro eleemosyna dant. Ita *Stylo rudi* primùm fit omnis *Supplicatio*, & *Memorialia*, quæ vocamus, talique *Stylo* (quod tyroni suadeo, ut SEMPER

PER ac in quocunque Exercitio faciat *Obiter facta dispositio* ornabitur per hanc elocutionem:

Quæ ubique celebratur misericordia tua, optima Dea, qua diceris miseris cum tennerrimo affectu succurrere, illa mihi animos fecit, ut subire conspectum auderem, & pulsare ad hanc januam, quæ nulli supplici furda est. Nemo est enim miserior me, siue quis in re, siue in spe, se miserum dicat. Nam vide quæso, ut pallet facies, conciderunt genæ, subsidunt oculi, emarcuerunt brachia, labant pedes, totus, quantus vix ossibus hæreo: De carne quod superest, proximè pediculi devorabunt. Hæc si non perspicias, quæ magis manifesta sunt, vide. Quid? hunc centonem tu pallium dicas? Hoc foramen nomen pilei habeat? Hic funis collare vocetur? Toga, caligæ, tibialia, calcei, vetusti, detriti, laceri sunt, indusium omnino est nullum. Ipsa medi-
us fidius miseria si vestiri posset, non alibi reperiret vestes sibi idoneas magis, quam istas meas. Itaque cum condiscipulorum fortunam cum meis calamitatibus comparo, sæpe lacrymas non teneo miser, & Deos omnes incuso amens, quòd me non canem potius, aut asinum, quam hominem fecerint. Adeò felix est belluarum conditio cum conditione pauperis studiosi collata. Quòd si saltem spes affulgeret aliqua

qua sereni post nubila Phæbi, næ ego non modò patiens, sed latus ferrem molestias, quibus me obruit hæc hyems summa, tempestas perfrigida, imber maximus miseriarum. Sed quod malis meis pondus immane addit, est desperatio secuturi veris. Nam quis mihi adducet Favonium? Pater senex, parens vetula, cognati rustici, fratres parvuli, sorores tantillæ, tantum abest, ut juvare me possint, ut opem ac solatium omnes expectent à me. Amusus, ajunt, hodie Rhetor est: Deinceps erit Philosophus: mox inter Flamines merebitur: erit Sacerdos Jovis: multi sunt reditus: nos omnes alet. Neque intelligunt stupidi, quòd, quem *sui* non possunt, *alieni* juvare nolint. Sacerdos ero! quis promovebit? Qui nunc mendicanti frustum panis negant, tunc, credo, sacerdotium dabunt? *Pauper ubique jacet*: Ubicunque januam pulso, ut primùm visus sum, convitia pro nummis accipio. Quid? Clamant: Studioso eleemosynam ego? Si homo frugi esset, non mendicaret. Haberet bonum virum, qui aleret: Instruendo parvulo ditiori fuisset adhibitus. I frugiperda! noct-ambulo! scurra! i, lege, scribe, stude, vel si non potes, aut non vis, ad stivam, ad farculos, ad ascias manum applica. Si laboras, habebis, quod rodas. Vides, ut
in.

inhumani sunt homines, qui volunt, ut miseris cæteris etiam miseras laboris mihi ipse adjiciam. At tu saltem, nam bona es mulier, miseresce tenerius. Per ego te, quidquid amas, obtestor, alimentum sup-
pedita! quanquam quid ego clamo? Quan-
do pro me tot ora clamant, quot frustra
hoc pallium, quot foramina hic pileus,
quot hæc vestis centones, quot cavernas
hæc exucca facies habet.

§. III.

Exemplum Objecti propositi per Narrationem.

NArrationis materia sunt actiones & eventus
veri, vel ficti. Forma quatuor dotes
habet, ita, ut 1. sit *brevis*, quod fiet, si o-
mittas superflua, quæ ad scopum, quem
intendis, non faciunt. Cæterum longa
non est, ubi quidquid dicitur, *utiliter* di-
citur. 2. *Probabilis*, qualis erit, si omittas,
quæ inter se videntur pugnare, aut aliun-
de *difficulter* credi posse. 3. *Clara*, ideò ser-
vandus est bonus *ordo*, & *circumstantiæ* ad
rem facientes sedulò exponendæ. 4. *Suavis*,
qualem faciunt figuræ verborum ac sen-
tentiæ. Ad figuras verborum pertinet usus
frequens *temporis presentis*, & *modi infinitivi*.

Fi-

Figurae sententiarum magis idoneæ sunt sustentatio, exclamatio, apostrophe, prosopœja, dialogismi, seu colloquia, Ironia . . . quibus explicantur *mores*, & præcipue *affectus interni* personarum, de quibus narratio fit, idque sive sit *fabula*, sive *historia*, sive *parabola*, sive *Apologus*. De singulis exemplum habe.

Exemplum Fabulae.

Sit docenda hæc veritas: *Noxium est juveni, non obedire*, docebis ex fabulis ab exemplo Icarî, quod ut facilius moveat, narra- bis *ad sensum*, & hujus *eventus* initium, me- dium, & finem sub oculos pones. Initi- um erit *admonitio Patris*, quæque illam præ- cedebant, comitabantur, & sequebantur: Medium, *admonitionis contemptus*, & ejus ite- rum adjuncta: Finis *interitus*, similiter cum suis circumstantiis, ex quibus habes *materiam*, quam *Stylo rudi* congestam sic ornabis:

Quam sit noxia temeritas consiliorum contemptrix, funestus Icarî interitus docet. Sibi, ac filio alas ex cera fecerat Dædalus pater, quibus in auras elati ex labyrintho, quo tenebantur captivi, in libertatem eva- derent. Priusquam tamen viam inirent so- lis avibus perviam, anxius de filio pater, Sciebat enim, quàm futuri minimè pro-

vida iuventus sit) monere non omisit , ne à latere suo longiùs avolaret. Icarus promittere omnia : Mox alas expandere , & libertatis avidior avolandi licentiam postulare. Tollit in altum se Dædalus , sequitur filius , superant muros feliciter , provehuntur per aëra , & maris latè infrà spumantis inanes minacias securi despectant. Tum verò (nam solet felix audacia temerarios facere) ut se liberum , ut in usu alarum felicem vidit puer , nihil ultrà metuendum ratus , cœpit se altiùs tollere. Clamat Pater : Icare , quò te evehis ? In ruinam ascendis ! via media est secura , Patri crede ! ad Patrem relabere ! quid ille ? Num paruit ? Num respondit ? Num commotus est saltem ? Imò ne audiit quidem , sed juvenili furore correptus , celerrimo impetu supra montes se extulit , jam nubibus imminens , & vicinum solem impudenter inspiciens. Verùm nec oculi splendorem , nec æstum pennæ tulerunt in liquecente cera defixæ. Ergo offusa caligine , & fluentibus alis labitur in præceps miser , ac se in mare , patrem in lacrymas mergit. Credo , cùm volvebatur per aëra , illud voluisse animo , quod multi ante ipsum conceperint juvenes , multi post ipsum concipient votum : *Ultinam obedissem !*

Exem-

Exemplum Historiæ.

Velis docere, *superbos infelices esse.* Historia de casu Amani serviet, quam rursus in initium, medium, ac finem cum suis adjunctis divides, & *Stylo rudi* expones. Deinde sic ornabis:

Semper superbia infelix est. De Amano audistis? Erat vir Assuero Regi à consiliis intimis, & supra omnes Magnates charus, opulentus, potens, atque à Persis velut unus ex Diis minorum gentium adoratus, denique felicissimus inter mortales, nisi fuisset superbus. Sedere ad fores palatii regii consueverat Mardochæus Judæus, Reginae nutritius, homo pius ac simplex, Regique, quòd conjurationem adversum se ab Evnuchis adornatam detexisset mature, acceptus in paucis. Is Amano cubile Regis pro more ingredienti, & illuc trans-eunti semel, atque iterum non assurrexerat. Id crimen visum est Thraconi non ferendum. Venit domum suam fremens: contumeliam uxori, liberis, amicis queritur: negat, gaudium, quod sive ex splendore familiae, sive ex opum magnitudine, sive ex regis favoribus caperet, par esse posse tristitiæ, in quam ab uno Judæo fuisset conjectus: vitam sibi medias inter delicias acerbam fore, quamdiu de Mardochæo non exegis-

t vindictam: Consilium darent. Illi fortis
iri mæstum, irasci circumciso mancipio,
robare ultionis propositum, modum docere.
Omnia, inquiunt, potes apud Regem:
unius scelus gens omnis luat! talis
debet Amanum ultio. Accusa Judæos Regi
velut homines regno Persiæ noxios, & legem
colentes adversam nostræ: evinces facile,
ut in excidium universorum consentiat.
Dictum, factum! Deceptus Rex cruentum
consilium probat, scribuntur litteræ ad
Præfectos Provinciarum, appenditur
sigillum regium, designatur dies, qua tota
Judæa natio neci detur: Ipsi Mardocheo
erectum ante oculos patibulum stat. Jàm-
que triumphabat Amanus gaudiò, quod ex
vindictæ tantæ gustabat dulcedine, cum re-
pentè mutavit se scena, & coactus est ipse
personam agere, quam minimè vellet. Es-
ther Regina de malo instante monita, se-
stitit Regi, & postquam, quibus eum scie-
bat capi, blanditias adhibuit, docet, quàm
innocentes Judæi sint, quàm crudelis A-
man, quàm temerarius, qui ausus esset
Regem inducere ad decernendum malum
suæ clementiæ tam noxium, ipsi Reginae,
quippe quæ etiam esset Judæa, ferale, at-
que mortiferum. Enimverò exarsit Rex,
& sine mora suspendi Amanum cum tota
familia jussit. Rapitur infelix (nihil pre-
ces,

ces, nihil sanguis, nihil merita valent) rapitur, & ex eadem, quam erexerat Machabæo, cruce suspenditur. Huc miserum ambitio extulit: non potuit altius.

Exemplum Parabole.

VELIS docere, quid imprudentia noceat, serviet de virginibus fatuis parabola, quam rursus in initium, medium, ac finem Stylo rudi divisam, sic ornabis:

Imprudentia mater seræ pænitiæ est. Expertæ sunt virgines fatuæ, quæ cum prudentibus quidem exierunt obviam sponso & sponsæ, non item cum illis admissæ ad nuptias sunt. Nam, cum neglecto sociarum exemplo vasa secum nulla tulissent, ex quibus oleum, si fortè in lampadibus defecisset, affunderent, contigit, ut moram faceret sponsus, ipsisque interea dormitantibus oleum pæne consumeretur. Media nocte repente exoritur clamor, venire sponsus nuntiatur: Surgunt omnes: Prudentes properant alacres in occursum: Fatuas emoriens lumen sollicitas habet. Pessimè enim malum præsens cruciare animos solet futuri incurios. Quid agerent? cum sororibus irent? sine lumine venientes non respiceret sponsus. Remanerent? Exclusæ à nuptiis forent. Vertuntur ad preces,

ut de oleo suo tantillum sibi sorores supeditarent, orant submisse. Sed audiri non meretur, qui videre non vult. Ablegatæ ad mercatores ut emerent sibi, dum vagantur, ecce novum infortunium! Sponsus venit, & quæ paratæ erant, intraverunt ad nuptias. Illæ diu post reduces januam clausam invenerunt, & inutilibus, quia seris lamentis, imprudentiam suam damnarunt. Tanti est, in tempore sapere,

Exemplum Apologi.

VELIS docere, *quam noceat odium*, serviet Apologus (id est, *narratio*, non, qualis est *Parabola*, de rebus, quæ inter homines, etsi non contigerint, contingere tamen potuerunt, sed de rebus, quæ vel inter animalia, vel inter res inanimas, vel inter daemones etiam, aut inter homines & bestias per commercium sermonis adjutas finguntur contigisse, etsi contingere nunquam potuerint) serviet, inquam, *Apologus de lupo*, qui in foveam, quam ex odio struxit vulpi, ipse se præcipitavit. Divide pro more in initium, medium, & finem, *Stylô rudê*: Deinde sic eloquere:

Ex gravi quondam morbo cum decumberet leo, acciri ad se edictô jussit omne ferarum genus, ut, si quod malo remedium esset, consilium darent. Nec fuit mora:

mora: Conveniunt, quotquot alebat sylva: Una se vulpes, nescio quod metuens malum sibi, passa est desiderari. Oblatam hîc invisæ bestiæ nocendi occasionem gavisus lupo maledictis incessere absentem cœpit. Contumacem, dicebat, belluam esse, quæ tantô studiô concurrentibus cæteris abesset sola. Quam enim absentia causam jactaturam? Nescisse edictum regium? Totam illud sylvam geminato à circumjectis montibus latratu præconis canis personuisse. Non credidisse, quòd esset in mora periculum? Quasi, quæ sciat fera, quòd ægrotet rex, non hoc solo nuntio consternata accurrere debeat, & quo posset, consilio, miseratione, obsequio, teneatur solatium ferre. Dubitari non posse, quin callida bestia tacito gaudio ad Regis periculum exilierit: & scilicet hanc esse adulationis malignam indolem, ut, quamdiu, quod speret, habet, blandiatur: spernat, cum credit, actum esse de vita patroni. Caput oppignerari se suum, nisi jam animô vulpes agitet, quem Regi demortuo successorem eligi sibi profit, quémque & suo, & simpliciorum per fraudes collectis suffragiis sibi debeat demereri. Exarsit irâ leo, & vera dixisse lupo sibi videri professus, accersit Melampum: festinare jubet, ac, ubicunque odoratus fuisset vulpem, ad

se adducere. Celeriter canis mandatum exequitur. Sed vulpes, ut est astuta, id ipsum fore præsentiens, properanti se offert obviam, anhela, ac æstuans, quasi jam longam viam cucurrisset. Continuo canis, væ tibi! inquit, nam cur postrema ades? accusatorem lupum acerbum habes: Rex irâ fervet: Vide, quî te defendas. Vulpes, quod sibi animal absenti struxisset calumniam, certior: gratiam tibi ferant Dii, amice, inquit, pro tempestiva monitione! sed nihil defensione est opus, ubi nullum est crimen. Inter ejusmodi colloquia venit ad limen specûs. Visa vulpe fit minax murmur, & jam exerit dentes lupus, conjectisque in leonem oculis expectat nutum, quo jubeatur lacerare obstinatum regio præcepto animal. Rex ipse torvum intuens, cum terrifico rugitu, cur, unde, tam serò adesset, imperiosè interrogat. At vulpes nihil trepidans, Scilicet, inquit, ut tibi sanitatem exorarem à Diis, Rex, sacram peregrinationem institui: hæc causa est moræ. Delphis hac hora redeo, ubi toto prostratam corpore, post multos gemitus, & longum fletum denique solatus Apollo est, ac, quo remedio sanari posses, luculenter edocuit. DEO pare, & spes vives. Ad hanc vocem pacatior jam leo, & grave caput inclinans in cubitum,

Ô, gemit, ut non desperata sit salus! simul feræ omnes, ut citò, quæ medicina sit malo, edisserat, vulpeculam urgent: Et illa, attendite, inquit, nam in vestra potestate est, posse mederi. Originem morbi esse senium, Apollo dixit: vitiò senectutis calorem refrixisse vitalem, inde vitium stomachum pati, inde marceremembra reliqua. Sed rediturum vigorem artubus, si Rex non horreret lupi sanguinem bibere, & pelle recens detracta pateretur involvi. Hic verò tremere lupo primùm, deinde suppliciter accidere Regi, vitæque gratiam postulare: mox execrari vulpem pro mendace: denique miseris modis exululare, quòd esset moriendum infanti. Frustra omnia. Exclamant feræ: æquum esse, ut subditus vitam Regis impendiò suæ redimat. Ita, quod vulpi adornaverat malum, ipse perpessus est, iceleris pœnâ in auctorem reversâ.

PRÆCEPTUM III.

De causa affectuum.

CAUSA affectuum est opinio boni, vel mali, quæ tantò maiorem vim ad movendum habebit, quantò grandius videbitur bonum, aut malum esse, quod immi-

nere, vel adesse putatur. Apparet autem grande per *amplificationem*, seu quod idem est, per *exaggerationem*, non *supra verum*, quod Sophistæ faciunt, sed *ex vero*, quod auditor non satis apprehendit, nisi *enucleatius* exhibeatur. Atque in hac *amplificatione* præcipuum est artificium, quo se Orator à Philosopho distinguit. Unde de singulis generibus, quæ primi Eloquentiæ Doctores tradiderunt, exemplum dabo. Primum Aphthonius, alterum Quintilianus, ultimum Aristoteles commendavit.

§. I.

Exemplum Causæ propositæ per amplificationem Aphthonianam.

HÆc amplificatio fit per *Chriam*, cujus octo capita Aphthonius numerat: liberum erit tamen pro amplificatione jam pluribus, jam paucioribus uti. *Exordio* servit *encomium*, quo laudas auctorem dicti, vel facti, quod amplificatur: Sequitur *Paraphrasis*, seu ejusdem latior expositio, aut narratio: Deinde *causa* recensetur, propter quam vera esse sententia judicatur, aut ex qua factum processisse credibile est. Postea ponitur *contrarium*, ex quo dicti veritas, & facti honestas clarius elucescit: Tum *simi-*
le

le adducitur ex re obvia, quæ sub oculos cadit, & *exemplum* ex historiis, fabulis, parabelis, apologis, aut experientia: Tandem *testimonium* ex verbis scripturæ, sensu Patrum, dictis Sapientum, numismatum monumentis, inscriptionibus Statuarum vel sepulchrorum, adagiis, fama, opinione vulgi. Additur *Epilogus*, in quo urges scopum, propter quem dictum vel factum amplificasti. Sic, si velis sedare horrorem patiendi, ostendes, pati esse necessarium, idque à testimonio Jobi, dicentis: *Militia est vita hominis*. Ecce argumentum sic propositum vim non habet. Ergo *amplifica*, & 1. lauda Jobum, quod opere & ore patientiam docuerit. 2. Expone textum per *Paraphrasin*, seu explicationem singularum vocum, quod sermo sit de vita hominis, non angeli, pecudis - - & de vita cujusvis hominis, nullò exceptò, & quod militia sit, ubi non est locus deliciis - - 3. Adde causam, cur militia vocetur, nempe quia *intus & foris* hostibus cingimur. 4. Urge à *contrario*, seu per *confutationem*, putantium, cælum à Sybaritis expugnari. 5. Doce ab *exemplo*, quantum Sancti pugnaverint. 6. Et à *simili*, quid fieret, si sic milites molliem amarent. 7. Et à *testimonio* Apostoli: Labora, ut bonus miles Christi. 8. *Epilogus* adhortatio est contra patiendi hor-

horrorem. Ita facta est *inventio*, cujus *membra* si per particulas nectas, & singula figuris, epithetis - - (quod non est difficile haecenus dicta intelligenti) ornes, prodibit amplificatio *per chriam* sic:

1. Job Hussitarum Princeps, sicut *heroicae patientiae gloriosam virtutem opere exercuit*: Ita ut imitationem sui redderet *faciliorem*, axiomata posteritati scripta reliquit *divinae sapientiae plena*, & ad animos contra quaelibet adversa muniendos *mirum in modum efficacia*. Unicum seligo, quo inevitabilem, quidquid moliaris, *patiendi necessitatem* ante oculos ponit, atque praeter adversa & molestias nihil expectandum egregie docet, dum dicit: *Militia est vita hominis super terram*. 2. Audite illum puppi, Narcissi, Sybaritae! *militia*, inquit, *est vita hominis*. Vita Angeli laetitia, vita daemonis malitia, vita pecudis mollicita sit: Sed vita hominis militia est: Nemo excipitur: qui homo est, miles est. Diviti & pauperi, civi & nobili, Regi & subdito, robusto & tenero, sano & aegro vivendum est in castris, in quibus haud sane locus est otio, aut somno, aut conviviiis, aut ludis: sed laborare oportet, vigilare, pugnare. 3. Semper enim hostibus cingimur. *Intra nos rebelles concupiscentiae pugnant*: *Extra nos mundus & daemon in*
no.

nostrum jurârunt exitium. Nulla pax est, ac neinduciæ quidem. Mundus verba pro jaculis mittit, exemplis pro ense utitur: *eminus*, & *cominus* ferit. Ex insidiis *dæmon* invadit, jam vi, jam fraude deditio- nem extorquens. Timendus tamen non esset exterior hostis, nisi cum illo *perfidus* civis colluderet: sed tumultus maxi- mē periculosus in animo est. *Effrænis* amor, ferox odium, insanæ cupiditates, atroces iræ, tristitia, gaudium, spes, despe- ratio, audacia, timor, pudor, in nostram concordant perniciem: Si languidi in pugnam procedimus, actum est. Ad arma, ô boni, ad arma! 4. Rideor. Nam quid, inquiunt, his clamoribus opus est? Militia vita dicitur, metaphora est: terreris vocabulo. Metaphorici hostes, Metaphoricæ pugnæ sunt: nemo vincitur, nisi volens: victor est, qui vinci non vult. Hem heroes! ut vos felicitas amat, quibus victoria obtingit sine pugna, stipendia etiam otiantibus dantur, gloria venit sine labore. Io! surgunt ignavi, & rapiunt cælum! 5. Vah! ut insaniistis igitur, qui tantis vos laboribus consumpsistis confessores beati! ut stulti fuistis Martyres, stulti Apostoli, Virgines fatuæ omnes! sudore & sanguine cælum constitit vobis: Nunc tanti non emitur. 6. Quanquam quid milites emant? Rapiunt

unt cælum. Rapiunt utique, imò dedicatione accipiunt milites. Sed vos, delicati, judicate, quid in vobis simile militi sit. Quid? Militem calamistratum incedere, delicias in castris quarere, laborem, molestiam, pericula fugere decet? 7. Apostolum audite: Labora, inquit, ut bonus miles Christi: Bonus es, si sequeris Ducis exemplum. 8. En vexilla Regis prodeunt cruce insignia: aut crux amanda est, aut militia abdicanda.

Alia Chria sit admonitio Ecclesiæ per dictum & factum: Memento homo - - cum cinerum impositione. Causa ab utilitate hujus memoriæ per effectus contra omnia vitia. Contrarii effectus sunt in oblivione. Simile cum viatore, qui cogitat, se transire. Exemplum Romanorum, qui inclamabant triumphanti: Memento, te hominem esse. Testimonium sapientum, qui una voce docent, mortem esse magistram vitæ. Epilogus urget curam memoriæ per spem & timorem, cum praxi, ut quoties lavas manus, & audis de funere, cogites: hodie mihi, cras tibi: & quæ parasti, cujus erunt? *Elocutio:*

Huc ades, vanissime juvenis! cineres recipe, quos Ecclesia inspergit capitibus. Audi monentem: Memento homo, quia pulvis es, & in pulverem reverteris! Intel-
ligis

ligis miser, qui sis? erigere, inflare, intumesce, quantum lubet; Pulvis es, qui à vento diffatur: Pulvis origo tua, pulvis finis est. Memento! 2. O sapientissimam constitutionem! ô morem sanctum, qui tam salutare hominibus cogitationes ingerit. Nam quod cogitari potest efficacius remedium, quo vitia expugnentur, si non est mortis memoria? hæc opprimit superbiam, confundit avaritiam, debellat invidiam, domat luxuriam, frænât gulam, iram subigit, fugat acediam. 3. Quemadmodum enim, qui viatorem se esse meminit, festinat in patriam, adeò ut eum neque hospitii deliciae retardare à cursu possint, nec laboris tædium ad figendam in via habitationem incitare: Ita qui moriturum se meminit, eum nulla cupiditas ad libidinem, nullus metus in crimen trahet. 4. At verò pone mihi suæ fortis oblitum, & qui se mortalem rarò cogitet: nã tu advertes continuo, quàm turgeat ambitione, quàm diffluet otio, quàm marcescat deliciis. Pectere crines, tornare cincinnos, cerussare genas, in risum labia, verba in adulationem, vestes in elegantiam componere, hic unus labor est: De conviviis, de ludis, de ganeis, de venatu, de choreis, unus sermo: Garrere, joculari, procari, unum negotium. Nullum scelus magnum est;

est: Liberum se natum jactat: Nec DEum
 veretur, nec homines, quippe inter quos
 vix ipse se numerat. 5. Atque id, credo,
 timuerunt Romani, ne imperatoribus, cum
 triumpharent, inter applausus & acclama-
 tiones gratulantium contingeret. Itaque
 ut currum præco sequeretur, statuerunt,
 qui glorioso duci identidem per intervalla
 jubilantium tristem nœniam occineret: Me-
 mento te hominem esse! sapienter scilicet,
 & ex omnium Sophorum sensu 6. existi-
 mantes, nihil esse retundendæ humanæ
 superbiæ magis idoneum, quàm fortis hu-
 manæ, & sepulchri memoriam. Unde re-
 ctè mortem vitæ magistrā dici intelliges,
 totiùsque perfectionis normā in illo A-
 phorismo consistere: Sic vive quotidie,
 quasi quotidie esset moriendum. 7. Id ut
 faciliùs memineris, en modum, en pra-
 xis: Cùm manus lavas, cogita: Hæ can-
 didæ manus arrodentur à vermibus! Cùm
 audis de funere, inclamantem tibi te au-
 dire defunctum persuade: Hodie mihi,
 cras tibi! Cùm cæmeterium præteris, illud
 tibi oggere: Hic paulò post putresces. Cùm
 in lecto te operis, illius memento: Subter
 te sternetur tinea! Crede mihi, desipiet om-
 nis vanitas: Vives, ut decet vivere mo-
 riturum.

§. II.

Exemplum Causæ propositæ per Amplificationem Quintilianam.

Quintilianus quatuor amplificationis fontes aperuit, congeriem, incrementum, ratiocinationem, & comparationem. Amplificatio per congeriem vocatur, quæ fit ex pluribus definitionibus, causis, effectis, aut etiam ex pluribus argumentis in cumulum congestis. Amplificatio per ratiocinationem fit, cum exaggeramus magnitudinem unius, ut ratiocinando colligamus magnitudinem alterius eg. ex multitudine hostium magnitudinem victoriæ. Amplificatio per incrementum fit ab imis ascendendo ad summa, quasi per gradus. Amplificatio per comparationem fit comparando ad minutias unum factum, vel eventum cum altero. Exemplum sit in hac sententia: *Grave crimen est pervertere innocentem.* Gravitas exhibetur 1. per congeriem definitionum, si dicas, hoc esse factum hominis, qui sit pestis, scorpio - - 2. per comparationem cum facto Caini ad minutias usque. 3. Per ratiocinationem extollendo innocentiae pretium, ut inde perversionis scelus grandius appareat. 4. Per incrementum, enumerando per gra-

M

dus

das plura crimina, quibus omnibus istud sit majus. Ita fit *inventio*, quæ *Stylo rudi* disposita, sic ornabitur:

1. Jamne sentis, scelestè, quod sit crimen tuum? non te stygis emissarium, pestem gymnasiorum, venenatum scorpionem, homicidam, sicarium, & si ita loqui licet, vice - diabolum vocem? 2. Quid fecisti? Dicebat fratricidæ Caino DEUS. Hominem occiderat, grave facinus! innocentem, gravius! fratrem gravissimum! sub specie amicitiae, abominanda malitia! quia viderat illum sibi præhaberi à DEO: diabolica invidia! facinus nullis inferni pænis satis piandum! Sed tu quid fecisti? vitam corporis ille abstulit fratri, & Martyrem fecit: tu animam diabolo tradis suo Creatori, suo Redemptori, suo Sponso per immane sacrilegium ereptam. 3. Superi! quàm pretiosa vita est animæ innocentia! nemo vivit utiliùs, nemo jucundiùs, nemo gloriosiùs. Innocenti omne momentum beatæ æternitatis sementem facit: Innocenti iuge convivium sua conscientia instruit, & paradisus voluptatum in corde est: Innocentem amant Superi, verentur inferi, cæli expectant incolam, Angeli socium cupiunt, DEUS servum, amicum, filium gloriatur. Tu latro pessime, rapuisti omne bonum, omne lucrum, gaudium,

dium, gloriam: Et rides, scelestè, contemnis, jactas? 4. Si ignem injecisses plenìs horreis, multoque labore collectas fruges perdidisses colono; non tu faces & rogos in te provocares? Si florenti vineæ, aut horto ad omnes delicias culto furentes apros immitteres, & lætas spes inhumana vastatione prorueres, qui enses, quæ rotæ, puniendæ temeritati sufficerent? Si Regis filium charissimum, ac jam heredem præconiò publicò denuntiatum in Patris oculis, ereptum ex Reginae brachiis humi affligeres, pedibusque protereres, tunc ridere, tunc jactare protervum facinus aulis? Non, cum furor desævissset, & sua menti rediisset malacia, sceleris consternatus horrore in mortem concideres? Animam occidisti: multò gravius crimen est, maxime, quia, num olim reviviscat, incertum est, imò certius est peritura æternum, & fortè peritura cum multis. Si sapias, gemis miser, plangis, lacrymaris: Neque enim perennes ignes, qui te expectant, extingui aliter, nisi perennibus lacrymis possunt.

Aliud exemplum pono de pœnâ fœtoris in inferno cum amplificatione per solam cõmparationem. Sic habet: Jam quid? Parùmne dicere alicui videor, si dico, infernum locum fœtentissimum esse? Imò jam

nasum corrugant delicati Trossuli, & nisi porrigitis balsamum, deliquium patientur. Atqui juvat auribus foetorem percipere, ne hauriant olim nares, quem horrent. Ponite decem homines æstuante caniculâ angusto carceri clausos fervari: Calent, sudant, diffuunt: quàm ingratus se odor in loco diffundit! Ponite, eosdem non sano corpore, sed malè affecto esse, atque hunc foedo carcinomate exedi, alterum lento putore tabescere, tertium putredinem ex intestinis halare, cæteris carnes aut à vermibus arrosas, aut à scabie fluentes, aut ab ulceribus marcentes frustatim decidere: Quis ferat mephitim? mephitim vocas? Moschum olent illi miseri, si comparationem cum foetoribus inferni instituas. Non decem homines, sed mille myriades spirantium cadaverum ille locus includit: æstus inexplicabilis est: meram saniem sudantium terribilis compressio: rima, qua sentinæ graveolentia expiret, aut mitior se aura insinuet, nulla. Hinc, quæ narium tortura sit, argue, atque quæ cerebri vertigo, quæ stomachi everSIONES, nausea, abominatio, horror, & sine remedio.

§. III.

Exemplum Causæ propositæ per Amplificationem Aristotelicam.

Aristoteles duos tantum fontes amplificationis designat, *enumerationem*, & *congeriem*. Et hic optimus modus est, quia *universalis*, & sine quo etiam priores duo nihil conficiunt. *Enumeratio* alia est *partium*, alia *circumstantiarum*, quæ evolvuntur, ut rei *elegantia*, *turpitudine*, *utilitas*, *damnum*, *certitudo* - - *tota* oculis proftet. *Congeries*, ut supra jam dixi, fit per *cumulum argumentorum ex eodem, vel diversis locis congestum*. *Congeries ex eodem loco*, est *cumulus definitionum*, *contrariorum*, *repugnantium*, *causarum*, *effectuum*, *exemplorum*, *testimoniorum* - - *congeries ex diversis locis fit*, si argumenta diversa ad eundem finem adhibes, & idem probas simul à *definitione*, à *genere*, ab *etymologia*, à *causa*, ab *effectu*, à *testimonio* - - *omnia accumulando*, quod commodè (si temporis parcendum est) fiet per *præteritionis figuram*. Sed quæ ab *enumeratione partium*, & *adjunctorum* fit, frequentissima est, & vivacissima, quia rei naturam *instar picti*

tapetis antea complicatam explicat, & aspectui objicit. Exemplum habe.

Velis excitare odium peccati. Argumentum sit, quia illud odit DEus. Argumenti probatio fiat ab exemplo, quod suppetitat casus Luciferi. Si jam dicas: odisse peccatum oportet: summo enim odio illud DEus persequitur, quod ex casu Luciferi patet: Quis se movebit? Nempe latet adhuc, quantum sit DEI odium, quia, quantus sit Luciferi casus non apprehenditur. Exponendum est igitur 1. quid contigerit. 2. Quis ejectus sit cælo. 3. Cur. 4. Quomodo. Et ex his fit inventio, quæ Stylo rudi sic potest proponi: 1. Ecce Michael contra Luciferum procedit. 2. Ejicitur cælo Lucifer primus Angelorum. 3. Propter unam cogitationem superbam. 4. Nullò datò pænitentiae spatiò, sine spe reconciliationis, æternum, nihil attendendo mala, quæ facient dæmones. Sic DEus odit peccatum. Vides, hinc jam excitari auditorem, ut fortius apprehendat casum funestum. Sed crescet affectus horroris, si singula membra rursus amplifies, per paraphrasin explicando voces, & figuras addendo, sic:

Ecce tibi! prælium magnum in cælo!
Ex lævolatere procedit Lucifer superbiâ tumidus, & ingentem turbam Angelorum trahens, paucisque hortatus: Sequimini me,

me, inquit, felices erimus! Exaltabo solium meum, ut similis Altissimo sim. A dextris Michaël cum turmis multò majoribus prodit, aureo vexillò conspicuus, cui fulgurantibus litteris inscripta est nobilis tessera: *Quis ut DEus!* Nec mora est: Venit, vidit, vicit Michaël: Momentò subactus Lucifer præcipiti casu ex altissima sede in imam abyssum devolvitur de Angelorum pulcherrimo in teterrimum draconem mutatus, qui caudæ suæ volumine complexus est, & secum in præcipitium traxit tertiam partem stellarum. Risere cadentem Superi, & DEO victoriæ auctori plausuerunt. Ruina terribilis! De summa felicitate in summam miseriam, de throno gloriæ in infame ergastulum, de cælo in orcum! Quomodo cecidisti Lucifer? Quo facinore tantum supplicium meruisti? Nihil merui, inquit: injustus, crudelis est DEus! Nihil merui! . . . Miser, blasphemare quid juvet? Non odit DEus opus suum, quod fecit: Amabat te paulo ante, Principem Angelorum nominavit, omni decore, omni gratia ornavit: repente mutatus est color optimus, amor in odium, decor in turpitudinem, Angelus in dæmonem versus est! Quid commisisti? Nihil, ait, nihil comisi: Cogitavi tantum. Beatus fui, & beatitudine mea contentus fui:

in illa placui mihi, nec maiorem aliam appetii, qualem mihi promiserat DEUS, si per submissam reverentiam vellem mereri. Recusavi! En crimen! En causa! Cogitavi, consensi, perii! . . . Pessimè actum est: Peius etiam, quòd poenitentiam non egeris. Quid? Num poenitendi spatium fuit? Cogitavi, consensi, perii! Nonjam dixi? . . . Heu! Quid audio? Una cogitatio, unum momentum tam grave supplicium meruit? Fortassis ex præcipiti ira punivit vos? Poenitebit severitatis: revocabit sententiam, cùm recordabitur, quàm sitis Spiritus nobiles, quàm multi, quàm futuri grati, & laudibus æternis ejus misericordiam celebraturi. Quid loqueris, stupide? Negat, nostris sibi laudibus opus esse: sine nobis beatum se jactat: plures, & nobiliores nobis produci à se in momenta posse gloriatur. Frustra spem miseris oggeris: ut possit omnia tyrannus, sententiam mutare non potest: æternum ardens erit. . . . Heu, æternum, inquis, æternum propter unius momenti facinus? . . . Sic est. Sed ego me vindicabo. Væ vobis mortales, quos adeò amaturus est DEUS, ut filium missurus sit Doctorem Sanctitatis, assertorem beatitudinis! Mittat: Non ideò omnes beati eritis: imò paucissimi erunt. Ego circuibo, ut leo

giens, & obvium quemque devorabo. Nulli ætati, nulli sexui, nulli ordini parcam! Effundam ex abyssis torrentes sce-
rum, quibus inundetur orbis terrarum,
& plerique mortalium abripiantur in tar-
tara. Sic ulciscar tyrannum DEum. Au-
dis hæc, magne DEus! Vides mala, quæ
relegati ex cælis Angeli illaturi sunt mun-
do? Audis? Vides? Nec illis tamen par-
cis, saltem ut mundo parcas, imò ut Fi-
lio, qui, nisi illis peperceris, prò! pro
quot millibus hominum frustra sanguinem
fundet, frustra animam ponet! Non par-
cit. Pereundum est Angelis, ut discat ho-
mo, quantò DEus odiò persequatur pec-
catum. Quantum est igitur hoc odium,
inquis? Tantum, ajo, quantus est amor,
quo amat seipsum.

Aliud exemplum de fame, quæ Matrem ut
filium devoraret, adegit, amplificatum ex con-
gerie adjunctorum ac partium sic exhibeo: Quin
(horrete aures rabiem, quam narrabo)
inventæ est mulier, quæ, cùm nihil esset
reliquum, quod ederet, potuit suam
ipsa carnem vorare. Jam domesticum ca-
nem decoxerat, ac duarum felium ossadi-
ligenter decorticata in fimetum projecerat,
& adhuc famebat. Ergo musculis struit in-
fidias: Muscipula ponitur, sed lardus, pa-
nis, amygdalus, quo alliceret feram, nuf-

piam ullus erat. Circumspicit, excutit vestes, pervadit angulos: Nihil se offert. Imò, dum periscrutatur, in cubile irruenti offert se filiulus in cunis dormiens, pallidus, macer, exuccus quidem, sed famis apidus cibus, & pinguis visus. Irrugit aspectu mater, ut lupo, cum agnellum videt, exululat: Pruriunt dentes, ardent oculi, manus in prædam furunt. Rapit infantem bellua, & amplexantis fronti osculum, gutturi cultrum figit eodem tempore. Modicus cruor fluit: corpusculum adacto veru ad ignem torretur. Gemit misera: Flere exhaustum lacrymis caput, & edendi rabies vetat. Impatiens moræ corripit semitostum puerum, in frustra concidit, involat in armos primum, tum femora lacerat, deinde costas denudat, postremò viscera, & corculum devorat. Supererat caput, quod dum invadit, visi sunt oculi nictare matri. Territa exhoruit facinus, & iterum parere, quem gestarat, optavit. Vota fera! Nam ex doloribus obiit, & quam fames non potuit, horror facinoris occidit.

Verum quia Rhetoricæ moventis usus vix in alio exercitio simul omnis se elegantius exhibet, addam

Exem.

Exemplum Historiæ Amplificatæ.

Historia amplificata dicitur historia ordinata ad motum. Hic finis, ut obtineatur, debet 1. Inventio ordinari ad certum finem principalem, ne dissipetur phantasia. 2. Dispositio debet habere quædam inexpectata, ut auditor sit avidus. 3. Elocutio debet esse ad sensum amœna. In praxi 1. ponitur scopus, qui in exordio indicatur. 2. Historia dividitur in initium, medium, & finem: sed partes ponuntur ordine, quo lubet, inverso, ita ut possit à fine incipi, modò agnitio aliqua differatur ad conclusionem. 3. Singulis punctis adduntur tria ornamenta, puta, descriptio, oratiuncula, & figura, una cum doctrina moralis, ad principalem scopum pertinente, uti pertinet effectus ad causam, vel contra. Exemplum sit historia de divite, cujus cor inventum in cista est. Scopus est, detestatio avaritiæ & injustitiarum. Itaque exordium est: *Detestanda est avaritia.* Probaturs una & altera *ratione*, & demum *exemplo*. Divisio habet *pro initio* divitis injustitias, *pro medio*, mortem, *pro fine*, interitum. Sed à medio incipitur. Singula ornantur, ut vides.

Exordium.

QUàm multos immoderata ditescendi cupido in interitum trahat, & experientia quotidiana testatur, & dudum æterna Veritas divini oris, quod fallere non potest, oraculo affirmavit, non sine gravi gemitu exclamans: Quàm difficile est, divitem intrare in regnum cælorum! Quid? quòd difficultatem illam exaggeret etiam terribili comparatione, aperteque asserat, non esse minùs mirandum, si dives in cælum, quàm si camelus per foramen acûs ingrediatur. Creditis, opinor, veritatem, tam non obscure à DEI Filio prædicatam: Creditis, sed non capitis. Cur enim, inquiet aliquis, opus adeò sit arduum diviti, curam salutis gerere, & cælum mereri? In promptu causa est relata ab Apostolo 1. Tim. 6. *Qui volunt divites fieri incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli, & desideria multa, & inutilia, & noxia, quæ mergunt homines in interitum & perditionem: radix enim omnium malorum est cupiditas, nempe quòd ita fascinet animam, ut omne tempus, omnis cogitatio, omnis cura pecuniæ, nulla cælo impendatur, atque adeò homo periculorum salutis uti incurius, sic contemptor in omne scelus,*

lus ; nihil metuens , se agat præcipitem. Vos ut discatis, indomitam cupidinem salutare terrore frænare, tragicum unius viri divitis interitum oculis mentis objicite. Notus vobis magnus Antonius de Padua est : In ejus vita legetis historiam, ad quam audiendam venistis. Seriem attendentibus dabo.

Aurelii mors.

VIr nobilis in Italia, quem Aurelium vocabimus, subita vi morbi oppressus ad extrema devenerat. Invisabant ad decumbentem cognati & affines magnò numero: Nescias officii causâ, an lucri: Erat enim ex ditissimis unus, & nemo non partem hæreditatis sperabat, de qua jam etiam tacitæ lites gliscebant. Interim nemo ægrotum de periculo admonere, nemo de vocando sacerdote consilium suggerere, nemo de anima verbum facere, nemo mentionem de morte: Quin medici adeò spem propinquæ sanitatis blandis pollicitationibus aluerunt, donec repente violento convulsionum impetu succussum pectus animam vomuit. Hem amicos! Hic amor est! Sed hæc est infelicitas nobilium, ut, quàm rarò vident solem orientem, tam rarò audiant sinceram veritatem. Quamquam

quam non deessent, qui dicerent, si essent, qui sustinerent audire. Sed quis projiciat margaritas porcis, qui pretiosum cimelion contemnunt, & lutulentis pedibus prote-
runt? Quis medicinam ægro scribat, qui ægrum se dici irascitur? Quid est veritas? Interrogat Pilatus: O digna Præside quæ-
stio! sed cum hoc dixisset, exivit, non expectato responso. Ah! Si expectâsses Pi-
late, quam utilia, quam grandia audivis-
ses! Audivisses, quod veritas lux sit, quæ
solis instar nebulas à malè ordinatis affe-
ctibus menti offusas dissipat, tenebras fu-
gat, pericula detegit, reducit in viam. Au-
divisses, quod veritas gemma sit, in qua
velut in lucidissimo speculo sordes suas a-
nimus videt, videns erubescit, erubescens
festinat detergere. Audivisses, quod ve-
ritas pharmacum sit, quod per aurium
meatus immissum pectori desperatissimis e-
tiam morbis medetur, quin & mortuos vi-
tæ restituit. Hæc, & plura audivisses, nec
sine magno fructu. Sensisses emoriens ani-
mi robur novo spiritu incita i ad heroi-
cum facinus, erubisses de imbelli confi-
lio, correxisses crudele decretum, nun-
quam DEI Filium cruci, nunquam te æ-
ternis tormentis tradidisses. Crediderim,
Auditores, justo DEI judicio in idem cum
Pilato malum incidisse Aurelium, quod
ejus.

eiusdem se culpæ reddiderit reum. Fugerat sacerdotes, quorum Zelum sibi timendum putabat: Judicem sacrum, si quando ad tribunal accedebat, non eligebat Joannem aliquem Baptistam, qui diceret aperte: Non licet tibi hunc contractum innire, non licet hoc lucrum facere: non licet, non licet! Sed accedebat ad canem mutum, qui non audebat latrare: Nullum ipsi fuit cum viris religiosis commercium, nulla verbi DEI audiendi cura, nullus cum bono amico sermo de anima: Turbari sibi quietem conscientię metuebat, si veritatem audiret. Quid tum? Quam audire noluit vivens, ne moriens quidem audivit. Itaque nec ultimis morientium sacris subsidiis munitus obiit, nec expiatus salutem, quin ne animatus quidem pio monito, nisi fortē circumstantium aliquis cum morte luctanti sacra nomina bis aut ter inclamaverit. Creditis, ô boni, ita negotium, in quo de anima agitur, ritē confectum esse? Requiescat in pace, inquiunt, de pompa funebri consultandum jam est. Nec mora: Vocantur sartores, imperantur pullæ vestes, nigro panno teguntur parietes, cadaver lavatur, vestitur, componitur in sandapila, infertur sacello domestico, apponuntur vigiles, accenduntur funalia, monetur Parochus, conlan-

gui-

guinei invitantur, & ne quid defit, quod exigere honor familiæ videretur, Antonius Paduanus sui temporis disertissimus O-rator tum fortè in urbe præsens rogatur, ut ad solennes exequias in defuncti laudes velit ex cathedra dicere. Nihil est, quod in his omnibus carpam: hoc solùm optem, eadem saltem curâ laboratum fuisse, ut Aurelius bene moreretur, qua laborant, ut cum pompa sepeliatur. Deinde Antonium miror, acceptâsse provinciam defuncti laudandi. Quid enim de Aurelio dicet? Veritatem dicet? Offendet familiam: Adulabitur? DEum offendet. Vir nobilis & dives fuit Aurelius: Præterea nihil audio, nihil lego laudabile. Quamquam ô si saltem nobilitate & opibus bene usus fuisset, esset utique dignus laude. Sed en! ut rumor de morte Aurelii in urbe diffusus est, omnes vitæ actus voce populi referuntur. Referunt pauperes, quàm omnis expers humanitatis hic homo fuerit, adeò ut nullius eum humanæ miseriæ misereret: Referunt operarii, quàm levi mercede graves labores malignè pensaverit: Referunt opifices, artifices, mercatores, quot debita apud se contraxerit, & manu sinistra caput perfri-cantes angi se fatentur: Nam, quem jam tot nomina expuncturum? Virum fuisse Aurelium pecuniæ prodigum, si haberet.

Mul-

Multos aluisse servos, multos equos & canes, quotidie splendide epulatum fuisse, incessisse vestitum bysso & purpura, extruxisse magnificum palatium, multum expendisse in hortos, in villas, in tuscule: Vix fieri posse, ut post tot expensas supersit aliquid, quod expendatur in creditores; præsertim cum multa etiam adulatores parasiti, infideles æconomi, sumptuosæ meretrices, pretiosæ lites, emendi advocati, demulcendi iudices rapuissent. Certè vix Attalum tot nominibus suffecturum fuisse. At rursus alii solantur querulos: Pecuniarum abundè est, inquiunt: ex Chymicorum numero Aurelius fuit: Artem didicit conficiendi aurum de eliquato subditorum & pauperum sudore ac sanguine. Illos oppressit oneribus, exhaustis mulctis, hastæ subiecit: Hos fraudibus circumvixit in contrahendo, usuris malè habuit in mutando, malis artibus superavit in litigando. Ecce ô nobiles! ô divites! Quibus idolum illud: Quid dicent homines? In tanto honore est, ecce hoc dicunt homines de Aurelio, nihil nobilem veriti. Æstimationem, laudem, honorem, velut tributum vestro sanguini debitum postulatis: Eja date argumenta, quæ nos excitent ad æstimandum! Date materiam, unde laudemus! Vivite vitam, quam dignam honore pu-

temus! Majores vestri jure suo hæc exegerunt: vos quo nomine exigetis, si præter nomen præteritis sæculis notum nihil afferitis? O vanitatem! Laudari cupiunt, qui nunquam aliquid laudabile agunt! hæc vobis cura famæ est? Hic amor gloriæ? Lædat vos verbô aliquis, risu explodat! Superi! Quis furor animum, quæ rabies vultum inflamat? Fulgurant oculi, os tonat, læsum honorem crepatis, qui vobis vitâ sit charior: Superos, inferos vindices poscitis: stringuntur gladii, sanguis exigitur, fortunæ, vita, anima læsi honoris honoribus immolantur. Vah heroës! Macti animis fortissimi viri! Eluenda sanguine injuria est, quacunque honor offenditur: Ita nobilem decet. Sed si dicant homines, si urbes, si provinciæ dicant, quòd sitis homines bardi, stupidi, nullius virtutis, nullius scientiæ aut avidi, aut capaces, otio tantum & abdomini nati: Hoc ferendum est, hoc honori est, hoc nobilem decet. Si dicant, quòd sitis à majoribus vestris degeneres, generis probrum, putredo paterni sanguinis: Hoc honori est, hoc nobilem decet. Si dicant, quòd sitis bono publico inutiles, proditores civium, sanguisugæ, & carnifices rusticorum: Hoc honori est, hoc nobilem decet. Si dicant, quòd sitis fornicarii, adulteri, helluones,

tur-

Turcæ, Athei, bestia, diaboli: Hoc honori est, hoc nobilem decet. Miseri! Quæ vos intemperia agunt? Si qua est vobis honoris cura, si quis pudor, & metus dedecoris: eia de publica fama vos vindicate! Fama, fama publicus prædo est, qui vos impudenter invadit, omni honore spoliavit, non pileum, non togam, vix interulam reliquit, turpiterque nudatos risui & ludibriis vernarum prostituit. Quid? Hunc vos prædonem impunem, has contumelias inultas patieminis? Assurgite! & contrariis actibus velut totidem gladiis temerarium hostem trucidate! Hoc honori est, hoc nobilem decet.

Mortis causa.

Sed ad Aurelium redeamus: nam præter tam multa alia, quæ de ipso homines dicunt parum ad laudem, illud etiam, quod in ultimum dedecus vertendum est, addunt, manifesto DEI vindicis judicio Aurelium ad mortem tam non provisam condemnatum videri. Neque est inanis suspicio. Audite rem oppidò horridam & acerbam. Olybrius civis exigua cætera fortunæ unius prædii, quod vicinum arci Aurelii possidebat, beneficio, se & familiam sustentabat. Erat villa amœna, quam hinc

villici ædes, inde horrea terminant: in medio hortus, non magnus ille, sed fructuum ferax, & umbrâ lætus: ponè rivulus jucundo murmure perstrepsens fluit, certis temporibus optabili inundatione agrum adjacentem fæcundans. Visus est Aurelio locus suis vel deliciis, vel lucris opportunus, si arcis suæ terminos in eum extenderet. Mittit ad Olybrium, emptio- nis cupiditatem significat, pretium diceret. Negat Olybrius, voluntatem sibi vendendi esse: villam à parentibus accepisse, filio, quem habebat, velle relinquere. O te incurium! Nescis, quocum res tibi, Olybri, sit! Quid Nabotho, cum vineam suam vendere regi Achabo nollet, contigerit, non meministi? Vineam vendere noluit: Vitam cum vinea perdidit, lapidibus obrutus. Haud multò minores Regibus viri nobiles putandi sunt; quod petunt, jubent: Reus majestatis ageris, si minùs obedis. Et verò repulsam contemptum interpretatus Aurelius exclamavit indignans: meum est prædium! quod dare pro pretio noluit, gratis dabit crudus Menalcas: quàm verè vir nobilis sum, gratis dabit. Dixit, fecit: Nec enim resilire ab iniquo proposito licuit constrictum religione juramenti, quo sanguinem Majorum compellaverat. Continuo requisitus est ju-
ris.

risperitus, qui sciret, & vellet litem vel
contra jura intentare Olybrio. Inventus
est facile (nam lucri spes erat) protrahun-
tur vetustæ litteræ, citatur ad tribunal O-
lybrius, corrupti judices sententiam pro
viro nobili ferunt: Damnatur civis infelix,
& ejicitur prædio. Ut vos Justitia per-
dat, perditissimi judices! Artaxerxes Pera-
sarum Rex excoriari vivum judicem vobis
similem jussit, & patris scelesti pelle sellam
contegi, cui insidere deinceps filius debebat,
cùm jus dicendum esset. Simili pœna si
iudex injustus quilibet plecteretur, quis lo-
cus sufficeret sellis humanò coriò stratis?
Sed vos ô boni, quotquot judicum mali-
tia opprimit, justum judicem appellate, il-
lum, inquam, qui non respicit personam
hominis, qui non capitur muneribus, qui
non promissis allicitur, non minis mo-
vetur. Appellavit Olybrius, & auditus est.
Quid enim putatis, jam agit miser? Inju-
riæ atrocitate gravissimè afflictus animam
egit. Stabat ad lectulum morientis fili-
us, & amaris lacrymis jam patris, jam
suam sortem infelix pupillus flebat. Vo-
cem intercluserat gemitus: Sed animi sen-
sum satis singultiens pectus loquebatur,
quod intelligens pater, fili, dixit (& quem
frigescente jam manu tenebat, Crucifi-
xum porrexit) Fili, morior: Tu istam,

quæ mihi sola est reliqua, hæreditatem cape! Ex paupertate filii DEI solare tuam. Injuria facta est: Justitia in mundo nulla administratur: Ad judicem pergo, qui pro me judicatus est: Ad illum Aurelium cito. Hæc cum dixisset, deficiens, paulò post placidè expiravit. Triduo post secutus est Aurelius. Quis non arguat, auditas esse Olybrii preces? Certè haud sine causa ea, quibus pupilli opprimuntur, peccata vocamus in cælum clamantia. Clamant enim valida voce, & vindictam acceleratam exposcunt: Clamant, & audiuntur, quia pupillorum tutor est DEUS, & pauperum pater.

Interitus.

Sed jam audio campanas pulsari. Proceditur ex palatio Aurelii ad templum: Prælatam crucem sequitur venerabilis Clerus inter preces & cantica: ad feretrum holoserico panno, & aureis fimbriis splendendum octo viri succollant eodem ornatu magnificè tristes. Comitantur duodecim ephebi familiæ insignia in argenteis scutis gestantes cum facibus. Deinceps longus ordo consanguineorum ingreditur vestibibus nigris ad talos involuti, & capite cucullato mæstitiam præferentes. Famulorum eodem

dem habitu idem profitentium caterva stipat latus. Templum ingressos tristis concentus excipit requiem mortuo ad tumbam in medio positam precantium. Jamque Antonius etiam cathedram conscendit, pænegyrin auspicaturus, cujus audiendæ cupida tota pæne urbs in templum confluerat. Ingens expectatio est, aliis admirantibus, aliis indignantibus, virum, quem colebant pro Sancto, laudandi hominis impii officium admisisse. Verùm Antonius facto silentiô illud Matt. 21. *Ubi est thesaurus tuus, ibi & cor tuum erit*, præfatus, cœpit in eos invehi, qui thesauros in terris quærerent, ac mox inflammato vultu, terribili voce, væ, væ, væ divitibus! tertium inclamare. Tacitè jam ad hæc plaudere alii, alii fremere, utique cùm facile præciperent animo, quis huic exordio responsurus epilogus esset. Ille propositæ divisionis puncta ex ordine persequens, væ in vita, inquit, væ in morte, væ post mortem! Nam quæ est vita divitum? Vivunt invisi DEO, infames mundo, odiosi probis, execrabiles subditis, acerbi pauperibus, graves paribus, intolerabiles sibi, & lancinantis conscientiæ impatientes. Atque hæc pluribus explicans faciebat optionem auditoribus, num de avaro, num de prodigo divite intelligere vellent: de utroque verissimè dici.

Deinde avari miseras enumerabat, & in digitis suis singularum tormentum constituebat. Qui æstus, qui errores, quæ tenebræ, quæ curæ, quæ angustia infelicem premant, ut opes vel aquirat, vel servet, vel cumulet. Mox infaustam prodigi sortem ponebat ob oculos. Commune odium, gravissimam infamiam, dolores corporis, mentis intemperias, quas post se prodigalitas traheret, commemorabat, atque variis interea motibus animum concitari gestu ipso, vultu, oculis demonstrans, verba accommodabat affectui, & jam cæcitati illacrymabatur amantium miseras suas, jam irascebatur pertinaciæ insanientium. Deinde minas intentabat cum pecuniis cumulantibus scelera: Mox preces miscebat, ut in tempore saperent. Demum ad alteram orationis partem delapsus, cum describere miseras morientium cœpisset, docuit, quàm plerique aut desperantes obirent, aut impenitentes abriperentur: allatisque ex scriptura testimoniis & exemplis tam manifestè ostendit, ut metus & horror stupefaceret auditores. At verò tertiam partem cum aggressus est explicare: quid jam dicam, inquebat, de miseriis, quæ hujusmodi divites manent post mortem? Mox in gemitus, & uberrimum fletum erumpens, oculis in præsentem sandapilam conversis, dicat Aurelius, agebat, di-

dicat miserrimus Aurelius, nam de ipso, Auditores, de ipso etiam scriptum est Luc. 16. *Mortuus est dives, & sepultus est in inferno.* Attonuit tristissima denuntiatio universos, mæstoque primùm silentio, mox deinde miserabili eiulatu excepta est, infelicis Aurelii sortem deplorantibus iis etiam, quibus injuriam fecerat. Represso postea primi terroris impetu interrogare alii, quid jam aurum per fas & nefas congestum in cumulos, prodesset misero? queri alii, publica denuntiatione prostitutum esse honorem familiæ, alii demum Oratoris indignari temeritati, velut qui dixisset, quod scire non posset: Omnia tumultu fervere. Verùm Antonius, qui interea contentam manibus faciem cathedræ imposuerat, amarissimo fletu locum perfundens, post paulum velut ab extasi revocatus repente exurgens, deterfis oculis, & manu indicens silentium: Quid flemus, inquit: miseratione dignus non est, quem misericors DEus abjecit: repeto (sic jubet DEus) repeto: Aurelius sepultus est in inferno! Laudemus DEum! Justus es Domine, & rectum judicium tuum! Quòd si quis verbis meis non credat, credat oculis suis. Cadaver inspicite! cor ereptum est, & sepultum in cista incumbit thesauro suo. Nec mora est: Acripitur pannus, detegitur fere-

trum, apparet informe corpus direpto pectore, & corde ablato terribiliter hians. Cognati inter tumultum elapsi in domum defuncti festinant: Recluditur designata cista, reperitur pecuniæ incumbens cor atrum, & stygium foetorem fumans. Vos, quis sive his, sive illis ad hoc spectaculum animi sensus fuerit, facilius mente concipietis, quàm ego sermone exponam. Utilius cum admonitione dimitto, ut quisque seipsum interroget seriò, ubi sit thesaurus suus? nam ibi erit & cor, ibi erit.

Sed hætenus ut pictores tyrones egimus, quibus initiò partes tabulæ pingendæ traduntur, ut jam pedem, jam truncum, jam faciem forment, donec in singulis per exercitationem perfecti, ad totius imaginis perficiendum artificium admittantur. Itaque nunc à præceptis particularibus partium, ad universæ Rhetoricæ regulas tradendas transimus. Facilem hic laborem habet, qui huc usque traditas per frequentem usum sibi familiares fecit. Qui non fecit, hic sistat gradum, & ad principium redeat. Nec enim feliciter progredi poterit: & melius est, lentè, quàm nunquam venire ad terminum.

Cæterum si quis etiam per improbam industriam nondum se multum profecisse existimet, ne despondeat animum, & modò, quæ tradidi, intellexerit, atque in exemplis plu-

ribus exercuerit, pergat ad ea, quæ dicenda supersunt. Experietur in toto opere, se plus didicisse, quàm in partibus elaborandis putaverit. Repetet enim omnia, & quem in finem singula serviant, nunc demum intelliget. Atque ut intelligat clariùs, suadeo, ut nunc primùm (citius enim ut fiat, non prodest, & tædium potius, quàm fructum parit) nunc primùm, inquam, Ciceronis selectioni impendat, & duas saltem, aut tres orationes ad tradita à me præcepta, methodumque adhibendi examinet. Experietur cum voluptate, præcepta Rhetoricæ docentis in inventione, *Moventis* in dispositione, *delectantis* in elocutione observata à Principe Oratorum fuisse, cuius usum si adhuc utiliore esse velis, auctor sum insuper, ut unam aut alteram orationem in linguam vernaculam vertas, non verba, sed sensum ita sectando, ut etiam in germanico idiomate Ciceronis Stylus, & animus elucescat, quo fiet, ut eadem operâ eloquentiam tibi in utraque lingua perficias.

LIBER IV.

Præcepta Rhetoricæ universæ.

TRibus verbis omnia comprehendo, cum dico : In inventione Rhetorica elucere de.

debet *ingenium*, in dispositione *artificium*, in elocutione *industria*. Hæc sunt, ex quibus tu judicabis de aliis, & alii crisin ferent de te. Præcipuè tamen de *judicio* judicaberis, ac nimirum an ubique attenderis, à quo, cui, de quo sermo fiat: Et est sapienti auditori vile *ingenium*, vile *artificium*, vilis *industria*, quam *prudencia* non rexit. Sed quoniam *Judicium* donat natura, neque regulæ illud, sed ætas, atque rerum usus excollunt: obiter de hac reflexione monuisse Lectorem contenti, cætera exequemur.

PRÆCEPTUM I.

In inventione Rhetorica debet elucere ingenium.

Ratio præcepti est, quia *celeres motus*, per quos in causæ viscera penetramus ad argumenta scopo idonea eruenda, sunt actus ingenii profundè rerum naturas scrutantis, quod vel non possunt, vel non volunt facere, qui obvias ratiunculas corrasisse læti, putant, se satisfacisse officio, atque expectationi audientium, si horam declamando expleverint. Itaque primus Orationis est labor, *sylvam congerere*, vel, si mavis, ligna & lapides, qui ædificii materia sint. *Modum* per exempla, pro more

re meo, ostendo *ad usum* Ecclesiasticum primum, deinde ad civilem, sive Politicum, postremò ad quotidianum, seu extemporaneum.

§. I.

Exemplum Inventionis pro usu Ecclesiastico.

Quod Paulus de sacra scriptura, id de omni concione bona (quippe quæ aliud nihil esse debet, quàm verbum DEI prædicatum, explicatum, & applicatum) dici potest. *Omnis scriptura*, inquit Apostolus, atque adeò omnis verbi Divini prædicatio, si est sincera, utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in justitia, 2. Tim. 3. Itaque finis cujuslibet sermonis sacri (quod bene notent blaterones aut vani, aut pigri) finis cujuslibet sermonis sacri est utilitas audientium (*omnis scriptura utilis est*) & quidem quadruplex utilitas, ita ut bene dicere dicendus sit, qui vel utiliter docet ignorantes instruendo in articulis fidei sive speculativis, sive practicis: vel utiliter arguit errantes, & præcipuè errorem pertinaciter defendentes: Vel utiliter corripit vitia, aut utiliter erudit in virtute. Aërem verberat, qui, cum parat sermonem,

nem, nullum ex his finem intendit : OPTIMUS est, qui in selecta materia laborat, ut aptè dicat non ad unum finem solum, sed ad omnes, modò unum intendat primario. Ratio est, quia in tanta auditorum varietate sic erit nemo, qui sine fructu discedet, quod tamen continget multis, si vel tantum doceas, vel tantum arguas, vel tantum corripas, vel tantum erudias. Convivium auditoribus instruis : Varietas ciborum requiritur. Non quilibet cuilibet vel sapit ad gustum, vel servit ad alimentum.

Inventio huic quadruplici fini idonea triplex est 1. *Thematis*. 2. *Argumentorum facientium fidem*. 3. *Argumentorum servientium motui*. Perniciosè in singulis alii *Oratores per inscitiam*, alii *per negligentiam* errant. Corrigamus.

Inventio thematis, sive determinatio materiæ plurimis difficillima est, multique temporis jacturam affert utilius impendendi perficiendo sermoni, quàm vagis curis circa selectionem argumenti. Malo, quod multorum malorum causam trahit, ut medeamur, Nota 1. quòd in omni materia prædictabili considerari possit genus, species, & individuum. Genus appello illam, quæ latissimè patet, & grandis libri potius, quàm horarii sermonis argumentum esse potest. Species nascitur ex divisione generis in partes,
in

in causas, in effectus, in adjuncta. *Individuum* fit ex applicatione ad particulares circumstantias loci, temporis, auditorum; ita, ut idem sermo alio loco, vel alio tempore, vel ad alios haberi sine multa mutatione non possit. Nota 2. determinationis occasionem suppeditari ordinariè ex Evangelio per observationem sive personarum, sive sententiarum: Et in personis quidem considerantur cum crisi singulorum affectus, actiones, eventus: In sententiis verò, quid vel ad litteram, vel mysticè doceant, arguant, corripiant, urgeant, expenditur. Nota 3. determinationis modum tribus questionibus, post Evangelii inspectionem formandis, comprehendi, *De quo dicam? Quid dicam? Quo fine dicam?* His notatis pro praxi sic procedes. Sit Evangelium pro tertia Dom. post Pent. de ove & drachma perdita Luc. 15. observabis in illo geminæ parabolæ occasionem ex murmure Pharisæorum de familiaritate Christi cum Publicanis: *Scopum*, qui erat, docere à simili, quantum sit suum desiderium, ut se peccator convertat, & quantum gaudium, si se converterit: *Sensum*, quem rimaberis narrationis intuendo initium, medium, & finem. Ejusmodi observatione præmissa institue suprà positas quæstiones: Interroga te 1. de quo dicam? Respondebis ex primo

mo statim textu Evangelii: *Erant appropinquantes ad Jesum Publicani & peccatores: Cùm Christo appropinquemus per Sacramentum pœnitentiæ, qui per peccatum eramus aver- si, occasio se offert dicendi de Sacramento pœnitentiæ. Ita determinâsti materiam in genere, vulgarem quidem: sed hoc non est curandum fructum curanti, qui certissimè sequitur, si tractes vulgaria, non vulgariter tamen. Obvius cibus, qui sapit, plùs nutrit, quàm selectus, & delicatus. Postea à genere descensurus ad speciem, cùm plurima dici possint de hoc Sacramento, interroga te 2. Quid dicam? Respondebis ex occasione ejusdem textûs (in quo licentia appropinquandi Christo utique pro peccatoribus ingens fuisse beneficium ex parabolis declaratur) dicam de beneficio Sacramenti pœnitentiæ, & quidem per divisionem subjecti dicam, quantum sit ex adjunctis, quantum ex effectis. Ita facta est determinatio in specie. Applicatio ad individuum sufficienter fiet in decursu sermonis, cùm suadebit oportunitas. Rarò enim quæstio individualis ab Oratore Sacro per totam orationem tractatur, nisi id calus extraordinarius postulet: & tunc quoque, ut uberior materia sit, sæpe necesse est ab individuo ad genus aut speciem quæstionis converti, id quod Rhetores dicunt *hypothesin* revocare ad thesin.*

Su.

Superest tertia quaestio. Interroga te ergo 3. *Quo fine dicam?* Responsio fluet ex dictis: Dicam ad erudiendum in obligatione grati animi pro bono usu Sacramenti. Lector, crede mihi, si quis per frequens exercitium (nam sine hoc nihil fit) hanc se determinandi methodum sibi familiarem reddiderit, solidissimum sacrae eloquentiae fundamentum posuit. In arena aedificat, quisquis in selectione propositionis aut divisionis infeliciter laboravit.

Verum jam primam inventionem, quae est *thematis*, excipiat secunda, quae est *Inventio argumentorum facientium fidem* pro singulis partibus divisionis. Porro *fidem facere* dicimus illa argumenta, quae assertionem vel explicant, vel probant, vel contra objectiones tutantur. Ejusmodi ut invenias, percurrere *animo*, aut si mavis, etiam *oculo* locos Rhetoricos, & in *extrinsecis* inquire testimonia, exemplaque Scripturae: Ex *intrinsecis* erue rationes à definitione, à subdivisione, à causis, à simili, à contrario &c. &c. Quanquam quid opus est multis? Qui ex l. 2. de Rhetorica docente *definire*, ac *dividere* didicit, in sylva argumentorum coacervanda non diu laborabit. Exemplum nostrum habet duas partes. Pars prior sic probatur: Sacramentum poenitentiae est magnum beneficium ex adjunctis, quia 1. per definitionem subjecti :

O

Pæ

Pænitentia est ex sensu Patrum secunda post naufragium tabula. 2. *Ex definitione per comparisonem ab exemplo Scripturæ:* Est beneficium simile piscinæ probaticæ, in quam qui descendebat primus, cum ab Angelo movebatur, sanatus fuit, à quacunque detinebatur infirmitate. 3. *A divisione prædicati per enumerationem adiutorum,* quia est beneficium illimitatum, & nulli tempori, nulli loco, nulli peccatorum vel numero, vel qualitati alligatum. *Pars altera similiter, quod sit magnum beneficium in effectis probatur* 1. *ex multiplicatione subjecti:* Singulæ partes pænitentiae, dolor, confessio, satisfactio plus profunt, quam tota pænitentia antiquorum, quippe quæ tantum ex opere operantis, non autem ex opere operato fructum ferebat. 2. *Ex multiplicatione prædicati:* Quidquid abstulit peccatum, restituit Sacramentum, vitam & vires animæ, honorem & gratiam coram Domino, divitias & merita per peccatum mortificata, atque hæc omnia sæpe cum fœnore, ita ut pænitentes in cælo multis innocentibus præferantur. 3. *Ex multiplicatione rationum:* Effectus mirabiles probant figura in Naamo, in mari rubro, in serpente æneo: Testantur exempla etiam extra Sacramentum in Davide, in Manasse, in

in Ninivitis, in Magdalena, in Petro,
 in Zachæo, in filio prodigo, in latrone.
 Ita, quibus ingenium, & necessaria eru-
 ditio circa thema propositum non deest,
 (modò in arte dividendi non sint hospites)
 facile per singulas voces inveniunt, unde pro-
 bent, quod volunt, liberi à labore semper
 molesto, sæpius irritò, quocum illi luctan-
 tur, qui per paupertatem domesticam co-
 guntur ex Polyantheis, Bibliothecis con-
 cionatoriis, Sylvis conceptuum, Indicibus
 Ascetarum, & quæ sunt alia inopiæ subsidia,
 corrogare, quod dicant. Non damno ta-
 men in concionatore studium legendi: ab-
 sit! Voluit DEUS homines erudiri per ho-
 mines sive mortuos, sive vivos: neque fa-
 ciliùs ditescimus, quàm per commercia.
 Hoc solùm moneo: In omni Inventionē mul-
 tò feliciorē fore, qui multùm, quàm qui
 multos legerit. Verùm superest tertia

Inventio argumentorum excitantium motum.
 Aio: Argumenta ad motum acta sunt ea,
 per quæ non intellectus convincitur de ve-
 ritate dictorum, sed voluntas excitatur, ut
 excusso languore velit amplecti finem, pro-
 pter quem dicitur. Est enim longè cer-
 tissimum, contingere passim, quod de-
 cantatus versiculus habet: Video meliora,
 probò uer: Deteriora sequor. Ejusmodi
 Argumenta, quod l. 3. monuimus, sup-

peditant Orator, Auditor, & materia. In
 nostro exemplo *finis*, propter quem dicis,
 est *erudire* de obligatione grati animi pro
 bono usu Sacramenti. *Ut credat auditor*
beneficium existere, & magnum esse, hoc
 agis *apertè* per totum sermonem: Ut au-
 tem *velit* esse gratus, agitur *occultè* (sicut
 sanguis per venas toti se corpori imperti-
 tur) itidem per totum sermonem, sed præ-
 cipuè in exordio, in transitionibus, in di-
 gressionibus, in cujuslibet argumentatio-
 nis conclusione, & in epilogo. *Oratoris*
 persona per hoc satis se infinuat animis,
 quòd ostendat, non declamare se pro for-
 ma, uti pueri ex theatro solent, sed rem
 seriò agere: Atque id credet auditor non
 difficulter, si viderit *ardenter* te eloqui, quæ
diligenter paraveras. Si *lingue* pronuntia-
 tio, aut suspicio *negligentiæ* in præparatio-
 ne sermonis admixta subierit animum au-
 dientis, actum est de persuasione, etiam
 coram plebe, cui satisfieri posse *sine labore*,
 multi falso sibi imaginantur. Si *elocutio*
 singulari cultura i dicente ad rusticos carere
 potest, non potest tamen sine noxa inven-
 tionis, & dispositionis soliditas negligi, ni-
 si merè velis dicere, *ut dicas*, & non, *ut*
persuadeas, ad quod tamen ex officio Orato-
 ris teneris. Ex persona auditoris fluunt ar-
 gumenta *occupantia*, & ex materia erues ar-
 gu-

gumenta amplificantia. Ita quanquam conviceris omnes de magnitudine beneficii in Sacramento pœnitentiæ, non obtinebis tamen grati animi resolutionem ad bonum usum, nisi argumenta inventa, ubi res postulat, uno ex tribus modis l. 3. explicatis *amplifices*, & nisi occupes objectiones, præjudicia, affectiones resolutioni ad bonum usum obstantes, quales hîc sunt *horror confessionis* tanquam oneris non ferendi, & *audacia* abutentium ad licentiùs peccandum, & *segnities* accedentium sine fructu. Sic facta *inventio*, patet, quàm datura sit concionem non sterilem, aut macram, sed plenam succo, fœcundam, efficacem. *Imitare.*

§. II.

Exempla Inventionis pro usu Civili.

IN usu Civili tria sunt genera Orationum; Genus Demonstrativum, Deliberativum, & Judiciale: De singulis singillatim dicemus.

Genus Demonstrativum versatur circa laudem aut vituperium Personæ, facti, loci, vel rei. Respicit *tempus* præteritum, aut præsens: Nam *de futuro* non datur laus

vel vituperium, nisi per spem aut metum. *Finis* illius est æstimatio, vel vilipensio: *Mediam* demonstratio excellentiæ vel turpitudinis: Argumenta demonstrationis in laude personæ à narratione, & amplificatione eorum, quæ in illa singularia notantur ante vitam, in vita, post vitam: In laude facti, rei, vel loci ab enumeratione, & amplificatione partium, causarum, effectuum. Addes etiam argumenta à thesi, five ex loco communi, & argumenta *Ethica* à persona audientis, uti supra de concionibus monui. Exemplum habe in argumento mixto cum deliberatione (nam meræ demonstrationis extra Ecclesiam hodie rarissimus usus est) de Alberto II. Status quæstionis ex historia est ejusmodi. Mortuus fuerat Sigismundus Cæsar, qui post mortem Ruperti & Jodoci suo suffragio seipsum Imperatorem elegerat, clarissimus Princeps, atque de Ecclesiæ & imperio optimè meritus: Cùm PP. Concilii Basileensis ad Albertum II., qui jam à teneris annis Austriæ, Bohemiæ, & Hungariæ cum summa laude pietatis ac prudentiæ præerat, Legatum miserunt, qui persuaderent, ut tam periculosis temporibus, quibus & Ecclesia, & Respublica multum ab Hæreticis infestabatur, imperii clavum arriperet. Ille animæ periculum ex tanta potestate metu-

tuens diu recusavit, donec Legatus hunc timorem incusso majore exemit. Itaque quæritur: *An Albertus debeat acceptare imperium?* Qui loquitur, est Legatus Concilii, cui loquitur, est Princeps, *Scopus*, propter quem loquitur, est acceptatio imperii, *mediam*, demonstratio æquitatis, *propositio*, æquum est, ut Albertus acceptet, *probationes ex ipsa* descriptione argumenti 1. quia hoc monet Ratio, ut aptissimus acceptet. 2. Ab exemplo Sigismundi. 3. A conditione temporum. 4. A desiderio Ecclesie. 5. A confutatione periculi. Ita vides, facillimam inventionem esse, si modò argumentum rite conscripseris.

Genus Deliberativum in suadendo & dissuadendo est positum. Adhibetur ad tempus futurum: Nihil enim, quod jam est factum, vel fit, suademus, ut fiat. *Finis* deliberationis est resolutio quæstionis an, quid, ubi, quibus auxiliis, à quo, quomodo, vel quando aliquid agendum sit, aut omittendum. *Medium* affectus spei, vel timoris excitandus per demonstrationem necessitatis, utilitatis, honestatis, æquitatis, jucunditatis, vel facilitatis, aut contra difficultatis, damni, dedecoris, iniquitatis, molestiæ, impossibilitatis. *Necessarium* dicitur, sine quo aut omnino non, aut difficillimè consequi possum bonum, quod cupio.

pio, vel effugere malum, quod horreo. Ita, si vis ad vitam ingredi, necesse est, ut serves mandata. *Impossibile*, quod vel in se involvit repugnantiam, vel ex ordinatione divina. Sic sine fide impossibile est placere DEO. *Utile* vocamus, quod auferat aliquod malum, vel affert aliquod bonum corpori, animæ, fortunis: *Noxium*, quod contra. Ita concordia prodest, obest discordia. *Honestum* appellamus, quod gloriam & honorem, *turpe*, quod infamiam & dedecus parit. Sic diligentiam nemo non laudat, segnitiam omnes damnamus. *Æquum*, quod postulant leges, *iniquum*, quod improbant, sive à natura, sive à DEO, sive ab homine latæ sint circa officium, quod quisque DEO, sibi, & proximo debet. Sic æquum est honorare parentes, iniquum contemnere. *Fucundum* ajo, quod vel animam, vel sensus recreat: Quod affligit, *molestum* nomino. Ita Poësis delectat, inciticia contristat. Tandem facile judicamus, quod multi fecerunt, quodque non exigit aut multos sumptus, aut longum tempus, aut gravem laborem: unde colligis, quid *difficile* esse existimandum sit, nempe ad quod perficiendum multa opponuntur impedimenta, nulla, aut non sufficientia suppetunt media. Sic facile est bello opprimere non paratum, difficile

ficile vincere fortiozem. Ex his principiis obvia est *inventio* in genere deliberativo, si modò statum quæstionis cum circumstantiis suis rectè intelligas. Exemplum habet in Samuele, qui populo Regem postulanti vehementer *dissuadet* consilium, tanquam nec DEO gratum, nec genti utile, quæ sunt duo argumenta *ab iniquo*, & à *noxio* petita. *Iniquum*, DEOque ingratum esse consilium probabit, quia petendo Regem, non tam Samuelem abjiciunt, quàm DEum, qui hætenus peculiari cura populum per se ipse rexisset, suo unius suffragio eligens Judicem vicarium, aut certè per prodigia confirmans, quoties necessitas postulabat. *Noxium* autem fore ostendet per comparisonem inter Judices, & Reges narrando, quid illi præstiterint: Quidque ab istis timendum sit ex aliarum gentium exemplo, & majorum suorum inter Ægyptios experientia recensendo. Adde argumenta à *Thesi* de felicitate populi, qui nemini, nisi DEO, subjectus sit: *A persona loquentis*, qui alia omnia à populo merebatur: *A persona audientis*, quem ad tam ineptam petitionem non alia ratio, quàm fucatus splendor regię coronæ commoverit. Ita erit *deliberatio* omnibus numeris absoluta.

Genus Judiciale superest, ut expendamus. In eo accusamus, vel defendimus. Itaque intuemur *tempus præteritum*: De futuris enim non fit iudicium. *Scopus* est condemnatio, vel absolutio Rei. *Medium* affectus iræ vel clementiæ excitandus per demonstrationem criminis, & exaggerationem, vel per ejusdem negationem, aut excusationem. *Status quæstionis* in hoc genere (quanquam hoc ipsum suo modo etiam in reliquis generibus observari potest) quadruplex est, quod ut notes, ad inventionis soliditatem plurimum prodest, nempe status conjecturalis, definitivus, qualitatis, & quantitatis, quorum duo priores circa factum, posteriores circa personam versantur. *Quæstio conjecturalis* est, cum quaeritur, *an crimen sit factum*, eg. an Decius infidias Cæsari struxerit? In tali quæstione inventio fit à *conjecturis*, an Reus potuerit, & an voluerit hoc facere: Et de voluntate quidem arguimus ex hominis condicione, moribus, affectionibus: De potentia autem ex circumstantiis facti, sive initio, medio, ac fine. Exemplum habe in hac specie facti. Mercator fuit, qui crumenam perdidit nongentis florenis gravem. Rogat prætorem, ut per præconem moneat cives, centum se florenos donaturum reddituro nongentos. Sutor, qui

triduo ante crumenam invenerat, Mercator refert, promissum donum exposcens. Mercator dum numerat pecunias, queritur, florenos se reperire non plures octingentis: Sutorem centenos jam furipuisse: Ultra se nihil debere. Sutor rem defert ad Judicem: Disceptatur pro tribunali: *An Sutor centum florenos ex crumena subduxerit? Quòd potuerit hoc facere, dubium non est; Quòd voluerit, probat ex conjecturis accusator, narrando antecedentia, quanto cum gaudio invenerit, urgendo à concomitantibus, cur per integrum triduum anxie occultaverit, arguendo à consequentibus, quòd de inventione malitiosè filuerit. Patronus defendit hominem ex regulis de confutatione infirmando conjecturas, & ostendendo, quòd gaudium innocens fuerit, occultatio & silentium prudens, nullum argumentum malitiæ, nisi fortè ex parte Mercatoris, qui, quòd crumena perditā nongentos florenos habuerit, cùm testetur: Centenos autem ex hac subreptos esse probare non possit: Sequitur, quòd aut ipse sublegerit, aut hæc crumena non sit illa, quam perdidit, adeoque tota Sutoris. Atque ita proceditur in questione conjecturali. Quæstio definitiva est, per quam non queritur, an factum sit hoc, aut illud, sed quomodo definiri debeat, an sit scelus, an*

virtus, an ambitus, an invidia &c. &c. eg. An Milo *jure* occiderit Clodium? *Inventio* iterum ex adjunctis forinatur. Pone, quòd homo peccator (quod passim fit) ut se excuset, diabolum coram Judice Christo de vi, & fraude accuset, quæstio erit definitiva: *An diabolus tentando nos reus fiat de vi, ac fraude?* Affirmat homo ex maligna indole diaboli impellentis ad scelus jam per terrores, jam sub specie virtutis. Negat diabolus ex virtute gratiæ, qua roborati homines olim omnia tormenta vincebant: & quia qui non ultrò vult decipi, facile fraudem cognoscit: Atque ita quisquis peccat, inexcusabilis est. Sequitur quæstio *in statu qualitatis*, cùm quæritur non jam de facto, sed de persona, an, & quali pæna plectenda sit. *Inventio* etiam hìc fit ex adjunctis personæ, & delicti: & accusator ostendere debet, quòd crimen sit grave, ac inexcusabile, persona autem indigna venia: Patronus verò, quòd crimen sit leve, vel excusari possit, vel certè, quòd persona veniam mereatur, aut saltem levio-rem pænam. Sic si Virgilius accuset Ovidium de lasciva Poësi, exaggerabit crimen ex abusu nobilissimæ artis, & confutabit excusationes ab imitatione Græcorum Deorum scelera decantantium. Postremo quæstio *in statu quantitatis* (quam cla-

ritatis causa addo) dici potest comparativa, cum disputatur, inter plures quis magis sit reus. Sic in communi peste animalium cum decerneretur, sacrificandum esse Jovi animal præ reliquis à rapinis injustis infame, vulpes asinum propter furtum graminis esse magis reum, quam leonem defendit, eò quòd leonis facta excusari à jure dignitatis possint, non item furta asini ex titulo ullo. Adde etiam his argumenta à Thesi, à persona loquentis, à persona audientis, & erit perfecta inventio. Superest

§. III.

Exempla Inventionis pro usu quotidiano.

Qui, quæ de Inventione huc usque diximus, bene percepit, non difficulter in quotidianis occasionibus applicabit ad usum etiam *ex tempore*, saltem postquam frequentius ejusmodi occasiones animo præcipiens domi se tanquam in umbra exercuit. Exercitationum hinc argumenta exhibeo, ex quorum vel nuda relatione manifestum erit, quàm multus & utilis sit *Rhetoricæ extemporaneæ* usus.

Tria pro facili inventione notabis. 1.
Tria genera dicendi, puta, demonstrativum,

vum, deliberativum, & judiciale in multis speciebus subdividi, ad quarum unam statim debeat reflectere animum, qui vult ex tempore apte dicere. 2. Speciem cognosci ex fine, ad quem dicturus es, & ex affectu, quem significas esse in te, & quem cupis excitare in altero erga te, vel erga id, de quo dicis. 3. Inventionem semper tria complecti. Cum enim Rhetorica, teste Aristotele, per hoc differat à Dialectica, quòd Auditorem non convincere solum velit, ut credat, sed etiam movere, ut faciat, quod luadet: persuasio autem circa particulares circumstantias versetur: Necesse erit, ut ducat ad assentiendum, non tantum per ea, quæ sunt propria rei (verba sunt S. Thomæ ex Aristotele) sed etiam per dispositionem audientis: Ideoque pro quovis sermone requiritur 1. *Insinuatio*, quæ fit per explicationem affectus, qui est in loquente. 2, *Ratiocinium*, quod formatur non solum in Thesi, sed magis in Hypothesi. 3. *Amplificatio*, quæ in Chria, vel in congerie multorum argumentorum consistit. Exempla rem declarabunt.

Ad Genus Demonstrativum pertinent hæ species, *Laudatio* & *Vituperati*, *Gratiarum Actio*, & *Lamentatio*, *Commendatio*, & *Rejectio*, *Salutatio*, & *Valedictio*, denique quidquid spectat ad allocutiones officii.

ficiosas, quas *complimenta* appellamus. *Exercitii causa* amicus amico laudet usum later-
narum, à quibus civitatis plateæ noctu il-
lustrantur: *Vituperet* abusum tabacci inter
juvenes, & in templo. Horatius *gratias*
agat Mæcenati, quòd sit Poëtarum Pa-
tronus apud Augustum: Mardocheus co-
ram Esthere *lamentetur* de exitiali edicto con-
tra Judæos. Vir Religiosus viro Nobili
commendet pro Moderatoris officio Sacerdo-
tem probum, & doctum, etsi linguæ gal-
licæ imperitum: *Rejiciat* Laicum doctum
quidem, & Gallum, sed lusorem ac bibu-
lum, Præses curiæ *salutet* Principem ex
thermis feliciter reducem: Paulus *valedicat*
Milesiis. Davidi Jonathas *gratuletur* de Go-
liatho victoriam: Carolus V. Francisco I.
à se capto, cùm ad eum invisit, de infe-
lice pugna *condoleat*. Ratio *inventionis* est
in singulis eadem. *Insinua* tuum affectum,
Ratiocinare de æquitate affectûs vel ex The-
si, vel ex Hypothesi, *Ratiocinium amplifica* ex
congerie, vel Chria.

Ad Genus deliberativum revocantur adhor-
tatio, & Dehortatio, Petitio, & denegatio, Po-
stulatio, & deprecatio, Admonitio, & objur-
gatio, & quidquid sub deliberationem cadit.
Itaque huc spectant *miracula* Oratorum, quæ
suadendo, & dissuadendo quotidie patrant.
Per ipsos ex tempore *cæci vident*, & Eth-
ni-

nici Philosophi ex sapientis Virginis sermone unius DEI existentiam percipiunt: *Claudi ambulant*, & Israëlitæ ex deserto reverti in Ægyptum volentes ad progrediendum in terram promissam animantur: *Leprosi mundauntur*, & castitas Augustinum desperantem ad amplexum perducit: *Surdi audiunt*, & Herodes etiam, ut multa faciat, quæ Joannes suadet, movetur: *Mortui resurgunt*, & exanimes metu cives Bethuliæ ad spem bonam à Juditha suscitantur: Denique *pauperes evangelizantur*, ava i nimirum, quibus & quod habent deest, & quod non habent: Ipseque Epulo, ut Lazaro bonus sit, persuadetur. Præterea quid vis? Frater Prodigum dehortabitur à discessu ex domo paterna, manebit: Amicus animabit, ut redeat, redibit. Admonebit Dædalus Icarum de cautela, cavebit ad tempus saltem: Objurgabit Heli filios, & si perorabit ferventiùs, quàm fecit, modesti erunt. Eamus in nostra tempora. Phylargyrus de Leguleiis Judex in Langenbanck, cum præter superbam uxorem haberet sex filios, & officii redditus non sufficerent sumptibus, munera cœpit exigere, & dicere jus litigantibus, quando & quale suadebat munerum ratio. Gener vir famæ & conscientie suæ studiosus absurdam praxin dissuadet: Vincit. Conniventius de Blindheim
fi.

filium habet, cui ipse ad omnem licentiam frænum laxavit, ne, uti simulaverat, fieret Religiosus: Exorbitat petulcum animal, & contra ipsum Patrem recalcitrat: Pater jam ictus sapit, & hominem ex legem Judicis arbitrio emendandum commendat: Emendatur. Aristarchus Closterfeind filium ad Religionem propendere, quem ipse ad reipublicæ munia destinaverat, ægrè ferens, per convitia in Religiosos conatur avertere: Eos viri frater Parochus fortè præsens tuetur, Patrique suadet, ut filii precibus assentiatur: Assentitur. Luridus Griengeld dynasta in Gallbrun, cùm ejus frater à patruo occisus esset in rixa: patruum autem, tanquam qui se defendere fuisset coactus, judices declarassent infontem: Ita exarsit ira, ut in omnem occasionem ejus necandi intenderet animum, volentesque suadere meliora ne quidem ad aurem admitteret. Insinuavit se tamen cubicularius à consanguineis subornatus, ut furorem placaret: placavit. Pomerancius Lemoni Præfectus in Lautervvein curam officii omnem suis scribis committit: Ipse conviviiis, ludis, venationibus vacat: Non audit partes, non dijudicat acta, non punit delinquentes, non de rationibus angitur, in suorum fide quiescens. Uxor subornat fratrem suum, ut marito saniora consilia sug-

gerat: Suggestit. Incurius Wollauf Dominus in Zeherthall & Jammeishausen vivit ut multi, fruiturque bonis, dum sunt, de futura vita vix, nisi obiter, & per animi evagationem aliquando sollicitus: Sollicitum Confessarius facit. Eia! Non hæc exempla docent, quam quotidie utilis Rhetorica sit?

Ad genus Judiciale revocantur hæ species: Criminatio & Excusatio: Contentio & Compositio: Confessio & Negatio: Increpatio, & deprecatio: Invektiva, & purgatio, ac quidquid ad excitandam vel iram, vel clementiam facit. *Criminetur* Pamphilius Gymnasiarcha coram Pallade, quod juventutem corrumpat: Pamphilius se excuset. Mutuis inter se convitiis, quod alter in alterius jura involet, contendat Poëta & Orator: Litem Apollo componat. Achan confiteatur se furti reum: Idem neget Judas de Benianimo. Increpet Oziam Azarias de usurpato Sacerdotum officio: Jeroboam deprecetur à Propheta, quod ausus sit adversus eum manum extendere. Job pro reconciliatione filii cum Patre interpellatus, Absaloni veniam, Chrysostomus Eutropio misericordiam impetret. In ejusmodi materiis, quas *themata accepta*, sive *liberè electa* vocamus, & qualia historici veteres ac novi, sacri & profani, litterarii, na-

naturales, artificiales, Poëtæ etiam, & novellæ, ac quotidiani *eventus* (si intuearis cum *reflexione* ad usum) abunde suppeditant, diutius exercitato non erit difficile, themata ab alio imperata, aut casu oblata, aut vi officii repente tractanda ex tempore, aptè, atque ad finem intentum opportunè tractare. Methodum facillimam suggero.

Sit *thema imperatum* textus: Omnis, qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. Celeriter inspicere vel *sententiam* textûs, vel *consequentia* ex textu. In *sententia* subjectum, prædicatum, vel sensus totius sententiæ sunt id, de quo dicere debes, puta, de ira, vel de iudicio iracundorum, vel de charitate fraterna, cui consulit sensus textûs. *Consequentia* ex textu sunt id, quod dicere debes de subjecto, vel de prædicato, vel de sensu textûs. Invenis autem *consequentia* in locis Rhetoricis sic: Omnis, qui irascitur, reus erit: Ergo 1. ex enumeratione partium docere debeo fideles, quòd detur bona, & mala ira. Ergo 2. arguere debeo ex loco exempli errorem tuentium iram, & dicentium cum Jona: Bene irascor ego! confutare debeo excusationes facile irascentium. Ergo 3. ex adjunctis corripere debeo in vitium pronos, malique gravitatem exponere. Ergo 4. erudire debeo à contrario de laude mansuetudinis, aut de ira contra nos i-

plos, tanquam optimo adversùs hunc morbum remedio. Porro qui celeriter determinare se didicit, *de quo dicere*, & *quid dicere* debeat, supposita exercitatione, à qua *facilitas* nascitur, continuò imperatum thema in argumentationem redactum (de qua mox dicemus) amplificabit per Chriam, & cum ornatu figurarum eloquetur.

Offerat se casu *occafio* gratulandi Patrono de promotione ad Magistratûs officium: si consideras, quis, cui, de quo gratuletur, thema sermonis erit: *Ego gratulor tibi de promotione ad Magistratum*. Partes: Significare lætitiâ, amplificare lætitiæ causam, extollere merita. Ornatus partium ex locis Chriæ à simili, à contrario, ab exemplo, à causa, à paraphrasi, à testimonio cum figuris, & emphasi.

Vi officii cogaris repentè dicere pro instauratione studiorum. Duæ sunt voces quæ possunt servire pro themate, *instauratio*, & *studia*. Circa ambas si consulas locos, occurret mirabilis copia dicendorum eg. *ex causa efficiente*, sive origine sollemnis instaurationis potest formari *Panegyris* de Patronis Musarum: *ex causa finali*, quæ est nova alacritas ad studiorum laborem, occasio erit *invektivæ* contra nimium affectum ad vacationes à scholis: *Ex adjunctis* loci, vel tempotis, vel modi

(*suas*)

suaderi potest, ut scholæ privatæ aboleantur, aut *dissuaderi* potest abbreviatio temporis, quàm aliqui pro scholis inferioribus improvidè postulant: *Ex loco comparationis accusari*, qui Exercitia nobilium pluris æstiment, quàm Exercitia ingeniorum, & à consequentibus defendi possunt, qui abolitioni abusuum studiis noxiorum invigilant. Themata sic in locis inventa ut feliciter tractes, iidem loci efficient, si thematis subiectum & prædicatum ex illis examines.

Sed nulla Exercitatio utilior discipulis est, quàm si jubeas, ut sermonem, quem ipsi *in causa propria* eg. dum se accusant, dum deprecantur, dum aliquid petunt, dum queruntur de alio, effundunt ex tempore, statim scribant. Sic enim assuescunt *observare*, ex quibus locis argumenta pro se, *natura duce*, deprompserint. Animabitur per hanc observationem felicissima spes, fore, ut facultatem, quam *natura* concessit, ars ad omnes casus perficiat. Verùm præcipuum opus artis *dispositio* est, de qua jam fit

PRÆCEPTUM II.

In Dispositione Rhetorica debet eminerere artificium.

Inventio est opus ingenii pro varietate materiæ adjuti à Dialectica, Physica, Ethica

ca, Politica, Oeconomia, Theologia, Historia, & Philologia (nulla enim harum scientiarum carere *perfectus Orator* sine convitio potest) sed artificium Rhetoricæ proprium *Dispositio* est. Nam confusus exercitus nec placet, nec vincit: *Ordinem* autem, qui & doceat, & delectet, & moveat simul, sola Rhetorica efficit. Est verò triplex dispositio in omni Oratione: Partium, Argumentorum, & Argumentationum. De singulis agemus in unico exemplo, cujus hæc est materia facilis, atque apta ætati Tyronum: *Astræa* coram Jove accusat *Mammonem*, quòd per inæqualem pecuniæ, cujus administrationi per ipsum præfectus esset, distributionem omnium in orbe scelerum auctor sit, atque adeò multandus exilio. Eja lentè, & ex ordine laboremus: Est enim laborandi methodus in omni materia eadem.

§. I.

De Dispositione partium.

PARTES Orationis, & sermonis cujuslibet, cujus finis est persuadere, aliæ sunt necessariae, aliæ utiles. *Necessariae* sunt duæ, *propositio*, per quam thema proponitur, & *tractatio*, quæ in tres alias partes subdividitur, quia per illam thema explicatur, con

confirmatur, & applicatur. Partes utiles
 rursum sunt duæ, *Exordium*, quod disponit
 auditorem, ut sit benevolus, attentus,
 docilis: Et *Epilogus*, qui urget ad facien-
 dum, quod vis. Pro utroque supervaca-
 neus labor est, quoties Auditorem es na-
 ctus, aliunde jam primum ad amplexum tui
 consilii, modò intelligat, quid, & cur ali-
 quid velis. Quia tamen hic casus est ra-
 rior, ordinariè partium orationis hic ordo
 est, *Exordium*, *Propositio*, *Tractatio*, *E-
 pilogus*.

In nostro argumento genus Orationis est
Judiciale, quia fit *Accusatio*. *Status quæ-
 stionis conjecturalis*, quia quæritur, an Mam-
 moni imputanda sint scelera, à quibus or-
 bis inundatur. *Scopus* condemnatio Mam-
 monis. *Medium* affectus iræ in Jove. *Ad
 iram* igitur Jupiter ab Astræa disponitur in
exordio, & *ira* in *Epilogo* urgetur. Sed *i-
 ra causam* exhibet *propositio*, & *propositionem*
tractatio explicat. Habes artificii Ideam,
 ex qua practicè ages, ut sequitur.

§. II.

De Dispositione Argumentorum.

Ordo Argumentorum in hoc consistit.
 ut quodlibet in suo loco constituatur:

volo dicere, ut illa quæ ad fidem, in tractatione, & illa, quæ ad motum pertinent, in exordio & epilogo regnent. Porro in ipsa tractatione, sicut rursum tres partes sunt, ita natura, naturæque æmulatrix ars postulat, ut primum locum teneant argumenta explicantia, confirmantia secundum, applicantia tertium. Explicatur autem thema vel grammaticè secundum verba, quod fit per Paraphrasin, vel Logicè secundum sensum, quem habet, vel non habet, quod fit per definitionem, aut divisionem, & subdivisionem, vel historicè, quod fit per narrationem, prout res postulat: & ponitur hæc explicatio ordinariè ad finem Exordii, ne Auditor in errore, aut tenebris teneatur. Explicationem excipit confirmatio per argumenta ex locis vel extrinsecis, vel intrinsecis, illustranda, cum erit operæ pretium, à comparatione, à contrario, à simili &c. &c. Hæc ut facilè occurrant, attende genus orationis, nam in Demonstrativo, confirmatio sæpe est mera narratio cum amplificatione, semper demonstratio excellentiæ, vel turpitudinis. In deliberativo, formabis illam ex demonstratione necessitatis, utilitatis &c. &c. denique in Judiciali, diversa argumenta diversi status questionis dabunt, de quibus suo loco est dictum. Ultima in ordine est applicatio

tio demonstratæ veritatis ad usum præsentem, facienda Auditori vel per confutationem, quæ, ne dictis habeat fidem, retardat, vel per doctrinam, quæ ex confirmatione, tanquam ex præmissis deducitur, vel per reprehensionem se opponentium, vel per adhortationem adhuc languentium. Verum hæc omnia ut feliciter præstes, ante tractationem thematis collocanda sunt argumenta, quæ faciunt motum dispositivè per insinuationem, occupationem, aut animi præparationem, quæ omnia l. 3. explicavi: Et post tractationem omnia repetenda erunt acervatim, urgendusque affectus primarius per alios secundarios, quæ omnia ex dispositione Argumentationum in nostro exemplo clarescent.

§. III.

De Dispositione Argumentationum.

ALIIS alia placet: Mea methodus in dispositione formanda est talis. 1. Ex scopo & medio, sive propositione, formo Syllogismum conditionalem, quæ est argumentatio primaria per totam orationem diffusa, nam ejus major Exordium, minor propositionem, ac divisionem, Epilogum conclusio efficit. Minoris autem probatio, quæ

P §

mem-

membra habet, in quæ dividitur, tot habet argumentationes *secundarias*, sive *enthymemata*, sive *dilemmata*, sive *sorites* sint. Argumenta *ad motum* ponuntur *in transitionibus*, quæ fere totidem exordia sunt, & in conclusione cujusvis argumentationis, tanquam in totidem Epilogis. Methodus profectò solida est, nullisque obnoxia fallaciis: Et tyrones præcipuè his quasi cancellis conclusi, nusquam facile à præfixo scopo aberrant. Exemplum vide.

Accusatur Mammon: *Scopus* est exilium. *Medium*, demonstratio reatus. Ex his *Astræa* sic Jovi argumentatur.

MAJOR. Si Mammon est reus plerorumque scelerum, quæ fiunt in orbe, tunc ego rectè à Jove peto exilium Mammonis. Probatur, quòd rectè faciat, per argumenta *moventia*, quia 1. facit ex officio, non ex passione. 2. Quia facit coram eo, qui æquitatis studio inclytus cupit expeti officium suum, quoties res poscit. 3. Quia aliud remedium malorum non superest. En! ita Jupiter ad iram disponitur.

MINOR. Sed Mammon est reus plerorumque scelerum. Probatur hæc Minor per argumenta *explicantia*, nempe per *narrationem* facti, quo divitias sine discrimine in obvios dissipavit: & per *consequentia ex facto cum divisione*, per quam sce-

scelera & *divitum*, & *pauperum* Mammoni imputantur.

Pars prima est enthymema. Ex Mammonis iniqua divisione Divites effusi sunt in superbiam, gulam, libidinem, otium, cum habebant: & in avaritiam, crudelitatem, ac impietatem, ut semper haberent pecunias. Ergo Mammon est reus scelerum, quæ Divites faciunt, quia *materiam* subministravit.

Pars secunda est Syllogismus. Qui est causa causæ, est etiam causa causati: Paupertas est causa plurimorum scelerum: & Mammon est causa paupertatis: Ergo Mammon est causa plurimorum scelerum, & reus, quòd vix quisquam sit bonus.

CONCLUSIO. Ergo rectè peto à Jove exilium Mammonis. Urgetur *affectus ira* per affectum *timoris*, quia aliàs periclitatur Jovis Majestas, per affectum *miserationis*, quia aliàs cogetur exulare Astræa, & per *amorem* erga homines, ne omnes intereant. Ita ædificium perfectum est: Superest, ut addatur ornatus.

Sed hæc ad dispositionem integræ Orationis pertinent: Pro Sermone brevi in usu quotidiano tota dispositio ordinariè per unum Enthymema conficitur, cui aliquando per modum complimenti (id quod etiam de Epistolis intelligas, velim) formula initialis, & formula

mula finalis adjiciuntur. Sunt autem tres partes Enthymematis, Antecedens, Consequens, & Consequentia, five Connexio, quæ tria si vel multiplices, vel amplifices, fiet sermo longior, & efficacior. Consequens dicitur thema sermonis, nempe gratulatio, invitatio, petitio, objurgatio, laudatio, & quæ sunt ejusmodi. Antecedens appellatur occasio consequentis, seu occasio gratulandi, invitandi &c. &c. Connexio est probatio, five Argumentum (unum vel multiplex) ex quo probatur, quòd antecedens & consequens inter se rectè cohæreant. Exempla sic habent. 1. ANTECEDENS, five occasio loquendi: Promotus es ad dignitatem consulis: CONSEQUENS: Itaque gratulor. CONNEXIO: Nam ex hac promotione multum boni sperandum est civibus, & tibi multum laudis, ac gloriæ. 2. ANTECEDENS: Cras celebrabo Primitias: CONSEQUENS: Itaque te invito: CONNEXIO: Tu enim adjuvisti, ut ordinarer: 3. ANTECEDENS: Extrema premor necessitate: CONSEQUENS: Igitur da eleemosynam! CONNEXIO: Quia non per meam culpam, sed per alienam injustitiam ad incitas redactus sum. 4. ANTECEDENS: Familiariter agis cum hominibus malæ famæ: CONSEQUENS: Itaque dignus es objurgatione: CONNEXIO: Nam ex socio noscitur, qui ex se
non

non noscitur. §. ANTECEDENS: *Novus Doctor Theologiae creatur:* CONSEQUENS: *Igitur laudandi sunt honores Academici:* CONNEXIO: *Nam his præcipue sacra facultas suum incrementum debet.* Hoc modo dispositus sermo, ut animam & succum accipiat, addenda est plerumque formula initialis, quæ per insinuationem, cum opus est, aut per eruditam allusionem ad dictum, vel factum ingeniosè proposito applicandum ex antiqua, aut nova Philologia formatur. Deinde Antecedens, Consequens, & præcipue connexio amplificatur per Chriam, nimirum à contrario, vel à confutatione objectionum, à simili & comparatis, ab exemplis, & testimoniis. Postremò adiungitur formula finalis, per quam fit aut instructio, aut correptio, aut adhortatio, & denique, quemcunque res postulat, affectus vel excitatio in audiente, vel significatio in loquente. Ita factæ inventioni ac dispositioni ultimam perfectionem ac ornatum addet elocutio, de qua est

PRÆCEPTUM III.

In Elocutione Rhetorica debet adhiberi industria.

Ratio est, quia, nisi per Elocutionem, non splendeat oratio, non placebit,
non

non movebit. Verùm cùm pro Elocutione commendo *industriam*, non id volo, ut de singulis verbis scrupulosè te angas, an ab aurea ætate pretium habeant: Medicis attentio sufficit, & sæpè vox à Grammaticis damnata, si ab Auditore præ alia intelligitur clariùs, aut majorem vim in animos exerit, jubente Prudentia, Latinissimis præhabenda est. Summa cura in elocutione impendenda est singulis Partibus, & singulis sententiis partium. Ornatus *Exordii* proprius ordinariè à gravibus periodis venit. *Propositionis* laus consistit in perspicuitate, quæ de argumento, & scopo sermonis nullam dubitationem admittat. *Divisionis* idem encomium sit, nisi quòd nonnunquam ornatum ab *antithesi*, aut una vel altera figura verborum, puta, à *gradatione*, à *Synæciosi*, vel à *commutatione* admittat. *Confirmatio*, quamdiu explicat, aut docet, per figuras *docentes*, & *delectantes* commendat se: Quando autem amplificat, confutat, urget, figuræ *moventes* adhibentur, & singulis argumentis suus ornatus tribuendus est, nimirum suis narrationibus, suis testimoniis & exaggerationibus, sicut l. 3. explicavi. *Epilogus* tandem cum emphasi inculcat Auditori intentionem loquentis, *quid velit*, & repetit rationes, *cur velit*. Atque hic est ornatus
par.

partium, qui ut absolvatur ad perfectionem, *singulae quoque sententiae* necesse est, ut vario decore ex epithetis grandibus, ex verbis compositis ac superlativis, ex vivacibus tropis, fortibusque adverbiiis indutæ procedant, sic tamen, non utilibido garriendi, sed uti *sani iudicii sensus*, cujus præcipuam rationem in omni opere Rhetorico habendam esse jam dixi, definierit. Plura *Le-ctio*, *Ufus*, *Imitatio Exemplorum* docebunt. Unum adnecto facundiae popularis, alterum solennis.

Sutor, & mercator, de quibus suprà fol. 219. stent coram Iudice de crumena disceptaturi. Dicat Iudex: *Actio datur! loqui licet.* Respondeat pro Mercatore Filius Rhetoricæ Candidatus, & Sutorem trepidum deridens dicat: Loquar, Iudex, & ita loquar, ut hiscere contra homo nequam nihil possit. Te nihil hominis lamenta moveant: quantò magis innocentem se fingit, tanto nequius reus est: Neque enim fraudes minùs, quàm calceos consuere didicit. Demonstrabo. Triduum fluxit, ex quo tenet marsupium: confessum audivimus. Si esset vir bonus, triduum totum siluisset, credo, de summa tam gravi? Vir innocens non modò furti crimen, sed etiam criminis suspicionem à se amolitur: Tu si esses innoxius, ultrò accerteres? Nam
quid

quid silentium tam parum honestum credere nos cogit de te, quam quod optaveris posse semper filere? & filuisses utique, nisi te metus extremi mali ad loquendum urssisset. Intueri mihi hominem videor, cum incidit in crumenam: Explicet ipse, si audeat, quo tum animo fuerit, quas cogitationes voverit, quid designaverit mente? Scilicet stupuisti primum ad argenti tam multi splendorem: Tum quando cœpisti oculis credere, age, quo gaudio superfusum est cor? Quid? Non tu genua flexisti fortunæ, ac jam tum statuisti, diem illam, ut primum domum venisses, in tuo Calendario inter fastos notare? Quid? Non gaudio continuo successit anxietas, num nemo viderit exultantem? Non cura excepit, ubi securè absconderes? Non secutus est timor, ne pecuniæ dominus celeriter nimis jacturam adverteret? Non tu, ut jam ille trans Indum & Gangem esset portatus, tacitis votis optasti? Viden, Judex, ut obmutuit miser? ut pallet? Ut tremit? Age, quid caput perfricas? Num quod respondeas, nihil occurrit? Bonò animò esto: Ego tibi aliquid suggeram. Dic: Potuisssem, Judex, Summam pecuniæ totam redimere, quomodo igitur vero est simile, quod furatus sim partem? Ecce, Judex, hoc argumentum Achilles est, cui
ho,

homo simplex famam & vitam suam tutò posse confidi credidit, cum voluit furari. Scilicet cum audivit præconium, quo centum floreni promittebantur ei, qui crumenam nongentis gravem à Mercatore perditam retulisset ad dominum, sic coepit secum agere vir astutus: Centum floreni promittuntur indici pecuniæ perditæ: Grande illicium! quid? si vidisset me aliquis, cum marsupium tollerem? Plenæ sunt oculis fenestræ oppidi: si Domestici advertissent aliquid isto triduo? Nonnunquam, etiam cum silet lingua, frons, oculi, vultus produnt, quod latet. Levis suspicio sufficiet, ut deferar ad prætorem. Fiet inquisitio: Reus fraudis & furti agar: Vitam cum pecunia perdam. Non sum securus. Quid agam? Totum retinere non licet, licebit partem. Nongentos an octingentos florenos habeat crumena, quis sciet? Mercator dicet: Non potest probare. Meum erit, quod aufero: tantundem ille cogetur addere ex promisso. Dictum, factum: Centum florenos abstulit. Negas furcifer? Nongentos, Judex, tenuisse crumenam juramentò, si opus est, pater firmabit. Superfunt octingenti. Nemini alteri marsupium venit in manus, & adhuc, quis abstulerit, quærimus? Vah! Avaritiæ scelus! quantò tu tibi melius con-

sulvisses, miser, si centum, quos promiserat pater, florenis voluisses contentus esse! Tu, optime prætor, quod te decet, jam age. Nec facultas, ut vidisti, furandi homini perditio defuit, nec voluntas: diuturnum silentium reum clamat. Nos reo non crucem, non carceres, non exilium petimus: Sententiam pronuntia, quam boni publici ratio postulat, & ex qua intelligant omnes, quam nullum discrimen sit, & crimen æquale, siue quis per dolum aliena rapiat, siue quod bona fide reperit, perfidè retineat, & occultet.

Annunte hinc iudice Rhetor alter Patronus Sutoris sic peroret: Qui æmuli fuimus, Judex, hodie adversarii erimus. Amicus Pater, ô bone, amicus tu, sed magis amica veritas. Rhetor bonus es, sed, nisi te amor in parentem excusat, haud probus satis, ut qui nobilissima arte ad opprimendam innocentiam, & scelus defendendum abuti sis ausus. Ego uti confiteor, ex Christianæ charitatis legibus accuratius acturum fuisse suturem, si citius de repto argento ad prætorem retulisset, ut Domino, quid posset sperare, celerius innotesceret: Ita tridui silentium pro scelere computari, aut in argumentum furti assumi posse, omnino nego. Vir probus, ais, non siluisset. Cur non? Nempe ne
su-

suspicionem furti incurreret. Næ tu temerarie suspicax es, si apud te suspicionem furti incurrit, qui de argento filer, quod reperit. Furtum, aiunt docti, & nos in Catechismo didicimus, ab illo committi, qui aufert, aut retinet rem alienam Domino rationabiliter invito: quid habet sutoris silentium cum hac furti descriptione commune? Si statim expendisset in usus suos, si elocasset ad census, si pro debitis expungendis creditori partem saltem numerasset, tum scilicet rectè furti argueres. At occultavit, custodivit, reddidit: Quid aliud homo etiam probissimus ageret? Non fileret tamdiu? Siluit, quia, si fortè Dominus nusquam compareret, scire alios noluit, quantum sibi fortuna favisset: siluit, quia ut loqueretur, necesse non fuit. Credebat nempe, si Dominus crumenæ esset in oppido, aut abiisset reversurus, haud dubiè curaturum, ut de jactura cives monerentur. Si transisset alienigena non rediturus, videbat præpropere clamore multorum in se invidiam concitari posse. Ergo appetebat crumenæ dominium! Quis non appeteret, si justè posset aquirere? Injustè retinere quòd non cupiverit, ostendit abunde, cum audito præcone reddidit sine mora: Nisi tu ineptè tibi persuades, quòd qui non ausus est totum tenere, par-

tem putaverit clepere tutò se posse. Nemo credendus est malus, dum probetur. Proba, Mercator, quòd nongentos florenos crumena tenuerit: Proba, quòd, cùm restituta est tibi, centenis summam non per fraudem minueris: tum reum futorem fatebor. Juramentum obtrudis? Quasi mercatoribus non æquè familiare perjurium, ac mendacium sit. Dignus eras, perfide, ut alius tuum marsupium invenisset huic bono viro dissimilis, qui tibi ex tota summa nec nummum reddidisset! Hic jam quòd bonus, quòd simplex, quòd fidelis fuerit, hoc virtutis præmium ferat, ut periclitetur de fama, & vita? Fœda res! Ego sic existimo, Judex, quoniam iste affirmat, nongentos florenos in marsupio suo fuisse, idemque asserit, id, quod futor reperit, non nisi octingentos tenere, aliam reperitam esse à futore crumenam, ab ea, quam iste perdidit, atque adeò futoris esse totam, donec alius se Dominum probarit: viderit mercator, ubi reperiat suam. Ita innocentiae, ita justitiae satisfiet, & intelligent cives, nihil se perdere, si, quod invenerint, reddant.

Addo secundum exemplum facundiae solemnis, cujus inventio & dispositio supra est data.

*Exemplum secundum Elocutionis.**Astræa contra Mammonem.*

Exordium.

SI aliud superesset remedium, Jupiter, quo subvenire laboranti orbi, ac sub pondere gravissimorum scelerum ingemiscenti levamen aliquod ferre possem: Nunquam Dea contra Deum insurgerem, aut accusare tibi sustinerem illum, qui apud te tanti est, ut universi orbis thesaurorum omnium administrationem unius prudentiæ, ac fidei committere, nihil dubitâris. Nunc, quoniam ex tantæ potestatis abusu flagitiorum tanta inundavit colluvies, ut ambigam, an infeliciora fuerint illa tempora, quorum tu funestam memoriam communi diluvio suffocandam esse, sapienter judicâsti: In una tua æquitate spem orbis ab iterato interitu conservandi constituo, optimè gnara, fieri non posse, ut tam noxio vel affectu, vel respectu te abripi sinas, ut in unius sive hominis, sive DEI, virtuti inimici, gratiam, bonum universi, cui tu præsides, velis pessumdare. Neque me odium movet, ut loquar (Quamquam ut oderim, meretur sanè, qui se omni consilio meo, omni industria & labori, adversarium posuit) movet amor humani gene-

ris, cujus per optima præcepta excolendi provinciam tu mihi, Jupiter, commisisti: Urget horror scelerum, in quorum extirpationem ut ego præ quovis Deorum incumbam ardentius, & nomen, & officium Astræ exposcit: Cogit denique suprema calamitas, quæ me in perniciosissimæ mortalibus fugæ consilium adigit, nisi tu Mammonem officiò pellas, & exulare ante me jubeas.

Propositio.

MAmmon enim, Mammon tanti mali una est causa: unus est reus omnium criminum, quibus orbis inficitur. Quod, ne ego atrociùs tibi, quàm verius, queri videar, sine, obsecro, ut, quid ille agat, quid non agat, quaque ratione officium à te impositum faciat, per ordinem narrem.

Narratio.

EGo sic existimo, Jupiter: cùm decrevis-
ses misereri hominum, eosque thesau-
rorum, quos terra excoquit, & gignit ma-
re, participes reddere: atque ex hac causa
decreti executionem huic mandasses: id
scilicet voluisse, ut aqua distributio fieret
in

in omnes: nemo superflueret, nemo egeret, quidam virtutis causâ ditarentur liberalius, nullus tamen beneficentiæ tuæ solatiô privaretur omninò. Ita sanè tuam decere sapientiam, ita rectam rationem exigere, ita humanæ reipublicæ commune bonum postulare arbitrabar. Sed iste nihil attendit hæc omnia: Surdo & cæco si commisisses officium, melius administrasset. Vix ei claves tradideras, quibus aurifodinas recluderet, gestire gaudiô cœpit impotens sui, ac tanti honoris incapax. Descendit de cælo, vocat ministros, aperit pretiosas abyssos, aurum, argentumque purgari jubet, deinde monetam cudi multam, variam, omnem, Jupiter, tua signatam imagine, ut scirent homines, cujus beneficio bearentur. Bene hætenus, & ex ministri fidelis officio strenuè prorsus, ac prudenter. Crederes reperiri non posse pro Domini gloria servum magis sollicitum. Sed postquam exhausit montes, vim immanem metallici imposuit curribus, quibus insidens ipse cum suis, per urbes & oppida vehi triumphantis in morem cœpit. Erat novus splendor, insignis pompa, majestas ingens. Concurritur undique, omnes procidunt, adorant, supplicant DEO. Quid hîc expectas? Nempe Jovis miseræ mortalium indolentis benevolentiam

am prædicavit? debebat. Quis esset ipse, à quo missus, quo fine, exposuit? Nihil. Virtuti præ aliis deditos, & tibi, Jupiter, magis addictos, præ aliis evocavit ad præmium? Utinam! Scelestos saltem laboravit, ut cognosceret, & cognitos abegit à curru, indignos, qui tua liberalitate fruerentur, pronuntians? Æquitas postulabat. Sed ille (ô DEum insanum, & perfidum!) elatus superbia, ac per honoris insolentiam sui oblitus, & tui, nulla consideratione præmissa, nullo facto discrimine, in confertam turbam, utraque manu, sine fine, sine modo monetam projecit supplicibus. Factus est ingens tumultus in effusum aurum præcipiti furore ruentium. Plus habet, qui rapuit plus: & ditior est, non qui probior, sed qui robustior fuit. Imbecilliores oppressi alii, alii læsi sunt, nummisque, quos forte obtinuerant, per vim spoliati: modestissimus quisque vacuus abiit, quòd miscere se furentibus nollent studiosi virtutis. Ex istis quidam accurrunt ad me, narrant factum, queruntur, auxilium postulant. Ego mirari primùm, negare fidem facinus tam absurdum de DEO narrantibus, increpare velut invidos, & à cultu virtutis repentina mutatione alienos, ac dignos, qui egeant. Illi instare contrà, obtestari adeò, ut usurpare oculis vellem per-

perturbationem rerum, quam induxisset tranquillæ huc usque Reipublicæ Mammonis iniquitas. Quid facerem? commota sunt viscera: abeo, video.

Divisio.

Quid viderim, dici paucis non potest. Et qui multa rapuerunt, & quibus ob-
tigit nihil, pessimè perversi sunt. Utris-
que hæc Mammonis inconsulta temeritas
ad omne scelus initium fuit.

Pars prima.

ET Divites quidem quantorum scelerum
reos se faciant, difficile est, enarrare.
Nam unde incipiam? Describam superbi-
am? Tanta est, ut plerique jam obliti vi-
deantur, se esse mortales. Incedunt splen-
dentes aurô ac gemmis, ut lutum abscon-
dant, ex quo illos finxisti. Caput crines
fictitii tegunt jam in cincinnos crispati, jam
in nodos collecti, jam in caudam proten-
si, jam erecti in montem: Variant enim,
ne videantur sine ingenio ineptire. Super-
cilium tollunt, velut si in hoc Atlante cæ-
lum quiesceret. Oculis fulgurant, inflant ge-
nas, corrugant nasum, ut per hanc speciem ve-
nerationis tributum ab obviis extorqueant.

*Q s**Si*

Si quis alloquitur, respondent verbô, ut Oracula solent. Si cui loquuntur ipsi, majori sibilant, pari strident, minori tonant. Cùm de se dicunt (quod solent semper) fungus est Alexander, vappa Pompejus, infans Cicero, Aristoteles pecus, Lycurgus & Solon stipites, ipsi soli aliquid. Ex equo Trojano prodiisse se jactant, & ex Semideis natos.

Quanquam, utinam qui genus divinum crepant, saltem mores exprimerent hominum, & non sæpius degenerarent in belluarum naturam. Vidi ego, Jupiter, eos, qui manè adorationem tibi debitam exigebant pro se, velut alteri Joves, post meridiem ita fuisse sibi dissimiles, tanquam si poculum Circæum bibissent. Scilicet, cùm assident mensæ, frugali patinâ, quod ratio postulat, contentos tu credis? Omne nectar, omnis ambrosia vilis est, quæ in patria nascitur: & nisi mensa gemat sub onere, jejunare se putant. Videre est turbam fervorum sudore manantium: Væ otianti, cùm herus prandet! Inferuntur ex ordine ossa intrita, minuta, pulpa, gilgeria, acrocolia: Sequitur caro elixa, assa, frixa, tosta, salita: Mox ex villis apponuntur anates, anseres, columbæ, galli: Ex sylvis lepores, cervi, fues: Ex aëre perdices, alaudæ, turdi, rusticulæ, phasiani:

ni: Ex aquis adeò cancri, cochleæ, ostrea, ranæ, ut pisces omnium generum & specierum non memorem. Crederes pro exercitu stragem fieri, quam fortè decem ventres faciunt sibi. Atque hìc ridiculum est, Jupiter, videre, quàm sub initium mensæ modesti assideant. Non clamor, non cachinnus, vix auditur elatior vox: Adeò omnes hianti ore, avidis oculis, toto animo intenti sunt patinis, fortè ne assus anser imprudentibus avolet. At ubi prima famis rabies exsaturata est grandioribus bolis, ecce tibi! Assurgit, qui præsidet, & vexillum ad bibendum attollit. Certatim sequuntur reliqui, & alter alteri vitam acclamat, quasi vivere digni sint, qui non ut vivant, edunt, sed ut edant, vivunt. Ex eo tempore modestia tricliniò pellitur, ingreditur impudentia: clamatur ad ravim, voratur ad vomitum, potatur ad crapulam: natant pavimenta vinò: omnis vocibus ebriorum vicinia personat. Inde plerisque lingua balbutit, rotatur caput, vacillant pedes. Flet alius, & fluunt injussæ lacrymæ sine causa: Alius ridet, & plaudit sibi idem Roscius, & spectator: Alius dormiturit, & ronchos parat: alius cantillat instar lusciniæ, quam Catarrhus opprescit: alius in rixam exilit, & Scythas debellat. Non una est facies hominum, nisi

me.

melius animalia vocem, quorum in his conviviiis comitia celebrari, non sine causa existimes. Certè vix aliqua belluæ species desideratur.

Sed ferrem ista, Jupiter, quoniam, qui ejusmodi sunt, saltem aliquando exhalant crapulam: at qui se luxuriæ dediderunt, pessimi sunt. Hic ego filere malo, quàm commemoratione turpissimorum criminum divinas aures offendere. Nullum in orbe regnum est, nulla in regnis provincia, nulla in provinciis urbs, vix aliqua in urbibus domus, quam non hæc pestis corripuit: Nullus sexus, nulla ætas, nulla conditio sana est. Omitto vestium lasciviam, qua se obviis procis puellæ prostituunt: Taceo lusus oculorum, petulantiam manuum, gestuum proterviam, linguæ licentiam, quæ jam inter vitæ civilis elegantias numerantur; Nihil narro de fœdis cantibus, de libera conversatione, de scurrilibus jocis, de nocturnis conventibus: Hoc queror, fornicationes jam palam jactari: de adulteriis, de stupris, de incestibus vix esse, qui erubescat. Hoc fleo, quòd neminem pudeat, esse impudentem, quòd palam celebrentur lascivæ choreæ, palam prostent, & laudentur infames picturæ, palam in theatris fœda exhibeantur, & spectentur cum plausu. Hoc doleo, quòd
tur-

turpissima flagitia pueri discant, juvenes exerceant, viri laudent, senes non impro-
bent.

Neque hæc tibi incredibilia videbuntur, Jupiter, si consideraveris, quanto in amo-
re hominibus otium sit, otium, inquam, cui, qui deditus est, quid est aliud, quàm
sterilis ager, quem quia nullus exercet agric-
colæ labor, sylvescat, necesse est, & in lo-
lia, ac spinas totus exuberet? Quid aliud,
quàm segne stagnum, quod, si nec à ven-
tis movetur, nec à torrentium exundatione
miscetur: scilicet in ranarum, butonum,
ac serpentium lacunam abibit?

Jam, quid inde sequatur, vides. In tanta
scelerum licentia prodigium foret, virtuti
honorem haberi. Itaque qui modestus est,
ridetur pro simplice, qui castus, exhibitur
pro Misanthropo, qui liberalis, prodigus
dicitur, qui pius, hypocrita, qui patiens,
timidus, qui temperans, avarus, Impru-
dens, & osor sui, qui amat justitiam.

Sed neque hîc sistitur torrens ma-
lorum: Rumpit obices, & omne littus
transgreditur. Nam quoniam in hac vitæ
licentia nulla potest sufficere pecuniæ co-
pia, exardet cupido ingens inventendi fun-
dum, qui exauriri non possit. Ergo huc
omnis cogitatio impenditur: huc tendunt
omnes curæ, ne unquam desit pecunia, &

sicut ignis, quod aiunt, nunquam dicitur sufficit! atque quò plus materiæ congeritur, exardet vehementius, nullaque pabuli abundantia saturatur: ita isti, quos ditescendi cupido inflammavit, quidquid corraferint, parum putant, tantumque crescit plura habendi desiderium, quantum cumulus crescit pecuniæ, quæ habetur, nimirum ex metu, ne desit unquam, unde scelera nutriantur.

Quòd si media leniora votis non servant, in tyrannos degenerant. O miseri agricolæ! O subditi calamitosi! O viduæ! O orphani! O mercatores! O opifices! Quàm ego malle, ut jam pro me vos loqueremini! Lacrymæ vestræ, & singultus eloquentius perorarent, quàm omnis Astræ facundia. Recenseretis longum tributorum catalogum, quorum diversa nomina, & speciei tituli vel memoriam torquent. Numeraretis multarum perpetua serie sibi succedentium acerbicatem: Non loqui, non gemere, non hiscere palam licet, sine crumene dispendio. Narraretis iniquas lites, in quibus in divitum gratiam causâ cadere debuistis, & pati, ut, quod reliquerat orbitatis calamitas, advocati, ac iudices raperent! Exhiberetis fascès litterarum, testes debitorum, quæ isti apud vos contraxerunt quidem, sed nunquam, nisi verbis
aut

aut verberibus solvent. Adeò ne peti quidem sustinent, ut reddant, quod debent.

Sed, quid ego vos miseror, quando etiam sui sanguinis rationem non habent **crudeles hirudines!** Non pater à filio, non uxor à marito, non frater à fratre tutus est, quando spem lucri redolet sanguis cognatus.

Dices: Gravia hæc mala sunt; sed cur Mammon est reus? Quia, Jupiter, nisi distributione iniqua Mammon in pessimæ vitæ homines opes nimias congerisset, non habuissent vitia, unde se alerent, minùs, unde crescerent, & alia, atque alia parerent. Nunc assurrexerunt in solium, & pulsa virtute, arripuerunt imperium orbis. Nam postquam istos experientia docuit, habenti pecuniam deesse non posse, quidquid scelerata cupiditas postularet: Quid aliud expectare debuimus, quàm quòd experientiam exceptura sit libido habendi, libidinem conatus coacervandi, conatum successus, successum licentia scelerum, licentiam dominatus.

Pars secunda.

Sed nimis diu de divitibus dixi: De pauperibus audire jam lubeat; etiam graviora narrabo. Pauperes in his rebus circum-

cumstantiis despectos esse, ac miseros, satis ipse intelligis: Nunc, quid inde sit consequens, perpende, quæso, attentius. Primum, cum videant, tot alios affluere bonis, quibus ipsi destituuntur, quid pronius est, quam in invidiam abripi? Quid deinde certius, quam desiderare similem felicitatem, & cogitare de mediis? Cogitant enimverò, & nullo discrimine honesti vel turpis, utraq; manu arripiunt.

Non vides, Jupiter, numerum carcerum teterrimorum? Non audis catenarum strepitum? Gemitus victorum non percipis? Quæris, qui sint? Pauperes sunt, quorum alios egestas compulit ad furandum, alios pellexit ad fraudes, alios docuit artes prohibitas, alios ad rapinas animavit. Vides patibula pendulis cadaveribus horrida? Rotis palo suffixis squalentia? Ossium albertium congerie fœda? Quorum sunt? Pauperum sunt, quorum aliquis vias publicas obsedit prædo viatoribus sævus, alius latrocinium occultum exercuit, ut tutius raperet, alius pro sicario serviit, alius urbem hostibus prodidit, alius parenti adeò, aut fratribus struxit insidias. Vides etiam, vides ganeas refertas prostibulis, lycea scurris, triclinia parasitis? Qui implent? Pauperes sunt, qui per prostitutionem corporum,

rum, per innocentium corruptionem, per turpes jocos, & fœdas nugas faciunt quæstum. Quanquam & in ipsis plateis, quid vides? Mendicorum grex undique obsidet vias, & fores templorum maxime (nam intra templum vix aliquem videas, nisi qui orantibus obstrepat,) otiosi homines, rudes, maledici, nulla honestate, nulla religione, nullo animo ad virtutem, prompto in omne scelus, quod lucrum ferat.

Quòd si consilia nulla succedunt, cùm ad te pressi miseriis recurrere supplices deberent, & flagitare auxilium, hem! adversus te ipsum insurgunt, Jupiter, tibi irascuntur, te blasphemant, & execrantur. Vidi ego nuper unum de hac fœce civitatum, qui, cùm urgente fame, nihil aut precibus impetrare, aut vî, vel fraude extorquere à divitibus posset, unde stomachi latratum compesceret: amens furore, irruit in templum dicatum tibi, ac, cùm vidisset imaginem in ara prostantem specie tua, armati fulmine, aurò coronati, & sceptrò verendi, infremuit, collisisque cum sonitu dentibus: Quid hîc agis, exclamavit, iners trunco! Tunc Rex? Tunc DEus? Quid sibi hoc fulmen vult, si adversum sceleratos divites intorquere non audes? Quid sceptrum istud? Estne hoc

orbem regere ! Alii ex deliciis crepant , alii fame pereunt ! Audio , te patrem vocari : quæ est hæc cura filiorum ? Juvare potes , an non ? Si non potes , miser es DEUS : Si non vis , non mereris coli pro DEO ! Ut dixit , rabie tumidus conspuat statuam , & frendens funem protrahit , quem in ultimæ calamitatis remedium servaverat sibi. Circumspicit : videt clavum propè aram infixum parieti : accurrit , alligat restim , stringit gulam , suffocat se.

O anathéma gloriosum ! O scelus Mammonis ! Nam si ille partem aliquam ex immenso fluvio , quem effudit in alios , in hunc miserum derivâsset , nunquam iste in hæc adeò insana & scelestæ consilia fuisset abreptus : nunquam sibi vitam , tibi honorem eripuisset.

Neque tu credas , hæc tantum à malè feriatis hominibus fieri : etiam optimus quisque per egestatis miseriam cogitur desperationem consulere , quæ , quam nihil boni suadeat , nihil mali non audeat , pro tua sapientia satis intelligis : Neque minùs provides , fore , ut , nisi celeriter juves , paulò post inter homines nemo bonus superfit.

Epilogus.

EGI officium: Decerne, quid agendum sit tibi: Mihi certum est, è terris migrare, nisi migrare Mammonem jubeas. Neque enim convivere diutius aut possum, aut volo flagitiorum omnium parenti DEO. Intue-re orbem terrarum oculo vigilante: Quem vides probum? Pauculos illos fortasse, quos medios esse passus est tuus iste minister egregius, & nec pauperes, nec divites fecit: Cæterorum scelera fidem superant, & divinam patientiam vincunt. Quòd si ultra es tardus, vide, Jupiter, ne tua periclitetur majestas, & omnis veneratio cesset. Jam enim supremum cultum vindicare uni sibi velle Mammon videtur. Certè passim hæc jactatur parœmia: *Pecunia obediunt omnia.* Heu! quò ventum est! Virtus exulat, Religio spernitur, Ratio non auditur: *Pecuniæ obediunt omnia!* Assurge in iram Jupiter, dignam Jove! Intelligent mortales, quis Rector sit, & ex Mammonis supplicio discant, cui oporteat obedire.

Desiderabis, Lector, ad absolutionem opusculi, quoniam pro juventute Germanica scripsi, ut pro idea in teneris animis formanda, etiam exemplar Con-

cionis Germanicæ in istis foliis exhiberetur. Sed quoniam aliter visum est iis, quos revereri debeo, rogo te, ut folium ipsum inspicias: Ibi brevissimæ concionis qualemcunque imaginem habes: Lege & germanicè verte. Plura si velis orationum sacrarum exempla, TRIDUUM SACRUM pro viris nobilebus ac litteratis nuper tertio editum abunde suppeditabit. Finio: Ut labor meus utrique Reipublicæ profit, faciat ille, cui foli laboravi, & qui unus, sicut omnium bonarum actionum Alpha, ita Omega est, ac

FINIS.

Neumayr, Franz,

Idea Rhetorica

Augusta u.a. 1748

L.eleg.g. 278

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10574368-7

VD18 14516489-001